

2026
| 01

MÁLTAI TANULMÁNYOK

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat tudományos folyóirata

Szolidaritás határok nélkül

Globális erőterek, nemzetközi életterek

© Máltai Tanulmányok
Minden jog fenntartva!

8. évfolyam, 1. szám

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat szaklektorált folyóirata.
Megjelenik évente négy alkalommal.

A folyóiratban megjelent tanulmányok, cikkek elérhetők a lap akadálymentesített,
felolvasóprogrammal is rendelkező honlapján, az alábbi címen:

www.maltaitanulmanyok.hu

SZERKESZTŐSÉG

Dr. Solymári Dániel, főszerkesztő
Dr. Czirják Ráhel, szerkesztőségi titkár
Dr. Komolafe Cinderella, szerkesztőségi referens
Dr. Lukács J. Ágnes, recenziós rovatokért felelős szerkesztő
Szigeti László, olvasószerkesztő
Pávay Andrea, korrektúra
Molnár Tamás, tördelés és nyomdai előkészítés

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Prof. dr. Vasa László
Prof. dr. Tarrósy István
Dr. habil. Görföl Tibor
Dr. habil. Marsai Viktor
Pallós Tamás
Tóth Adrienn Anita

TUDOMÁNYOS TANÁCSADÓ TESTÜLET

Prof. dr. Tulassay Tivadar
Prof. dr. Pálné Kovács Ilona
Prof. dr. Üрге-Vorsatz Diána
Prof. dr. Zsolnai László
Dr. Várszegi Asztrik
Dr. Székely János
Dr. Varga Imre Kapisztrán

Borítóterv:

Bánlaki Szabolcs

Borítókép:

Eugène Boudin: Ships and Sailing Boats Leaving Le Havre 1887
Courtesy National Gallery of Art, Washington

A folyóirat nyomtatott változatának ISSN száma:

ISSN 2676-9468

NMHH: CE/14647-3/2019.

Kiadja a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület megbízásából
a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
1053 Budapest, Veres Pálné utca 24.
szentistvantarsulat.hu

Felelős kiadó: Szabadhegy Péter etnik és Farkas Olivér igazgató

A kiadvány a Folprint Zöldnyomdában készült.

Felelős vezető: Dr. Szabó Tímea és Blaskovich Tamás

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat e lap minden részének sokszorosításával, terjesztésével, a benne közölt adatok tárolásával és feldolgozásával kapcsolatos jogot fenntartja. A Máltai Tanulmányokban megjelent szerzői művek és az azok részeit képező illusztrációk, képek kizárólag a kiadó előzetes írásbeli engedélyével tehetők hozzáférhetővé.

Ez a nyilatkozat a szerzői jogról szóló törvényben foglaltak szerint tiltó nyilatkozatnak minősül.

A lapban közölt írások nem feltétlenül tükrözik a kiadó Magyar Máltai Szeretetszolgálat véleményét.

Tartalom

SZOLIDARITÁS HATÁROK NÉLKÜL

Globális erők, nemzetközi életterek

6 | ALAPGONDOLAT

- Balogh Réka: **Csökkenő források, növekvő szükségletek, elkerülhetetlen átalakulás** *A nemzetközi fejlesztési együttműködés válsága és jövője* **6**
- Solymári Dániel: **Az emberi méltóság normatív szerepe a keresztény karitatív gyakorlatban** *A helyzetfüggő segélyezés alapjai* **25**

40 | ITTHON

- Kovács Bálint: **Kormányzatiság a diaszpórában** *Az örmény közösségi intézményrendszer mint hatalom- és identitás szervező tér Budapesten (1919–1950)* **40**

54 | KITEKINTŐ

- Osztrovka Cintia: **Irán „utolsó bástyája”?** *Az iraki belpolitika jelentősége Irán számára Szaúd-Arábia térszerésének tükrében* **54**
- Vörös Zoltán: **Kína és a többiek készen állnak?** *A USAID leépítésének geopolitikai következményei és a nemzetközi segélyezésre gyakorolt hatásai* **71**
- Tarrósy István: **Technológiai fejlődés, digitalizáció és afrikai ágenszerep geopolitikai olvasatban** **92**

105 | TEREPEK

- Tóth Klaudia: **A Csád-tó biztonsági környezetének elemzése, értékelése** **105**
- Druhalóczi Éva Dóra: **„Minden az ég alatt”** *Egy kínai világrend-értelmezés elméleti alapjai* **119**

133 | NAGYÍTÓ

- Solymári Dániel: **Új világrend küszöbén?** *Elmélkedés az Átalakuló világrend – Az unipoláris pillanat vége? című könyv keletkezéséről* **133**
- Palócz Márk: **Afrika magyar szakértők szemüvegén keresztül** **139**

145 | MESSZELÁTÓ

- Fórika-Kovács Regina: **A puha hatalomtól az okosig** *Joseph S. Nye Soft Power című munkájának aktualitása* **145**

A Máltai Tanulmányokról

A Máltai Tanulmányok a Magyar Máltai Szeretetszolgálat megalapításának harmincadik évfordulójához kapcsolódóan létrehozott, társadalomtudományokkal foglalkozó, szaklektorált folyóirat. Interdiszciplináris megközelítésben a mentálhigiéné, a pszichológia, a szociológia, a szociális munka, a szociálpolitika, a társadalomföldrajz, a pedagógia, a teológia, a történettudomány, a nevelés, valamint a nemzetközi kapcsolatok és a nemzetközi segélyezés területéről közöl tanulmányokat, egyes témákat kiemelten kezelve. Célja, hogy a Magyar Máltai Szeretetszolgálat széles aktivitási profilját is követve tudományos igényességgel, elméleti szinten is reflektáljon a karitatív gyakorlat megvalósítására, társadalmi kihívások kezelésére, a minket körülvevő világ fontos kihívásaira, a segítő szakma meghatározó eredményeire, az egyes kutatások főbb irányaira és más közérdeklődésre számot tartó szociális témákra.

A Máltai Tanulmányok elkötelezett a szakmai-tudományos közösség etikai elvárásainak betartása mellett, így a folyóiratban megjelenő írásmunkáknak be kell tartaniuk a szerkesztőbizottság által meghatározott szakmai és etikai irányelveket. Ezen irányelvek teljes összhangban állnak a Publikációs Etikai Bizottság (Committee on Publication Ethics – COPE) irányelveivel, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Tudományetikai Kódexével.

A tudományos értekezéseink minél szélesebb szakmai körben való terjesztése érdekében folyóiratunk több hazai és nemzetközi adatbázisban is szerepel, így többek között a CIEPS-ben (The International Centre for the registration of serial publications), a Magyar Tudományos Művek Tárában, a MATARKA-ban, vagy az Országos Széchényi Könyvtár Elektronikus Periodika Archivum és Adatbázisában.

A Máltai Tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémia II. Filozófiai és Történettudományok Osztálya, valamint a IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya által indexált, az Osztályok folyóiratlistáján szereplő szaklektorált tudományos folyóirat.

A Máltai Tanulmányok jelen lapszáma a „Szolidaritás határok nélkül – Globális erők, nemzetközi életterek” címet viseli. Arra hívja az olvasót, hogy a szolidaritást ne pusztán helyi vagy nemzeti kategóriában értelmezze, hanem olyan valóságként, amely a határokon átnyúló emberi kapcsolatokban, intézményi válaszokban és nemzetközi együttműködésekben nyer új megközelítési távlatot. A lapszám középpontjában a nemzetközi segítségével, a nemzetközi kapcsolatok, valamint ezek új formáinak és együttműködési rendszereinek keresése áll. Már-már közhely, hogy korunk globális folyamatai egyre összetettebbek, a válságok pedig egymást erősítve alakítják világunkat. A humanitárius kihívások, a geopolitikai átrendeződések, az elhúzódó konfliktusok és a társadalmi sérülékenység új válaszokat, új nyelvet és új partnerségeket követelnek. E lapszám tanulmányai és szerzői ebbe a szélesebb gondolati ívbe kapcsolódnak. Írásaik nemcsak értelmezni kívánják a nemzetközi tér változásait, hanem hozzájárulnak ahhoz is, hogy a segítségnyújtás, a felelősség és az együttműködés kérdéseit árnyaltabban, valóságosabb összefüggéseikben láthassuk.

A lapszám egyben jelentős magyar hozzájárulás is a nemzetközi kapcsolatok jobb megértéséhez. Különösen fontos ezt hangsúlyoznunk napjaink globális útkeresése közepette, amikor a megszokott keretek megrendültek, és a világ számos pontján egyszerre tapasztalható bizonytalanság. A lapszám azt tanúsítja, hogy létezik hozzáértő magyar hang, és jelentős az a magyar tudás, amely képes értelmezni és értékelni a nemzetközi tér alapvető kihívásait. Reményeink szerint e kötet nemcsak tájékozódást kínál, hanem további közös gondolkodásra is ösztönöz.

Szerzőinknek megköszönöm azt a hatalmas munkát, amellyel hozzájárultak lapunk létrejöttéhez, és a szerkesztőbizottság tagjai nevében kívánok élvezetes és tartalmas olvasást, elmélyült időtöltést.

Solymári Dániel
főszerkesztő

BALOGH RÉKA

Csökkenő források, növekvő szükségletek, elkerülhetetlen átalakulás

A nemzetközi fejlesztési együttműködés válsága és jövője

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2026.1.1

ABSZTRAKT

A nemzetközi fejlesztési együttműködés mára mély válságba került, amelyet egymást erősítő globális krízisek, az Official Development Assistance (ODA) csökkenése, illetve a fejlesztéssel és a fennálló intézményi keretekkel szemben növekvő bizalmatlanság jellemez. A globális polikrízis – a lassuló gazdasági növekedés, a fegyveres konfliktusok és a klímaváltozás – közepette a finanszírozási igények drasztikusan nőnek, a donor országok sorra jelentik be támogatásaik csökkentését és prioritásaik nemzeti érdekek mentén történő áthangolását. A tanulmány bemutatja a fejlesztésfinanszírozási hiány növekedését, az ODA volumenének és összetételének átalakulását a 2000-es évektől napjainkig, illetve a 2025 utáni időszakra vonatkozó előrejelzéseket és javaslatokat. A jelenlegi krízis nem csupán ciklikus visszaesés, hanem a fejlesztési paradigma alapvető átalakulásának kényszere, amely esélyt kínál egy méltányosabb és hatékonyabb nemzetközi együttműködési rendszer kialakítására.

KULCSSZAVAK: nemzetközi fejlesztési együttműködés, hivatalos fejlesztési támogatások, ODA, fejlesztésfinanszírozás, SDG

Kiss Judit 2024 februárjában szintén a *Máltai Tanulmányok* hasábjain vetett fel számos kérdést a nemzetközi fejlesztés finanszírozásával vagy inkább a finanszírozás hiányával kapcsolatban (Kiss, 2024). Az elmúlt majd két év fejleményei nyomán a kérdőjelek nemhogy fogyatkoztak volna, éppen ellenkezőleg, sokasodtak, és maguk a kérdések még a korábbinál is komplexebbé váltak. Jelenleg a nemzetközi fejlesztés

eddig történetének egyik legmélyebb válságát tapasztalhatjuk, amelyben az Amerikai Egyesült Államok külföldre szánt támogatásainak drasztikus lecsökkentése és az amerikai fejlesztési ügynökség megszüntetése csak egy, bár kétségkívül az egyik legfontosabb negatív fejlemény a sok között. Azt, hogy mindez a fennálló fejlesztési keretrendszer többek által előrevetített összeomlásához vagy éppen az egyébként minden jel szerint szükséges átalakuláson keresztül egy új és talán hatékonyabban működő rendszer felépítéséhez vezet-e, egyelőre nehéz megítélni.

Jelen írásnak nem célja a teljes fejlesztésfinanszírozási architektúra, valamint az összes támogatási eszköz és csatorna tárgyalása. Elsősorban a nemzetközi fejlesztési együttműködés és a szorosan ehhez rendelt források, az úgynevezett hivatalos fejlesztési támogatások (*Official Development Assistance* – ODA) tekintetében vizsgálja, hogy milyen tényezők jellemzik a mostani válságot, milyen fő ODA-trendek rajzolódtak ki a 2000-es években, milyen előrejelzések és javaslatok fogalmazódtak meg a jövőre nézve és a válság megoldására.

Jelenleg a nemzetközi fejlesztés eddigi történetének egyik legmélyebb válságát tapasztalhatjuk, amelyben az Amerikai Egyesült Államok külföldre szánt támogatásainak drasztikus lecsökkentése és az amerikai fejlesztési ügynökség megszüntetése csak egy, bár kétségkívül az egyik legfontosabb negatív fejlemény a sok között.

VÁLASZÚT ELŐTT A NEMZETKÖZI FEJLESZTÉS

A hivatalos fejlesztési támogatásokat az OECD DAC (Development Assistance Committee) tartja nyilván. A szervezet által használt definíció szerint ezek olyan hivatalos forrásból származó pénzügyi támogatások, amelyeket az OECD DAC tagországai nyújtanak az úgynevezett DAC-listán (OECD DAC-list) szereplő alacsony és közepes jövedelmű országoknak vagy multilaterális intézményeknek, és amelyek fő célja a kedvezményezett országok gazdasági fejlődésének és jólétének előmozdítása. Az ODA egyrészt vissza nem térítendő, adományjellegű támogatás, de kedvezményes feltételekkel nyújtott hiteleket is magában foglal (OECD ODA Definition, 2018). A nemzetközi fejlesztési együttműködés ezeknek a forrásoknak az átadását jelenti a támogatott országok részére, ugyanakkor a nemzetközi fejlesztés tágabb értelmezése átfogóbb folyamatot takar, amelynek a donor országok és az általuk adott ODA csak egy kisebb részét jelentik (Kiss, 2024).

A donor országok az utóbbi két évben sorra jelentették be a nemzetközi fejlesztési együttműködésre szánt forrásaik, vagyis az ODA-juk csökkentését. Ebben a sorban az amerikai megvonások csak a legdrasztikusabbak voltak, és persze a legsokkolóbb módon történtek. Az ODA-csökkentések és az amerikai fejlesztési ügynökség megszüntetése nem állnak önmagukban, mára a teljes nemzetközi fejlesztési együttműködés (és azon túl általában a nemzetközi fejlesztés és a teljes multilaterális rendszer) került válságba.

Anélkül, hogy elmélyednénk bennük, érdemes néhány olyan tényezőt számba venni, amely szerepet játszott a válság kialakulásában, s a nemzetközi fejlesztés és az ODA jövőjének tekintetében bizonyosan olyan ügyek, amelyekkel a nemzetközi közösségnek valamit kezdenie kell a továbblépés érdekében.

A kiadáscsökkentések hátterében legtöbbször ugyanazok az okok, többek között a lassuló gazdasági növekedés, a Covid-járvány és az orosz–ukrán háború következményeként kialakult költségvetési korlátok és gyarapodó államháztartási hiányok állnak (Kumar et al., 2025). Ezek hatására a fejlett államok is újragondolják költségvetési prioritásait, aminek következtében egy olyan szakpolitikai terület, amely mindig is alacsony helyen szerepelt a prioritáslistán, és amelynek kedvezményezettjei nem a donor ország állampolgárai, nagyon könnyen áldozatul esik az ilyen megszorító intézkedéseknek (Alonso, 2025). Ezt erősítik az egyre nagyobb teret nyerő populista és szélsőjobboldali politikai megközelítések, amelyek szerint a külföldi támogatások nem szolgálják a donor ország nemzeti érdekeit, és e csoportok ellenzik országuk aktív szerepvállalását a nemzetközi fejlesztésben (Aly et al., 2024; Hamman, 2025; OECD, 2025a). Jelenleg mindkét tényező még a korábbiaknál is erőteljesebben arra ösztönzi a donor országokat, hogy saját nemzeti érdekeiket helyezték előtérbe, a fejlődő országok ellenében. A nemzetközi fejlesztésre szánt forrásokat egyre inkább és egyre nyíltabban ki is mondva saját külpolitikai és külgazdasági céljaikat elősegítő eszközként használják a fejlett országok, többek között a migráció megállítása, a donor országok és cégeik gazdasági érdekeinek előmozdítása végett, sokszor a kölcsönös előnyök jelszavával (CONCORD Europe, 2025; Institute for Economics & Peace, 2025; Kumar et al., 2025; UNCTAD, 2025; Simonds, 2026). A szolidaritási alapelv visszaszorulása következtében, kiegészülve a szélsőjobboldali szempontokkal, amelyek megkérdőjelezik a multilaterális együttműködést és az olyan értékeket, mint a társadalmi méltányosság, a környezeti fenntarthatóság, a sokféleség és az emberi jogok tiszteletben tartása, melyek pedig a nemzetközi fejlesztés alapelvei (Hackenesch et al., 2022), az eddig elfogadott nemzetközi normák folyamatosan eródlódnak.

A jelenlegi rendszer az OECD DAC irányítása mellett, azaz a donor országok vezérletével és alapvetően az ő elképzeléseiket, igényeiket kiszolgálva működik, ami rég kivívta mind a déli országok, mind az elemzők és civil szervezetek kritikáját (Easterly, 2007; Moyo, 2009; Overton–Murray, 2020; Ullah et al., 2025; Group of 77 and China, 2025a; Simonds, 2026). Ez a hatalmi egyensúly olyan anomáliája, amely a rendszerbe kódolja a függőség és alárendeltség helyzetét a déli országok számára. Emellett világos ellentmondásban áll az önrendelkezés és a képessé tevés (*empowerment*) nemzetközileg elfogadott alapelveivel. Ezen az OECD koordinálásával megfogalmazott fejlesztési hatékonysági elvek és deklarációk (OECD, 2005, 2008, 2011), illetve önreflektív elemzések és ajánlások (Keeley, 2012; OECD, 2023) sem igazán tudtak változtatni. Nem véletlen, hogy a fejlesztéshatékonyság 2000-es évek elején beindított nemzetközi folyamata mára szinte teljes érdektelenségbe fulladt.

Mostanra oda jutottunk, hogy a spektrum minden pontján bizalmatlanság tapasztalható a segélyekkel szemben, egyrészt azok között, akik eleve megkérdőjelezik a segélyezés hasznát és létjogosultságát a nemzetközi együttműködésben más eszközökkel szemben, másrészt azok körében, akik eleve nem azonosulnak a nemzetközi szolidaritás értékeivel, harmadrészt pedig azok sorában, akik bár elismerik ezeket az értékeket, a jelen rendszert ebben a formájában elégtelennek tartják. (Alonso, 2025). A bizalomvesztéshez hozzájárult a nemzetközi célok (például Millenniumi fejlesztési célok) és vállalások (például ODA-hozzájárulások) teljesítésének elmaradása is.

Ez a válság azonban nem most kezdődött. Abban gyökerezik, hogy a nemzetközi fejlesztési keretrendszer: a döntéshozatal, a végrehajtás és az intézményrendszer nem volt képes alkalmazkodni a változó világhoz (Alonso, 2025). Az elmúlt évtizedben a válság egyes elemei nyilvánvalóvá váltak, a jelenlegi Trump-adminisztráció intézkedései csak felgyorsították és szélesebb körűvé tették a krízist. Ezeknek nemcsak azért van alapvető hatásuk a fejlesztési együttműködésre, mert az USA a teljes ODA körülbelül harmadáért felel egy évben, hanem mert ez más donor országokat is természetesen elbizonytalanít.

Van, aki szerint ez az ODA esetében mindig is érvényesülő, a „megkérdőjelezés és újrakalibrálás” fázisait mutató ciklikus folyamatba illik bele, amelynek során a nemzetközi fejlesztés időről időre átalakulásra kényszerült. A donorok átstrukturálták segélyügynökségeiket, csökkentették vagy növelték

a költségvetést, mérsékelt reformokat hoztak, elsősorban a donor országok politikai preferenciái vagy gazdasági körülményeinek változása mentén. Minden érdekelt alkalmazkodott, majd folytatódott a „business as usual” (Hamman, 2025; Usman, 2025). Korábban is keveredett jótékonyság és önérdék (például a hidegháború időszakában a segélyeket a szovjet érdekszféra visszaszorítására is felhasználták a nyugati hatalmak), voltak ODA-visszaesések (például a kilencvenes években a szovjet blokk összeomlását követően) és egyéb átalakulások (például a 2010-es évek statisztikai reformfolyamatai).

Ami talán elkülöníti a jelenlegi helyzetet az eddigi „rekalibrálásoktól”, az az, hogy a teljes rendszer kérdőjeleződik meg, ráadásul sokkal drasztikusabb és elementárisabb módon, mint eddig bármikor. Számos elemző egyetért abban, hogy ez nem egyszerűen egy újabb ciklus vagy pénzügyi bukkanó, hanem a nemzetközi fejlesztés politikai céljainak, legitimitációjának, alapvető értékeinek, normáinak, működési mechanizmusainak fundamentális megkérdőjelezése, amelynek eredményeként a nemzetközi fejlesztés,

---

Mostanra oda jutottunk, hogy a spektrum minden pontján bizalmatlanság tapasztalható a segélyekkel szemben, egyrészt azok között, akik eleve megkérdőjelezik a segélyezés hasznát és létjogosultságát a nemzetközi együttműködésben más eszközökkel szemben, másrészt azok körében, akik eleve nem azonosulnak a nemzetközi szolidaritás értékeivel, harmadrészt pedig azok sorában, akik bár elismerik ezeket az értékeket, a jelen rendszert ebben a formájában elégtelennek tartják.

---

ahogy ma ismerjük, megszűnik létezni (Aly et al., 2025, Klingebiel–Sumner, 2025; Usman, 2025). Láthatólag mind a donor országok, mind a kedvezményezettek, még ha más-más indokok alapján is, de kiábrándultak a jelenlegi rendszerből. Abban is konszenzus van a legtöbb elemző között, hogy a régi rendszernél maradni vagy ahhoz visszatérni egyrészt nem lehetséges, másrészt nem is érdemes.

Az elméleti válság mellett a kár emberéletekben is mérhető: a forráselvonások 2030-ig huszonnégy millió megelőzhető halálesetet okozhatnak (Ferreira da Silva, et al., 2026). Az egészségügyön túl a megvonások az eleve alulfinanszírozott humanitárius szektort, az élelmezésbiztonságot és a békefenntartást is sújtják, közvetlenül veszélyeztetve a lakosság életét.

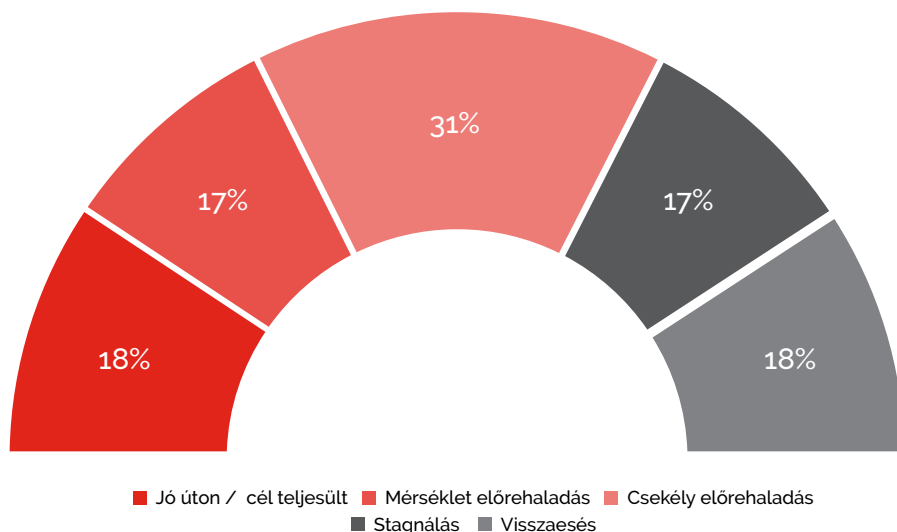
A tragikus következmények ellenére a szakértők szerint a válság alkalmat is kínál a valódi átalakításra. Az Overseas Development Institute által szervezett kerekasztal-beszélgetéseken a donorok oldalán mutatkozó stratégiai bizonytalanság jól tükrözi a jelenlegi holtponthoz (Aly et al., 2024, 2025), ami miatt a nyitottság is nagyobb lehet az új vagy radikálisabb megoldásokra. A kérdés tehát az, hogy a válasz a válságra a régi rendszer javíthatása lesz-e, vagy a nemzetközi együttműködés alapvető átalakítása.

A „TÖKÉLETES VIHAR”, TELJESÍTHETETLEN FEJLŐDÉSI CÉLOK, NÖVEKVŐ FINANSZÍROZÁSI IGÉNYEK

A fejlesztés elméleti és gyakorlati krízisével párhuzamosan és azzal szoros összefüggésben a világban zajló valós válságok („*perfect storm*”) is egyre több kihívás elé állítják a nemzetközi közösséget. A természeti katasztrófák, erdőtüzek, szárazság, árvizek sokasodnak, és egyre intenzívebbnek bizonyulnak. A katasztrófák károsultjainak és a halálos áldozatoknak a száma, csakúgy, mint a gazdasági kár 2000 és 2019 között a többszörösére nőtt az 1980 és 1999 közötti időszakhoz képest (CRED–UNDRR, 2020). 2020-ban és az azt követő években addig soha nem tapasztalt mértékű globális járvány bénította meg a világot. Friss adatok szerint 2024-ben világszerte hatvanegy aktív fegyveres konfliktus zajlott, ami a legmagasabb szám a második világháború óta (Davies et al., 2025). Az üldöztetés, konfliktusok és katasztrófák következtében menekülők száma tíz év alatt csaknem megduplázódott, és 2024-re elérte a 123 millió főt. Ezzel párhuzamosan 2026-ra a humanitárius segítségre szorulóknak száma is a többszörösére nőtt: hatvanmillióról körülbelül 239 millióra (az UNHCR Refugee Data Finder, UN OCHA GHO-jelentések).

Ennek fényében nem véletlen, hogy a nemzetközi közösség által 2015-ben meghatározott Fenntartható fejlődési célok (Sustainable Development Goals – SDG) megvalósítása is jócskán elmarad a tervektől. Az elemzések alapján gyakorlatilag kijelenthető, hogy 2030-ig a célok legtöbbje nem fog megvalósulni (Sachs et al., 2024, 2025; UN DESA, 2025a), többek között azért, mert az utóbbi öt-hat év egymást erősítő krízisei nem egyszerűen leállították, de sok tekintetben vissza is vetették az előrehaladást. Az ENSZ 2025-ös SDG-jelentése szerint a statisztikailag monitorozott alcélok (140) fele esetében rosszul állunk a megvalósítás tekintetében, és a célok csupán 18 százaléka teljesült, vagy halad jó úton efelé (1. ábra).

1. ábra: Átfogó előrehaladás a Fenntartható fejlődési célokkal kapcsolatban
(2015–2025, globális összesített adatok alapján)

Forrás: UN DESA, 2025a

Ebben az összetett válsághelyzetben a finanszírozási szükségletek természetesen nőnek, és ezen belül az ODA kereteit egyre inkább szétfeszítik az ellátni kívánt szükségletek. Ehhez képest a 17. fenntartható fejlődési cél keretében megfogalmazott pénzügyi vállalások esetében azt látjuk, hogy a déli országok fejlődéséhez elengedhetetlen hazai adóforrások nem nőnek kellő mértékben, az ODA-ra vonatkozó vállalásokat immár majd hatvan éve képtelenek teljesíteni a fejlett államok, az egyéb források bevonása akadozik, és az elmúlt időszakban a fejlődő országok adóssághenntarthatósága terén is kifejezett visszalépés történt (OECD, 2025a, 2025b; UN, 2024; UN DESA, 2025a; UNCTAD, 2025; Sachs et al., 2024, 2025). Mostanra a fenntartható fejlődés biztosításához szükséges összes finanszírozás hiánya a 2015-ös évi 2,5 billióról 4 billió dollárra növekedett az UNCTAD becslése alapján. Tehát hiába nőtt 2015-től 2022-re 22 százalékkal, 4,31 billió dollárról 5,24 billió dollárra a teljes fejlesztési finanszírozás, a hiány még ennél is nagyobb mértékben, 60 százalékkal emelkedett. Ezt leginkább nyilván a 2020 utáni évek egymás mellett zajló válságai növelték, de a hiány már azelőtt is tetemes volt, és korábban sem utalt arra semmi, hogy csökkenne (UNCTAD, 2025; Kiss, 2024).

Emiatt mind a szakértők, mind a nemzetközi szervezetek és a Globális Dél országai sürgetik a források bővítését, ennek egyik, bár egyre inkább hátrасorolódó pontjaként az ODA növelését és az e célból 1970-ben megfogalmazott nemzetközi kötelezettségvállalások teljesítését (Group of 77 and China, 2025a, 2025b; Sachs et al., 2024; OECD,

2025b; UN DESA, 2025b; Simonds, 2026). Ezzel kapcsolatban a 2025-ben szervezett nemzetközi fejlesztésfinanszírozási csúcstalálkozó, a Negyedik Nemzetközi Fejlesztésfinanszírozási Konferencia záródokumentuma újfent vállalásokat fogalmazott meg (UN DESA, 2025b).

AZ ODA SAJÁTOS SZEREPE, VOLUMENE ÉS PROBLÉMÁI

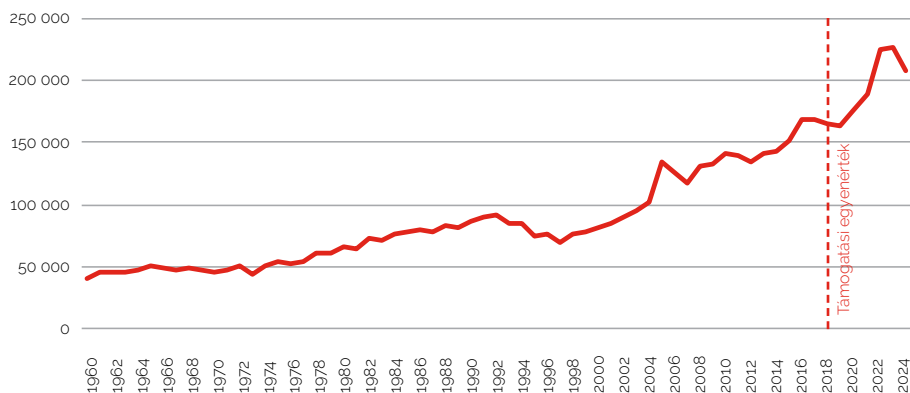
Az ODA ugyanakkor a teljes finanszírozási mixben csak egy tétel a sok nemzetközi erőforrástranszfer közül. A többi tétel mellett, mint amilyenek a multilaterális támogatások, a magánforrások, a közvetlen külföldi tőkebefektetések vagy hazautalások, eltörpülnek az ODA-ként elszámolható források. Halványuló jelentősége ellenére azonban nagyon fontos támogatástípusról van szó, amellyel kapcsolatban a legtöbb szakértő kiemeli, hogy továbbra is a legstabilabb, legkiszámíthatóbb forrás, amely még globális sokkok idején is képes fenntartani az alapvető fejlesztési beavatkozásokat (HAND Szövetség, 2013; OECD, 2023; UN, 2024; Ahmed et al., 2025; OECD, 2025a, 2025b; Simonds, 2026). Abban is egyetértés mutatkozik, hogy míg a magánszektorból származó finanszírozás, a kereskedelem és a beruházások az elmúlt években lassultak, és jellemzően a közepes jövedelmű országokba koncentrálnak, az ODA sok esetben az egyetlen érdemi külső finanszírozási forrás a legszegényebb és leginkább sérülékeny országok számára (OECD, 2023, 2025a, 2025b). Az ODA emellett sajátosan a szociális szektorokra és a közjavakra (egészségügy, oktatás, alapvető szolgáltatások) irányul, ahol a piaci logika vagy a kevert finanszírozási eszközök csak korlátozottan alkalmazhatók (Keeley, 2012; HAND Szövetség, 2013; OECD, 2025a; UNCTAD; 2025). A többi fejlesztési forrással szemben az ODA-t az explicit szegénységcsökkentési cél, elszámoltathatóság és normatív keret jellemzi (Keeley, 2012; CONCORD Europe, 2025, Simonds, 2026), míg a magánforrások összhangja a fenntartható fejlődéssel továbbra is kérdéses (OECD, 2025b; Simonds, 2026). Az sem elhanyagolható szempont, hogy még mindig a hivatalos fejlesztési támogatás esetében létezik a legtranszparensabb, legrigorózusabb és leginkább elfogadott statisztikai nyilvántartás. A Globális Dél országai pedig, bár számos kritikát fogalmaznak meg a fejlesztési rendszerrel és az ODA-val kapcsolatban, állásfoglalásaikban mindig hangsúlyozzák, hogy különleges szerepe miatt fenn kell tartani, és az érvényben lévő kötelezettségvállalások alapján növelni kell a mennyiségét (Group of 77 and China, 2025b).

Azonban az ODA esetében sem pozitívak a jelenlegi kilátások. 2024-ben ötéves felfelé tartó trend szakadt meg azzal, hogy 214 milliárd dollár volt a fejlesztési támogatások összege, ami 2023-hoz képest inflációval korrigálva 6 százalékos visszaesést jelent (OECD, 2025c). Ez ráadásul nem átmeneti tendenciának ígérkezik, mivel a legjelentősebb donor országok többsége (USA, Németország, Nagy-Britannia, Franciaország, Hollandia, Svédország) által az elmúlt két évben bejelentett költségvetési csökkentések a leszálló trendet erősítik meg (OECD, 2025a).

Az ENSZ keretén belül megfogalmazott, a fejlett országokra vonatkozó kötelezettségvállalás, hogy nemzeti bruttó jövedelmük (Gross National Income – GNI) 0,7 százalékát

fejlesztési támogatásokra fordítsák. Ez azonban a vállalásnak csak a megfogalmazása, mely 1970 óta egyszer sem valósult meg; az ODA/GNI arány jellemzően az eddigi két véglet, 0,21 és 0,37 százalék között mozog; 2022-ben és 2023-ban érte el a legmagasabb, 0,37 százalékos szintet, de 2024-re ismét visszaesett 0,34 százalékra. Ettől függetlenül az ODA összege – a kilencvenes évek és a 2008-as gazdasági válságot követő időszak visszaesésétől eltekintve – folyamatosan növekedett, 2023-as árakon számolva 46 milliárd dollárról (1970) 209 milliárd dollárra (2024) (2. ábra).

2. ábra: Az ODA alakulása 1960 óta (millió USD 2023-as változatlan árfolyamon)

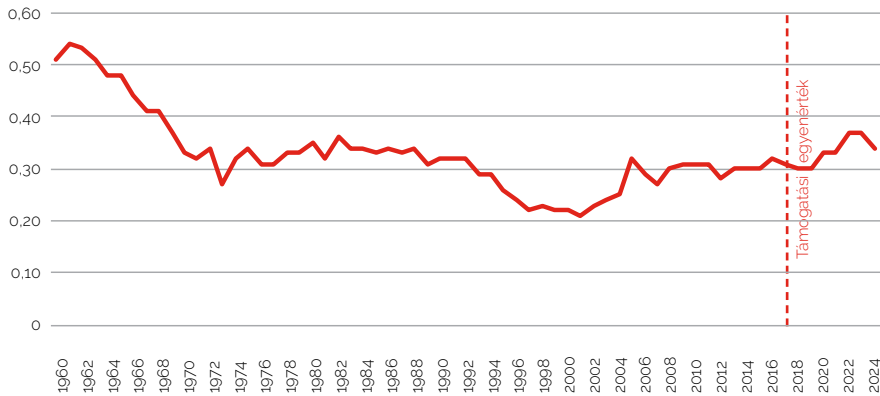

Forrás: OECD Data Explorer

Ez néhány ország kivételével (például Norvégia, Svédország, Dánia) nem volt elég az ODA/GNI kötelezettségvállalás teljesítéséhez, ráadásul a növekedés nem feltétlenül az egyes donor államok által nyújtott támogatások valós bővítésének köszönhető. Szerepe volt benne egyrészt a DAC-tagság bővülésének, másrészt annak, hogy az elmúlt évtizedek statisztikai reformjainak köszönhetően újabb és újabb tételek váltak ODA-ként elszámolhatóvá (például a menekültek donor országbeli első éves ellátásának költségei). A 2015-ben elfogadott Fenntartható fejlődési célok is lendítettek valamelyest a források mozgósításán, ahogy 2020 után pedig a Covid-járvány, illetve a fegyveres konfliktusok és az ezek következményeként útnak induló menekültek ellátása is növelte a számokat (UN, 2024; OECD, 2025a, 2025b; Alonso, 2025; CONCORD Europe, 2025; Simonds, 2026). Így 2015 és 2023 között az inflációval korrigált éves ODA-támogatások összege majdnem másfélszeresére nőtt, de 2024-ben a fent említett tételek visszaesésével a teljes ODA összege is rögtön 6 százalékkal csökkent (3. ábra).

Mindamellet, hogy az ODA-nak sajátos és fontos szerepe van a nemzetközi fejlesztésben, jelenlegi alkalmazása számos problémát vet fel. Ennek kapcsán a következőkben

3. ábra: Az ODA/GNI arány alakulása 1960 óta (%)

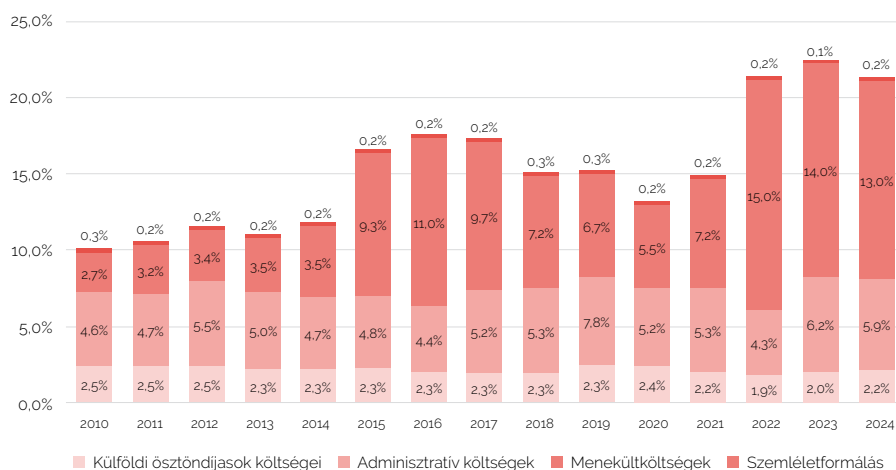
Forrás: OECD Data Explorer

– a teljesség igénye nélkül – azt vizsgáljuk, hogy a teljes ODA-ból ténylegesen mennyi és milyen prioritások és feltételek mentén jut el a támogatott országokba.

A donor országokban maradó ODA aránya

Az ODA-volumen csökkenése mellett a Globális Dél országaiba ténylegesen eljutó támogatások aránya a teljes ODA-n belül szintén lefelé tartó trendet mutat (Development Initiatives, 2023; OECD, 2025a; Van Teutem et al., 2025; Simonds, 2026). Az olyan költségek, mint a donor országokba érkező menekültek ellátásának költségei, illetve a donorkok felsőoktatási intézményeibe szóló ösztöndíj-támogatások a donor ország határain belül maradnak, tehát nem jelentenek felhasználható forrást a fejlődő országok számára. Nem ezek általános haszna, amit szakértők és a civil szervezetek megkérdőjeleznek, hanem az, hogy elszámolhatók ODA-ként, mivel felduzzasztják az ODA-adatokat, és elfedik a tényt, hogy a partnerországokba érkező források jóval kisebb összeget tesznek ki, mint a teljes ODA. A donor országok által a menekültek ellátására szánt források 2010 és 2022 között, 2023-as árakon hozzávetőlegesen a kilencszeresükre gyarapodtak, és a teljes ODA-n belül az arányuk 2,7-ről 15 százalékra nőtt. Az olyan költségekkel együtt, mint a donorkok saját adminisztrációs kiadásai, a Globális Délről érkező ösztöndíjasok juttatásai és a fejlett országokon belül szemléletformálásra fordított összegek, majdnem az ODA egynegyedét, 23 százalékot tettek ki (Van Teutem et al., 2025). Ez az arány a 2010-es évek első felében jellemző körülbelül 11 százalékhoz képest megduplázódott, magyarul a fejlesztési támogatásokat többé-kevésbé folyamatosan növekvő mértékben, jelenleg körülbelül egyötöd arányban a donor országokban költik el. Ennek a trendnek a megfordítását kéri a támogatott országok, és hogy a donorkok inkább a Globális Dél országaiban közvetlenül felhasználható források növelésére tegyenek erőfeszítéseket (Group of 77 and China, 2024)(4. ábra).

4. ábra: A donor országokban maradó források az ODA százalékában

Forrás: Van Teutem et al., 2025

A donorok érdekeinek érvényesítését tükrözi az is, ahogy a támogatások allokálásánál mind többször szempont, hogy azok országaik nemzetbiztonsági és migrációs céljait is szolgálják, különösen a jelenlegi konfliktusok uralta instabil környezetben (Institute For Economics & Peace, 2025). Erre használja a szakirodalom a *securitization of aid* kifejezést, vagyis a támogatási prioritások biztonságpolitikai érdekek mentén történő átalakítását. Ilyen lehet a recipiens ország fegyveres erejének, kiváltképp a határőrizetet ellátó testületeknek a támogatása, biometrikus adatbázisok kiépítése, menekülttáborok és fogvatartási központok építése, illetve üzemeltetése harmadik országokban stb.

Kötött segélyek

Egy másik sokat vitatott terület a kötött segélyek kérdése. Kötött segélyek esetén a donor ország a tőle származó termékek és szolgáltatások beszerzéséhez köti a támogatást. Ez több szempontból is problémás. Egyrészt az OECD becslése szerint 15–30 százalékkal drágíthatja a beavatkozásokat (OECD DAC, 2001), tehát a segély ennyivel kevesebb valós forrást jelent a kedvezményezett országok számára. Másrészt nem a kedvezményezett államok vállalatait erősíti a beszerzés, így torzíthatja a helyi piacokat. Harmadrészt ez a segélyhatékonyság egyik alapelvét, a déli országok tulajdonosi felelősségét (*ownership*) is aláássa, hiszen nincs szabad döntésük a kérdésben. 2012 és 2022 között a teljes ODA 10 és 20 százaléka között mozgott a kötött segélyek aránya (Simonds, 2026). Az OECD DAC 2001-ben ajánlásokat dolgozott ki a kötöttség leépítésére (OECD DAC, 2001), és a segélyhatékonysági csúcok összes záródokumentuma megerősítette a donorok ezzel kapcsolatos elkötelezettségét (OECD, 2005, 2008, 2011), az adatok alapján azonban e területen nincs számottevő előrelépés.

Vissza nem térítendő támogatások és hitelek

További szempont, hogy a fejlesztési segélyek túlnyomó része vissza nem térítendő támogatás formájában valósul meg: 2022-ben a DAC-tagországok ODA-jának több mint 90 százaléka ilyen támogatás volt (OECD, 2023). Ugyanakkor 2010 óta – különösen 2018 után – egyértelműen erősödött a kedvezményes hitelek szerepe az ODA-n belül: arányuk 2010 és 2018 között több mint kétszeresére nőtt, majd 2023-ban elérte a teljes ODA közel 12 százalékát (OECD, 2025a; Simonds, 2026). A Globális Dél országai, különösen a legkevésbé fejlett államok, következetesen bírálják ezt a tendenciát, mivel a hitelalapú finanszírozás növeli az adósságterheket, ezért a hitelek térnyerésének visszafordítását sürgetik (Group of 77 and China, 2025a). E tekintetben a helyzet súlyosságát jól szemlélteti, hogy 2024-ben a közepes és alacsony jövedelmű országok adósságállománya elérte a rekordmagasságú 8,9 billió dollárt, valamint hogy a legkevésbé fejlett országok adósságalként 49 milliárd dollárt fizettek ki, miközben ennél jóval kevesebb, 29 milliárd dollár ODA érkezett országaikba. Habár a szakirodalomban általában kevesebb szó esik a fejlődő országok fenntarthatatlan adósságállományáról, nem beszélve egyéb, illegális módokon kiáramló pénzekről, amelyek a beérkező források többszörösét teszik ki, a valóságban ez az egyik legaggasztóbb oldala a jelenlegi finanszírozási válságnak.

Fejlesztéshatékonyság

A pénzügyi források szűkülésével felmerül, hogy a támogatások hatékonyságát különböző alapelvek mentén növelni szükséges – amivel kapcsolatban egyébként a nemzetközi közösség már húsz éve vállalásokat fogalmazott meg (OECD, 2005, 2008, 2011). A jelenlegi válsághelyzet az utóbbi években háttérbe szoruló nemzetközi fejlesztéshatékonysági kezdeményezés újrafelfedezését hozhatja el, amelynek eredményeként a támogatások jobban igazodhatnak a recipiens államok fejlesztési prioritásaihoz, tulajdonosi felelősségvállalásuk is erősödhet, és az eredmények kerülhetnek az implementáció fókuszába, nem csupán a források nagysága. Ehhez azonban az összes fenti kérdés – és az ODA sok más problémás aspektusának – megfelelő rendezése szükséges.

A JÖVŐ ODA-JA – KILÁTÁSOK ÉS A RENDEZÉS LEHETŐSÉGEI

Az OECD tizenegy donor ország költségmegvonásokról szóló bejelentései alapján úgy becsüli, hogy az ODA 2025-ben hozzávetőleg 9–17 százalékkal eshet vissza. Azért lehet ilyen jelentős a csökkenés, mert ez a tizenegy állam felel az ODA-költségek közel háromnegyedéért. A 2025 utáni időszak ennél bizonytalanabb, de a szervezet a megvonások időben kiterjedt hatása okán csökkenő trendet jósol egészen 2028-ig. Ez elsősorban a legkevésbé fejlett országokat sújtja: az OECD szerint a kiesés náluk 13–25 százalék, a szub-szaharai régióban pedig akár 16–28 százalék is lehet (OECD, 2025a). Ez tovább erősítheti az ODA-támogatások 2020 óta amúgy is folyamatos csökkenésének tendenciáját, éppen a legjobban rászoruló államok esetében.

A jövőre nézve a lehetséges forgatókönyvek és megoldási javaslatok garmadája született már a jelenlegi válságot megelőzően is, de az elmúlt egy évben még inkább megsokasodtak a nemzetközi fejlesztési rendszer és az ODA holtpontját, illetve a lehetséges továbbhaladási irányokat elemző írások (OECD, 2023; Alonso, 2025; Ahmed et al., 2025; Kumar et al., 2025; Muggah-Salmon, 2025). Az elképzelések egyik véglete a „no aid” megközelítés, mely szerint nincs szükség erre az együttműködési formára, és más eszközökkel kell megoldani a Globális Dél felzárkózását. A másik vélet a radikális, mindent elsöprő reform igénye, amely a nemzetközi fejlesztés teljes intézményrendszerét, irányítási mechanizmusait és eszköztárát le- és aztán újra felépítené. A legtöbb reflexió ugyanakkor valahol a kettő között képzelel el a helyzet megoldását, a meglévő és az új eltérő arányával, az alábbi javaslatokat megfogalmazva:

- A jelenlegi helyzet rövid távú orvoslására a kieső források kérdését a donorok és a kedvezményezett országok közötti szoros együttműködés mentén kell kezelni, és fontos a hagyományos donor államokon túl más szereplők, például a BRICS-államok és filantróp szervezetek aktívabb bevonása is.
- A nemzetközi együttműködés rendszerszintű egyenlőtlenségeit kezelni kell, ami a források csökkenése miatt most még relevánsabb a nemzetközi pénzügyi és kereskedelmi rendszer, adópolitika, tudás- és technológiai transzfer területein.
- Elengedhetetlen a nemzetközi szervezetek irányításában jellemző eltérő hatalmi viszonyok megszüntetése a Globális Dél országait egyenlő partnerként kezelő, inkluzív és demokratikus döntéshozatal megteremtése érdekében. A szükséges szervezeti reformok akár magukban foglalhatják az OECD szerepének az ENSZ alá rendelését is.
- A fejlesztési támogatások mellett, melyek ideálisan a leginkább rászoruló országokba irányulnának, a partnerországok saját forrásainak (például adóbevételek, befektetések) növelésére kell hangsúlyt fektetni.
- El kell különíteni azokat a célokat, amelyek az alacsony és közepes jövedelmű országokban a szegénység felszámolására és a jólét megteremtésére koncentrálnak, az olyanoktól, amelyek inkább az úgynevezett globális közjavak megőrzését szolgálják (például klímastabilitás, biodiverzitás, béke). Eredendően az előbbiek álltak az ODA fókuszában, de idővel kiegészültek az utóbbiakkal (lásd SDG-k), így az ODA amúgy sem elegendő forrásai részben eltérültek. Számos javaslat egyetért abban, hogy ezeket érdemes világosan elkülöníteni, s teljesen más finanszírozási eszközöket és intézményeket rendelni hozzájuk. A humanitárius területet sokan még az előző kettőtől is elválasztják, ehhez is saját finanszírozási keretet rendelve.
- Kevesebből többet és jobban: ha a források apadnak, akkor a hatékonyságukat kell növelni.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány a nemzetközi fejlesztési együttműködés és a hivatalos fejlesztési támogatók (ODA) jelenlegi válságát és lehetséges jövőjét vizsgálta. Az utolsó öt év történései: a globális Covid-járvány, az orosz–ukrán háború, a gázai és egyéb konfliktusok politikai, valamint gazdasági következményei elmélyítették a már korábban is létező problémákat, hogy aztán a Trump-kormányzat intézkedései megadják a kegyelemdőfést a nemzetközi fejlesztés eddig ismert formájának. ODA-visszaesésekre, átalakításokra eddig is sor került, de a jelenlegi válság alapjaiban kérdőjelezi meg a nemzetközi fejlesztés és azon belül az ODA céljait, normáit és működőképességét. A források csökkenni kezdnek a donor országok megszorításai miatt, miközben az egyidejű válságok uralta világban a szükségletek egyre nőnek. Ugyanakkor az ODA a fejlesztésfinanszírozási mixben csak egy és nem is a legjelentősebb elem. Ám egyedülálló szerepe van különösen a szociális szektorokban, és akár az egyetlen jelentős, de mindenképpen a legkiszámíthatóbb külföldi forrás a legrászorultabb országok számára.

Az érintett szereplők egyelőre bizonytalanok a jövő tekintetében. Számos elemzés és javaslat vizsgálja a válsághoz vezető okokat, a jövőre vonatkozó forgatókönyveket és a válságból kivezető lehetséges utakat. Konszenzus formálódik akörül, hogy a nemzetközi fejlesztés rendszerét többé vagy kevésbé új alapokra kell helyezni. Elsődleges szempont, hogy a fejlett államok és a Globális Dél országai között meg kell szüntetni a nemzetközi szervezetekben és döntéshozatalban jellemző hatalmi egyensúlytalanságot, és olyan intézményeket kell kialakítani, amelyekben a támogatott országok egyenlő partnerként vehetnek részt. Emellett, és ez az ODA sok problémás aspektusára hatással van, valamifajta egyetértésre kell jutniuk az országoknak abban, hogy mi a nemzetközi fejlesztési együttműködés és a hozzá rendelt források, azaz az ODA alapvető célja. Az, ami eredendően is volt, tehát a szegénység leküzdése és a jólét biztosítása, vagy az olyan globális közjavak, mint például a klímastabilitás finanszírozása is beletartozik, ami egyre inkább szétfeszíti az ODA kereteit és forrásait? Az is kérdés, hogy alapvetően a kedvezményezett országok és a fejlődésük érdeke kell hogy érvényesüljön, vagy a donoroknak is gazdasági, biztonságpolitikai vagy más előnye kell hogy származzon a fejlesztési együttműködésből. Ma egyre inkább az utóbbi megközelítés érvényesül. Az apadó források ráirányítják a figyelmet a rendszer korábbi átalakítási reformkísérleteinek és a nemzetközi fejlesztéshatékonysági folyamatnak a kudarcára is, valamint arra, hogy mégsem lehet figyelmen kívül hagyni a hatékonyság alapelveit, hiszen ezek érvényesítése által kevesebb támogatásból többet és adott esetben gyorsabban el lehet érni.

A válság persze lehetőség is az eddig elodázott mélyreható reformok megvalósítására. Egy szakmai kerekasztal-beszélgetés afrikai résztvevője ezt úgy fogalmazta meg, hogy annyira frusztrált a jelenlegi rendszerrel kapcsolatban, hogy ahol más veszélyt lát, ő végre reményt a változásra (Aly et al., 2025). A kérdés, hogy akar és tud-e élni ezzel a lehetőséggel a nemzetközi közösség.

Ábrajegyzék

1. ábra: Átfogó előrehaladás a Fenntartható fejlődési célokkal kapcsolatban (2015–2025, globális összesített adatok alapján). UN DESA, 2025a.
2. ábra: Az ODA alakulása 1960 óta (millió USD 2023-as változatlan árfolyamon). OECD Data Explorer.
3. ábra: Az ODA/GNI arány alakulása 1960 óta (%). OECD Data Explorer.
4. ábra: A donor országokban maradó források az ODA százalékában. Van Teutem et al., 2025.

Felhasznált irodalom

- AHMED, MASOOD – CALLEJA, RACHAEL – JACQUET, PIERRE (2025): *The Future of Official Development Assistance: Incremental Improvements or Radical Reform?*, Center for Global Development, <https://www.cgdev.org/sites/default/files/future-official-development-assistance-incremental-improvements-or-radical-reform.pdf> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- ALONSO, JOSÉ ANTONIO (2025): *The Crisis of Aid: Ideal Models for the Future of Development Cooperation*, Barcelona, Barcelona Centre for International Affairs. DOI: <https://doi.org/10.24241/docCIDOB.2025.18.2/en>
- ALY, HEBBA – GULRAJANI, NILIMA – PUDUSSERY, JESSICA (2024): *Dialogue #1: Crafting a New Rationale for Northern Donorship*. *Donors in a Post-Aid World Series*, ODI Global, <https://odi.org/en/publications/dialogue-1-crafting-a-new-rationale-for-northern-donorship/> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- ALY, HEBBA – GULRAJANI, NILIMA – PUDUSSERY, JESSICA (2025): *Dialogue #2: Using This Moment of Disruption to Transform Development Cooperation*. *Donors in a Post-Aid World Series*, ODI Global, <https://odi.org/en/publications/dialogue-2-using-this-moment-of-disruption-to-transform-development-cooperation/> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- CONCORD EUROPE (2025): *AidWatch 2025. Ending short-sightedness, restoring ODA's purpose*, CONCORD Europe, <https://aidwatch.concordeurope.org/wp-content/uploads/sites/4/2025/10/AidWatch-2025v3.pdf> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- CRED–UNDRR (2020): *The Human Cost of Disasters: An Overview of the Last 20 Years (2000–2019)*, Brussels, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters – United Nations Office for Disaster Risk Reduction, <https://www.cred.be/sites/default/files/CRED-Disaster-Report-Human-Cost2000-2019.pdf> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- DAVIES, SHAWN – PETERSSON, THERÉSE – SOLLENBERG, MARGARETA – ÖBERG, MAGNUS (2025): *Organized violence 1989–2024, and the challenges of identifying*

- civilian victims, *Journal of Peace Research*, 62 (4), 1223–1240. DOI: <https://doi.org/10.1177/00223433251345636>
- DEVELOPMENT INITIATIVES (2023): *How Much Aid Actually Reaches the Countries with the Greatest Poverty?*, https://devinit.org/files/documents/1302/bp_itep_report_final_3103_1.pdf (letöltve: 2026. 02. 03.).
- EASTERLY, WILLIAM (2007): *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good*, Oxford, Oxford University Press.
- FERREIRA DA SILVA, ANDREA ET AL. (2026): Impact of two decades of humanitarian and development assistance and the projected mortality consequences of current defunding to 2030: retrospective evaluation and forecasting analysis, *The Lancet Global Health*, 2026. 02. 02. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(26\)00008-2](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(26)00008-2)
- GROUP OF 77 AND CHINA (2024): *Ministerial Declaration Adopted by the 48th Annual Meeting of Ministers for Foreign Affairs on 27 September 2024*, 2024. 09. 27., <https://www.g77.org/doc/Declaration2024.htm> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- GROUP OF 77 AND CHINA (2025a): *Statement Delivered by the Delegation of the Republic of Iraq at the Informal Briefing on the Zero Draft of the Outcome Document of the Fourth International Conference on Financing for Development (New York, 22 January 2025)*, <https://www.g77.org/statement/getstatement.php?id=250122> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- GROUP OF 77 AND CHINA (2025b): *Statement of the Group of 77 and China at the Third Session of the Preparatory Committee for the Fourth International Conference on Financing for Development during its Consideration of the Draft Outcome Document of the Conference: International Development Cooperation (New York, 12 February 2025)*, <https://www.g77.org/statement/getstatement.php?id=250212> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- HACKENESCH, CHRISTINE – HÖGL, MAXIMILIAN – ÖHLER, HANNES – BURNI, ALINE (2022): Populist radical right parties' impact on European foreign aid spending, *Journal of Common Market Studies*, 60 (5), 1391–1415. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcms.13308>
- HAND SZÖVETSÉG (2013): *A fejlesztési segélyek egyedülálló szerepe. Európa és Magyarország hozzájárulása a globális szegénység leküzdéséhez*, Budapest, HAND Szövetség, <https://hand.org.hu/documents/aidwatch-2013.pdf> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- HAMMAN, STEFFI (2025): Foreign aid at a crossroads: how funding cuts reshape global development cooperation, *Global Policy*, 17, 122–133. DOI: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.70116>
- INSTITUTE FOR ECONOMICS & PEACE (2025): *Official Development Assistance: Geopolitical Tensions, Economic Constraints and Shifting Priorities*, 2025. 03., https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2025/03/Official-Development-Assistance.pdf?utm_source=chatgpt.com (letöltve: 2026. 02. 03.).
- KEELEY, BRIAN (2012): *From Aid to Development: The Global Fight against Poverty*, Paris, OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264123571-en>

- KISS JUDIT (2024): A nemzetközi fejlesztésfinanszírozás kérdőjelei, *Máltai Tanulmányok*, 6 (2), 6–23. DOI: <https://doi.org/10.56699/MT.2024.2.1>
- KLINGEBIEL, STEPHAN – SUMNER, ANDY (2025): *Four Futures for a Global Development Cooperation System in Flux. Policy at the Intersection of Geopolitics, Norm Contestation and Institutional Shift*, Bonn, German Institute of Development and Sustainability. DOI: <https://doi.org/10.23661/ipb11.2025>
- KUMAR, CLAIRE – HARGRAVE, KAREN – CRAVIOTTO, NEREA – PUDUSSERY, JESSICA (2025): *The Case for Development in 2025 Exploring New Narratives for Aid in the Context of the EU's New Strategic Agenda*, Brussels, ODI Europe, https://media.odi.org/documents/The_case_for_development_Full_Report.pdf (letöltve: 2026. 02. 03.).
- MOYO, DAMBISA (2009): *Dead Aid: Why Aid is Not Working and How There is a Better Way for Africa*, New York, Farrar, Straus and Giroux.
- MUGGAH, ROBERT – SALMON, JAGO (2025): 5 futures for aid in a divided world, *World Economic Forum*, 2025. 04. 05., <https://www.weforum.org/stories/2025/04/5-futures-for-global-aid/> (letöltve: 2026. 02.03.).
- OECD (2005): *Paris Declaration on Aid Effectiveness*, Paris, OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264098084-en>
- OECD (2008): *Accra Agenda for Action*, Paris, OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264098107-en>
- OECD (2011): *Busan Partnership for Effective Development Co-operation: Fourth High Level Forum on Aid Effectiveness*, Paris, OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/54de7baa-en>
- OECD (2023): *Development Co-operation Report 2023: Debating the Aid System*, Paris, OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/f6edc3c2-en>
- OECD (2025a): *Cuts in official development assistance: OECD projections for 2025 and the near term*, Paris, OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/8c530629-en>
- OECD (2025b): *Global Outlook on Financing for Sustainable Development 2025: Towards a More Resilient and Inclusive Architecture*, Paris, OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/753d5368-en>
- OECD (2025c): *Final OECD Statistics on Official Development Assistance (ODA) and Other Resource Flows to Developing Countries in 2024*, 2025. 12. 18., https://www.oecd.org/en/data/insights/data-explainers/2025/12/final-oecd-statistics-on-oda-and-other-development-finance-flows-in-2024-key-figures-and-trends.html?utm_source=chatgpt.com (letöltve: 2026. 02. 03.).
- OECD DAC (2001): *DAC Recommendation on Untying Official Development Assistance*, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-5015> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- OECD DAC-list: *ODA recipients: countries, territories, and international organisations*, <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/dac-list-of-oda-recipients.html> (letöltve: 2026. 02. 03.).

- OECD Data Explorer: *DACI: Flows by provider (ODA+OOF+Private)*,
[https://data-explorer.oecd.org/?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&bp=true&snb=20](https://data-explorer.oecd.org/?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&bp=true&snb=20) (letöltve: 2026. 02. 03.).
- OECD ODA Definition (2018): *Official development assistance – definition and coverage*,
<https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/official-development-assistance-definition-and-coverage.html> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- OVERTON, JOHN – MURRAY, WARWICK E. (2020): *Aid and Development*, Abingdon, Routledge.
- SACHS, JEFFREY D. – LAFORTUNE, GUILLAUME – FULLER, GRAYSON (2024): *The SDGs and the UN Summit of the Future. Sustainable Development Report 2024*, Paris, SDSN; Dublin, Dublin University Press. DOI: <https://doi.org/10.25546/108572>
- SACHS, JEFFREY D. – LAFORTUNE, GUILLAUME – FULLER, GRAYSON – IABLONOVSKI, GUILHERME (2025): *Financing Sustainable Development to 2030 and Mid-Century. Sustainable Development Report 2025*, Paris, SDSN; Dublin; Dublin University Press. DOI: <https://doi.org/10.25546/111909>
- SIMONDS, MATTHEW (2026): *Aid off Course. How ODA Reform Has Left the Global South Behind*, Eurodad, https://www.eurodad.org/aid_off_course_how_oda_reform_has_left_the_global_south_behind (letöltve: 2026. 02. 03.).
- ULLAH, A. K. M. AHSAN – IBRAHIM, KHAIRUNNISA – ISLAM, MOZHARUL (2025): *Foreign aid in global development: Empowerment or entrapment?, Alternatives: Global, Local, Political*. DOI: <https://doi.org/10.1177/03043754251379159>
- UN (2024): *Financing for Sustainable Development Report 2024. Financing for Development at a Crossroads*, New York, United Nations Inter-agency Task Force on Financing for Development, <https://desapublications.un.org/publications/financing-sustainable-development-report-2024> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- UNCTAD (2025): *Aid at the Crossroads. Trends in Official Development Assistance*, UNCTAD, <https://unctad.org/publication/aid-crossroads-trends-official-development-assistance> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- UN DESA (2025a): *The Sustainable Development Goals Report 2025*, New York, UN DESA, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2025/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2025.pdf> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- UN DESA (2025b): *Outcome – 4th International Conference on Financing for Development*, New York, UN DESA, https://financing.desaun.org/sites/default/files/2025-08/FFD4%20Outcome%20Booklet%20v4_EN%20-%20spread.pdf (letöltve: 2026. 02. 03.).
- UNHCR REFUGEE DATA FINDER: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/data-summaries> (letöltve: 2026. 02. 03.).
- UN OCHA GHO-JELENTÉSEK: *Global Humanitarian Overview jelentések 2015–2026*, <https://reliefweb.int/topics/global-humanitarian-overview> (letöltve: 2026. 02. 03.).

USMAN, ZAINAB (2025): The end of the global aid industry, *Foreign Affairs*, 2025. 05. 05., <https://www.foreignaffairs.com/united-states/end-global-aid-industry> (letöltve: 2026. 02. 03.).

VAN TEUTEM, SIMON – RITCHIE, HANNAH – ARRIAGADA, PABLO (2025): How Much Foreign Aid is Spent Domestically Rather than Overseas?, *OurWorldinData.org*, <https://archive.ourworldindata.org/20251230-141326/foreign-aid-domestic-overseas.html> (letöltve: 2026. 02. 03.).

Declining Resources, Growing Needs, Inevitable Transformation

The Crisis and Future of International Development
Cooperation

ABSTRACT

International development cooperation has entered a deep crisis, characterised by mutually reinforcing global shocks, declining levels of Official Development Assistance (ODA), and growing distrust towards development itself and the existing institutional frameworks. Amid a global polycrisis – marked by slowing economic growth, armed conflicts, and climate change – financing needs are rising dramatically, while donor countries are increasingly announcing cuts to their aid budgets and reorienting priorities along national interest lines. This paper examines the widening development financing gap, the evolution of the volume and composition of ODA from the 2000s to the present, as well as projections and policy proposals for the post-2025 period. The current crisis is not merely a cyclical downturn, but a forced transformation of the development paradigm, offering an opportunity to build a more equitable and effective system of international cooperation.

KEYWORDS: international development cooperation, official development assistance, ODA, development finance, SDG

BALOGH RÉKA | A HAND Szövetség szakpolitikai munkatársa 2003 óta. Szakpolitikai elemzéseket, ajánlásokat készít, képviseli a szövetség és a tágabb fejlesztési civil szektor álláspontját a nemzetközi fejlesztési együttműködéssel és a globális felelősségvállalásra nevelés témakörével kapcsolatban.

SOLYMÁRI DÁNIEL

Az emberi méltóság normatív szerepe a keresztény karitatív gyakorlatban

A helyzetfüggő segélyezés alapjai

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2026.1.2

ABSZTRAKT

A tanulmány az emberi méltóság fogalmát a keresztény antropológia központi kategóriájaként vizsgálja, különös tekintettel normatív jelentőségére a kortárs segítői gyakorlatban. Kiindulópontja, hogy a méltóság nem pusztán teológiai állítás, hanem olyan ontológiai realitás, amely konkrét következményekkel jár a segélyezési cselekedetek formáira nézve. A cikk központi gondolata arra irányul, miként érvényesíthető a méltóság primátusa a helyzetfüggő, kontextusérzékeny segélyezésben, és hogyan kerülhető el a paternalizmus rejtett logikája. A tanulmány rámutat, hogy a nemzetközi humanitárius rendszer intézményi és szakpolitikai keretei ugyan kiforrottak, ám a katolikus egyház mindeddig nem fogalmazta meg szisztematikusan a saját, explicit módon kidolgozott, a mindennapi segítő praxisra lefordítható keretrendszerét. A dolgozat e hiány pótlásához kíván hozzájárulni az egyház társadalmi tanításának transzcendens alapelveit ütköztetve a profán segítő szakma normáival.

KULCSSZAVAK: emberi méltóság, post-development, nemzetközi segélyezés, Caritas

---

Ferenc pápa ekképpen fogalmazta meg – félreérthetetlen egyértelműséggel – a keresztény karitás helyét és szerepét: „A karitativitás a keresztény ember dobogó szíve: miként nem élhetünk szívdobbanás nélkül, nem lehetünk keresztények karitatív cselekedetek nélkül. [...] Gondoskodónak lenni, segíteni és szolgálni másokat: csak ezek jelentenek győzelmet, mivel ezek az aktusok mutatnak a jövőbe, az Úr eljövetele felé, amikor minden más elmúlik, és egyedül a szeretet marad” – folytatta

gondolatait (Borondi, 2020). Krisztus szeretetparancsa (Mk 12,30–31) a keresztény embert és társadalmát átható felszólítás: témánk szempontjából mondhatjuk azt is, hogy egy keresztény „szociálpolitikai program” kiindulópontja, amely minden korban egyéni és szervezeti szinten is társadalomformáló erőként mutatkozott meg. A keresztény személy életéhez mindenképpen hozzátartozik, hiszen nincs istenszeretet a felebarát szeretete nélkül (vö. 1Jn 4,20–21). Ez az eszmény, az evangéliumi hit által hordozott új morál

---

Miként nem élhetünk szívdobbanás nélkül, nem lehetünk keresztények karitatív cselekedetek nélkül.

---

a kereszténység színrelépésekor Európában felváltotta a *mos maiorum* íratlan viselkedési „kódexét”: az *ex justitia* helyére az *ex caritate* lépett. Jézus názáreti „programbeszédében” nem csupán örömhírt vitt a szegényeknek (vö. Lk 4,18), hanem új emberképet alkotott. Ennek az új gondolkodásmódnak az igénye imperatívusként jelentkezett az ószövet-

ségi emberképhez képest, és legfőbb feladatként a másik ember fájdalmának meglátását, egy megújult gondoskodás életre váltását jelölte meg. A szegénység többé nem Isten büntetésének következménye volt, hanem olyan hús-vér helyzet, amelyet látva a másik iránt mindent felülíró részvétellel és őt felemelő cselekedettel kell megnyilvánulni.

Jóllehet a katolikus egyház modern értelemben és szisztematikus módon szociális kérdésekkel csak a 19. század óta foglalkozik a maguk valóságában, a szolgáló szeretet témájának alapvető teológiai feldolgozását, a kapcsolódó kifejezések és tartalmi elemek magyarázatát már sokan, sokféle formában elvégezték. Például Heinrich Pompey, az 1980-as, 1990-es évek egyik nagy „karitászteológusa” mint az emberi lélek alapjegyeről elmélkedett a gyakorló szeretetről keresztény vonatkozásainak elemzésekor (Pompey, 2015). Klaus Baumann egy másik aspektusból egyenesen a szociális munka ősforrásának tekintette a modern szociálpolitika kezdeteiről gondolkodva (Baumann–Frick, 2021). Gustavo Gutiérrez (saját megfogalmazása szerint) pedig a „történelmet olvasta újra”, amikor lerakta a felszabadítási teológia alapjait (Gutiérrez–Müller, 2017). A megannyi más jól ismert, útjelzőnek is tekinthető forrás mellett azonban fontos, hogy időről időre elgondoljunk a karitás mélyrétegein, újabb és újabb szempontokkal gazdagítva a diskurzust. Miként XVI. Benedek írta, fontos, hogy szüntelenül keressük a szegénységre adható válaszokat, s hűek maradjunk a szeretet és igazság üzenetéhez, miközben „értékelni kell azokat az eltérő körülményeket, amelyek között, a korábbiakkal összevetve, a fejlődés problémái jelenleg felmerülnek” (XVI. Benedek, 2009: 10).

Az emberi méltóság fogalma a keresztény antropológia egyik központi kategóriája, amely nem csupán elméleti alapvetésként, hanem normatív irányelvként is meghatározza a társadalmi cselekvés formáit. A modern szociális intervenciók világában különös jelentőségű annak vizsgálata, hogy a segítségnyújtás gyakorlata miként képes megőrizni, illetve helyreállítani azt a méltóságot, amelyet a krízishelyzetek, a marginalizáció és a strukturális egyenlőtlenségek gyakran sértenek. E tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy a helyzetfüggő, kontextusérzékeny segélyezés milyen módon képes

érvényesíteni az emberi méltóság primátusát a keresztény szociális praxisban. Kiindulópontunk szerint a méltóság nem pusztán absztrakt teológiai állítás, hanem olyan ontológiai realitás, amely konkrét normatív következményekkel jár a segítő tevékenység formáira nézve. Vizsgálatunk célja annak feltárása, hogy a differenciált segítségnyújtás miként kerülheti el a paternalizmus csapdáját, és hogyan járulhat hozzá a személy önrendelkezésének, közösségi beágyazottságának és spirituális integritásának megerősítéséhez. Jelen áttekintő írás ebbe a szegénységre adható segítő válaszokat szüntelenül kereső gondolatvilágba tekint bele. A nagy nemzetközi, multilaterális szervezetek ugyanis évtizedekkel ezelőtt elvégezték feladatukat: elfogadták az alapvető humanitárius alapelveket, létrehozták széles oktatási, szervezeti és hálózati kereteiket, forrásaikat; a modern társadalomtudományok szellemi vívmányaiból merítve megszülettek a szociális kérdésekkel foglalkozó szakpolitikák, melyek megalkották céljaikat és eszközeiket (amelyeknek alapjai egyébként a keresztény morálisból és az egyház társadalmi tanításából származnak). Érdekes módon azonban, a történeti távlat ellenére és a meglévő széles elméleti keret mellett a katolikus egyház nem vezette le, alakította ki saját, keresztény alapokon nyugvó „modus operandiját”, amely lefordítható, felhasználható volna a segítő szakma konkrét, mindennapi valóságában. Ennek legátfogóbb kortárs tudományos összegzését az előbb említett tudományterületek bontották ki a legszélesebb figyelemmel. A jelzett feladat tehát még elvégzésre vár, munkánkkal azonban ehhez a törekvéshez kapcsolódunk. A terjedelmi keretek okán csak a kiindulópontnak tekinthető transzcendens alapelveket tekintjük át, ütköztetve őket a profán segítő szakmában használatosakkal. Célunk, hogy olyan fogalmakról, életre váltandó elvekről gondolkodjunk, amelyeknek teológiai mélyrétegeik vannak, és a kortárs segítő szakma alapelveiként használhatók. A teológia és a politikatudomány korpuszából merítve mutatjuk be az alapvető humanitárius segélyezési aktus, analóg fogalommal a „mindennapi kenyér” (nyújtott, helyettesítő életadó forrás) és a helyreállító segítő közreműködés mint „befedő” szeretet kapcsolatát. Célunk, hogy a teológiai párbeszédet olyan szintetizáló elemekkel gazdagítsuk, amelyek ősforrása az egyház társadalmi tanítása, kortárs megjelenési felületük pedig a profán segítő szakma. A humanitárius szakmának újrafelfedezésre váró forrásul szolgálhat a számára ismert kifejezések, gondolatok eredetének és komplex jelentéstartalmának megismerése.¹

ELMÉLETI KERET: A POST-DEVELOPMENT SEGÉLYEZÉSI IRÁNYA

A post-development (a továbbiakban: PD) irányzat a 20. század második felének fejlesztéspolitikai gyakorlatára adott átfogó és radikális kritikaként bontakozott ki, különösen a nyolcvanas–kilencvenes években. Történeti kialakulása szorosan összefügg a modernizációelméletek válságával, valamint azzal a tapasztalattal, hogy a nemzetközi fejlesztési programok számos esetben nem csökkentették érdemben a strukturális egyenlőtlenségeket, hanem újratermelték a gazdasági és tudásbeli függőségeket (Solymári, 2019). A PD gondolkodói rámutattak, hogy a „fejlődés” fogalma nem semleges technikai kategória,

hanem normatív és diszkurzív konstrukció, amely a Globális Dél társadalmait hiányként, elmaradottként és felzárkóztatandó entitásként definiálta. E diskurzus implicit módon hierarchiát hozott létre a fejlett és fejlesztendő, a tudással rendelkező és a tanulásra szoruló között. A kritika középpontjában a donorérdek-vezérelt, gyámsági fejlesztési politika áll, amely a szakértői racionalitást és az intézményi kontrollt privilegizálja. Ebben a modellben a támogatott közösségek nem autonóm cselekvőként, hanem a beavatkozás tárgyaként jelennek meg, ami a személy és a közösség funkcionális redukciójához vezet. A méltóság ebben az összefüggésben gyakran instrumentális kategóriává válik: a fejlesztési célok elérésének eszközeként jelenik meg, nem pedig a társadalmi cselekvés normatív alapjaként. A PD ezzel szemben a méltóságot ontológiai és kulturális értelemben megelőző valóságként értelmezi, és felfogása szerint minden legitim beavatkozásnak ebből kell kiindulnia. A személy és a közösség önrendelkezése, saját tudásformáinak és értékrendjének elismerése nem a fejlesztési folyamat eredménye, hanem annak előfeltétele. A jelen tanulmány elméleti megalapozásában és fogalmi keretének kialakításakor a PD kritikai perspektíváját alkalmazza. E megközelítés lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a segélyezési gyakorlat miként járul hozzá a személyi méltóság érvényesítéséhez vagy éppen sérüléséhez. A PD által feltárt hatalmi, diszkurzív és antropológiai összefüggések elemzési horizontként szolgálnak a dolgozat számára, biztosítva, hogy a méltóság kérdése ne másodlagos etikai szempontként, hanem a fejlesztési és segélyezési praxis strukturáló elveként jelenjen meg. Ily módon a tanulmány nem csupán empirikus vagy intézményi vizsgálatra vállalkozik, hanem normatív módon állást is foglal a személy elsődlegessége mellett a globális segélyezési rendszerekben.

A KÖZÖSSÉG FELELŐSSÉGE

Első tárgyalat fogalmunk, az emberiség imperatívusza a modern segítő szakma kiindulópontja. Ismerd meg önmagad! – szöveg a jól ismert felirat a delphoi jósva bejárata felett. És nem véletlen, hogy Szent II. János Pál *Fides et ratio* kezdetű enciklikájának előszava is e felütéssel kezdődik. A pápa ebben az iratban meg kívánta erősíteni a hit és az értelem kettősségéről szóló korábbi tanításokat. A segítségközpontú szemlélet ugyanis egyfajta attitűd, beállítottság: nem külső jogi vagy morális kötelelem, illetve elvárt feladat. Hiszen nem azért teszünk jót a segítségre szorulóval, mert viszonzást, ellentételezést várunk, csupán legbelül megszólal egy hang: megesik valakin a szívünk. Karakterjegy, amelyben minden mást felülír egy belső erő, hogy én magam legyek a segítő, „amikor felkavarodik a víz” (vö. Jn 4,1–9). Aki embere lehet a magányosnak, támasza az elesettnek. Hiszen maga Jézus mondta, hogy „amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettetek” (vö. Mt 25,31–46.), ami transzcendens többletet jelent a természetes emberi alapokhoz, segítői helyzetekhez képest. Az „ismerd meg önmagad” gondolat pontosan ebbe a gondolati ívbe kapcsolódik, amikor először azt a kérdést tesszük fel, hogy egy segítő intézmény betölti-e a szerepét, hiteles-e, és hűséges-e a vállalt célkitűzéshez, azaz „ismeri-e” önmagát.

Több mint ötven évnek kellett eltelnie, hogy az 1947 júniusában meghirdetett Marshall-tervben megígért „merész új programot”² (Truman, 1949) követve először deklarálja a „civil” segítő szakma: a segélyezési gyakorlatban elsődleges az ember. Majd húsz évvel később, 1965-ben a Nemzetközi Vöröskereszt és a Nemzetközi Vörös Félhold Mozgalmak Bécsben megrendezett 20. nemzetközi konferenciáján segítő alapvetésként rögzítették az emberiség, az emberiség imperatívuszának elvét (ICRC, 2015: 897–898). Eszerint minden segélyezési helyzetben a rászorulókat kell elsődlegesnek tekinteni, akinek segítségre szorultsága minden más érdeket, szempontot felülír. A segélyezés céljának a rászorulókat élete, egészsége és emberi méltósága tiszteletben tartásának kell lennie. Ez máig a segélynyújtásra irányuló együttműködések fő szabálya, amelyet a későbbiekben további „humanitárius elvekkel” egészítettek ki. Olyan norma, a korábbi kifejezéssel élve attitűd, amely ideális esetben minden döntéshozatalkor domináns erőként jelentkezik. Az alapelvet később az ENSZ 1991-es közgyűlése is kodifikálta (UN, 1991), a Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatalának (OCHA) pedig máig előírása. A kilencvenes évek végén fogalmazódott meg a nemzetközi humanitárius szakmában az igény, hogy egységes oktatási és a segítő feladatok végrehajtásában is használatos kézikönyv szülessen: így jött létre a Sphere Project, és *Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response* elnevezésű (röviden: *Sphere Handbook*) globális normagyűjteményének is alapja lett az emberiség imperatívusza (Sphere, 2018). Ma talán evidenciának tűnik az ember és a segítségre szoruló középpontba állítása, de nem volt mindig prioritás a rászorulókat valós igényeinek figyelembevétele. Az egykori európai gyarmatosítók például úgynevezett civilizációs támogatásokat nyújtottak, s e „kapacitásbővítések” jellemzően a „támogató” fél érdekét szolgálták, hiszen az infrastrukturális korszerűsítések a gyarmati tisztviselők és általában az utazók számára voltak szükségesek (World Bank, 1981).

Az „ismerd meg önmagad” parancs egy segítő szervezet számára nem pusztán szervezeti önreflexiót jelent, hanem annak tudatosítását, hogy döntéshozatali struktúráinak középpontjában következetesen a rászoruló ember felemelésének és szenvedése enyhítésének kell állnia. A prioritás nem a támogató szándéka, nem politikai érdek és nem a társadalmi elvárásoknak való megfelelés, hanem a sérülékeny személy konkrét javának szolgálata. Ezt fejezi ki az emberiség imperatívusza: a segítség erkölcsi elsőbbségét minden más szemponttal szemben. Keresztény perspektívából azonban mindez nem új felismerés. Több ezer éves antropológiai meggyőződés húzódik meg mögötte, amely szerint az ember nem csupán test és lélek egysége, hanem Istentől függő lény (vö. Ter 2,7), sőt Isten képmására teremtetett (vö. Ter 1,26). Ez az istenképesség nem elvont teológiai tétel, hanem a személy elidegeníthetetlen méltóságának alapja. Az ember társadalomalkotó lényként önmagából kilépve, mások felé fordulva bontakoztatja ki önmagát;

Először azt a kérdést tesszük fel, hogy egy segítő intézmény betölti-e a szerepét, hiteles-e, és hűséges-e a vállalt célkitűzéshez, azaz „ismeri-e” önmagát.

---

a közösség nem pusztán funkcionális együttélés, hanem a felebaráti találkozások hálózata. Az újszövetségi teológia ezt a horizontot tovább tágítja: felebarát minden ember, aki közeledik hozzám (vö. Mt 5,43–48). A felebarátság nem etnikai, vallási vagy kulturális határok mentén definiált kategória, hanem relációs valóság. Az elesett emberhez való odafordulás mércéjét pedig az irgalmas szamaritánus példája adja (Lk 10,29–37), amely radikálisan átlépi a korabeli társadalmi és vallási választóvonalakat. A történet arra figyelmeztet, hogy a segítség nem halasztható és nem delegálható pusztán illetékességi alapon: a szenvedő jelenléte maga hozza létre a felelősséget. Ebből következően az emberiség imperatívusza nem csupán a segítő szakma egyik alapelve, hanem mélyen keresztény tartalmú állítás is. A szakmai normák és a keresztény antropológia itt találkoznak: az emberi méltóság tisztelete nem külsődleges elvárás, hanem az ember istenképiségéből fakadó lényegi sajátosság. Egy segítő szervezet akkor marad hű önmagához, ha e teológiai-antropológiai alapot nem csupán deklarálja, hanem intézményi kultúrájában, döntéseiben és konkrét cselekvéseiben is következetesen érvényesíti.

A HUMÁNBIZTONSÁGTÓL A PRAGMATIKUS SZOLIDARITÁSIG

Következő, egymással összefüggő fogalompárunk az emberi méltósággal, a személy fejlődésével, védelmével kapcsolatos dialógusban született. Szintén teológiai mélyrétegű gondolat, amelynek profán alkalmazása a hidegháború korában kezdődött, és az elmúlt évtizedekben vált ismét meghatározóvá. A humánbiztonság paradigmaváltást jelentett a katonai dominanciájú biztonságfogalom után: az állam helyére a személy került. Emberközpontú, átfogó, tartalomspecifikus (azaz helyzetfüggő) és a megelőzésre fókuszáló elmélet született. Formális mérföldkőnek számított ebben az összefüggésben 1994-ben az ENSZ Fejlesztési Programja által kiadott *Jelentés a humánfejlődésről* elnevezésű dokumentum, amely az élet, az emberi fejlődés, a fenntarthatóság és a humánbiztonság egyetemes értékeit fogalmazta meg (UNDP, 1994). E dokumentum szerint új dimenzió jött létre, amelyben a nukleáris biztonság szintjéről az egyén irányába kell elmozdítani gondolkodásunkat. Az ember állammal szemben meglévő elsőbbségének gondolata azonban nem új keletű: platonai alapú, sőt, az ember már a sztoikusok szerint is részesedett a Logoszból, több volt, mint egy állam, jogi közösség része. Az egyházatyák pedig, miként az emberiség imperatívuszáról szóló gondolkodásunkban részleteztük, újszövetségi indíttatásból az ember istenképmás voltából indultak ki. Az ember középpontba állítása, a profánból a transzcendenshez emelése tehát a kereszténység számára alapvetés.

A humánbiztonság, mondhatjuk, egyfajta állami szolidaritásvállalás. Léptékváltás a személyre irányuló figyelemben. Jóllehet a *solidité/solidarité* gondolata már a 19. században átítatta a társadalomtudományos diskurzust, a rendszeres teológiának csak a II. vatikáni zsinatot követően lett explicit része. A zsinat egyik legfontosabb, *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciója is ebbe a törekvésbe kapcsolódott: „[Jézus Krisztus] igehirdetésében világosan meghagyta Isten gyermekeinek, hogy olyanok legyenek egymáshoz, mint a jó testvérek. Imájában pedig azt kérte, hogy tanítványai mindnyájan

egyek legyenek. [...] E szolidaritást folyton növelni kell egészen addig a napig, melyen majd beteljesedik, és a kegyelemből üdvözült emberek [...] tökéletesen megdicsőítik Istent” (GS 32). A szolidaritás, amelynek ősmintája a kiengesztelődés és a felebaráti szeretet erénye, meghatározó erkölcszociológiai és szociológiai elvvé vált a társadalometikai diskurzusban, miként a politikatudományban is. Ferenc pápa többször használt metaforája a „közös ház” gondolata, vagyis az önismeret azon szintje, amelyben tudjuk, hogy berendezkedésünk (legyen szó államról, egyházzal, civil szervezetről) a másikat felemelő, a fejlődést és szabadságot szolgáló vagy inkább a hatalmat megtartani igyekvő politikai erőre épül. Samuel P. Huntington *A katona és az állam* című korszakos munkájában egyebek mellett éppen arról elmélkedett, hogy milyen következménye lehet a puha erő/hatalom (*soft power*) minimalizálásának az adminisztrációban. Mint írta, a kül- és biztonságpolitika rendjének fenntartása az állam kemény erőinek (*hard power*) megerősítésével érhető el (Huntington, 1994). A (lehető legtágabban értelmezett) politika ugyanis, mint Niall Ferguson fogalmaz, a hatalom megszerzésére és megtartására törekedik annak érdekében, hogy intézményi rendszerét, hierarchiáját önnön elképzelései szerint működtesse (Ferguson, 2019). Mindez témánk szempontjából csak azért érdekes, mert abban az adminisztrációban, amelyben a kemény erő dominál, kevesebb figyelem jut (éppen a humanbiztonság elve szerint) a személy fejlődésének. Erről ír Joseph S. Nye, aki szerint az önfeláldozó gesztusokra, áldozatvállalásra épülő társadalmi berendezkedés szolgálhatja a másik ember szabadságban gyökerező fejlődését (Nye, 1993).

A puha versus kemény erő fenti dilemmáját a legtalálóbban talán Keizo Obuchi, Japán egykori miniszterelnökének gondolata összegezte a kilencvenes évek végén egy Ázsia jövőjéről szóló konferencián: „Legnagyobb reményem, hogy az emberek képesek lehetnek kreatív életüket minden olyan félelemtől mentesen élni, amely életben maradásukat veszélyeztetné, méltóságukat sértené” (Keizo, 1998: 18–19). A személy, a segítségre szoruló és sérülékeny ember középpontba, mindent megelőző helyre állítása tehát olyan jellemző, amely nélkül nem tekinthetjük karitatív célúnak az adott szervezeti, intézményes keretet.

AZ IRGALMASSÁG MINT A FEJLŐDÉS FELTÉTELE

A rászoruló, elesett személy sérült méltóságának helyreállítása, ha úgy tetszik, az igazságos élet feltételeinek biztosítása a modern szemlélet szerint a humanitárius és fejlesztési segélynyújtással kezdődik. Nem teológiai értelemben, hiszen a méltóság, mint fentebb kifejtettük, minden ember lényegi transzcendens sajátossága (*imago Dei*). A segélyezésről szóló gondolkodásunkban továbbra is két fogalmat állítunk szembe: az irgalmasság keresztény gondolatát helyezzük párhuzamba a fejlődés és szabadság kortárs társadalometikai koncepciójával.

Tudjuk, hogy a keresztény gyökerű társadalompolitikai, társadalomszervezési elvek messze túlmutatnak a segítő aktus, a caritas gyakorlati megvalósításának szintjén: az a világról és benne az ember életéről szóló ideális állapot rendszere. Hol keressük

azonban a kapaszkodókat a keresztény „szeretetszolgálat” életre váltása során, mi lehet a segítő szakma keresztény alapelve? Talán nem tévedünk akkor, ha az irgalmasságból kiindulva keressük a válaszokat. Walter Kasper bíboros erről szóló könyvének előszava is biztatóan hat: „...a Szentírásban olyannyira központi helyet betöltő irgalmasságról a szisztematikus teológia messzemenően megfeledkezett, vagy csak mostohán bántak vele” (Kasper, 2015: 112). A könyv első fejezete pedig, amelynek címe *Kiáltás az irgalmasság után*, egyenesen útjelző. A Szentírás és a tanítóhivatal tanúsága szerint ugyanis az irgalmasság nem csupán *attributa divina*, hanem Isten egyik cselekvő tulajdonsága. Készség a szenvedés enyhítésére, ami tartalmában túlmutat az együttérzésen, a szeretetből fakadó statikus *compassión*. Tevékeny, dinamikus aktus: odahajlás (*hén*), a sorsközösség valós vállalása (vö. Lk 1,54 és Mt 5,7). „Az, hogy az irgalmasságot mostohagyerekként kezelik, akkor válik feltűnővé, amikor látjuk, hogy Isten azon tulajdonságai állnak az előtérben, amelyek az ő önmagában fennálló létként (*ipsum esse in se subsistens*) való metafizikai lényegéből adódnak. [...] Lelkipásztori szempontból ez katasztrófát jelent, mivel egy ennyire elvont módon elgondolt Isten a legtöbb ember számára távolinak tűnik, s nincs semmi köze a világban tapasztalható helyzethez, amelyben szinte naponta elborítanak minket a rémhírek, és számos embert a jövőtől való félelmek gyötörnek” (Kasper, 2015: 20–21). E megközelítés különös jelentőséget kap korunkban, amikor például a szubszaharai Afrikában, a nyolcvanas évek óta először, újra emelkedni kezdett a mélyszegénységben élők száma (Aguilar et al., 2022); vagy gondoljunk csak a koronavírus-világjárvány okozta gazdasági nehézségekre, illetve az Ukrajnában zajló háborús konfliktusra, amelynek következtében Európa a második világháború óta a legnagyobb menekültválsággal néz szembe. Nem véletlen, hogy a humanitárius programokra költött források évről évre emelkednek, e téma kiemelt jelentőségű. Az Európai Unió, a világ legnagyobb segélyezésiforrás-adója közel hetvenmilliárd euróra növelte az éves hivatalos fejlesztési támogatás (Official Development Assistance, ODA) összegét, ami történelmi jelentőségű léptékváltás e területen (Európai Bizottság, 2021). Mások mellett pedig a Caritas Internationalis, a nemzeti karitászszerkezetek nemzetközi szövetségének éves jelentése szerint tagszervezeteinek segélyprojekteket célzó ráfordítása 2020-ra a duplájára emelkedett a 2010-es értékhez képest (Caritas Internationalis, 2011).

A segélyezés mint az irgalmasság profán megvalósulási formája tehát központi jelentőségű, és régen volt annyira fontos, mint napjainkban. A világ strukturális problémái és szociális kihívásai azonnali, hathatós válaszokat kívánnak. A fejlődés mint az emberi szabadság feltételének gondolata pedig ebbe az ívbe illeszkedik, és itt éri el végső formáját az irgalmasságról szóló áttekintő fejtegetésünk. Amartya Sen indiai származású közgazdász, aki a jóléti közgazdaságtan területén végzett kutatásaiért 1998-ban Nobel-díjat kapott, a következőképpen fogalmazott: „Alaposabban meg kell vizsgálnunk a fejlődés eszközeit és céljait, hogy tökéletesebben megértsük a fejlődés folyamatát. Egyszerűen nem kielégítő azt az alapcél kitzúzni, hogy maximalizáljuk a jövedelmünket vagy vagyonyunkat [...]. A fejlődésnek inkább az a célja, hogy javuljon az életünk, és bővüljenek

a szabadságjogaink” (Sen, 2003: 35). A szabadságjogok kérdése kétségtelenül a modern fejlesztési segélyezés középpontjában áll, azonban ez sem a kortárs humanitárius közöség vívmánya. A szociális igazságosság a keresztény eszmetörténet ősi alapelve, természetes erkölcsi törvény. A sarkalatos erények egyike, amely az okosság (*prudentia*) erényével egészült ki, s amelynek gyümölcseként a szeretetből fakadó képességünkkel működünk közre a másik felemelésében. Aquinói Szent Tamás már szociális vagy társadalmi szeretetnek (*dilectio socialis*) nevezte a lehajló, odaforduló keresztény társadalmi igazságosságot, amelynek köszönhetően az egyének szabadon valósíthatják meg önmagukat (*De caritate*, 9). XI. Piusz pápa pedig a következőképpen fogalmazott: „A népek és az egész társadalmi élet intézményeit az igazságosság hassa át, mégpedig úgy, hogy valóban hatékonyan érvényesüljön bennük, azaz hogy olyan jogrendet és társadalmi rendet teremtsen, amely a gazdaság egészét is strukturálja” (*Quadragesimo anno*, 88).

A HELYETTESÍTŐ SZERETET

A már említett *Sphere Handbook*, a humanitárius gyakorlat egyik legnagyobb, átfogó kortárs összegzése mindenki számára világos grafikával illusztrálta a segítő feladatát az úgynevezett Humanitarian Charter, a humanitárius minimumszabályok megalkotásakor: a kép háttérének egyik részében harcoló katonák, a másokban égő házak láthatók; az előtérben egy menekülő, segítségért kiáltó család; a kettő között pedig hatalmas emberi kéz, amely védfalként állja útját a bajnak. Védelmet és békét visz oda, ahol az hiányzik. Másként fogalmazva: az élethez, a személyi és szociális biztonsághoz, a szabadsághoz való jogot mint alapvető emberi jogokat nyújtja. Ingyenesen, ellenszolgáltatás nélkül. Mi több, akár önkéntes alapon – tehát személyes áldozatvállalással, lemondással. Ezt az értéket a legnagyobb multilaterális (ENSZ, EU, Világbank) és karitatív szervezetek is felfedezték, és úgy tekintenek rá, mint „a segélynyújtás szívére” (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2011).

Jóllehet nincs tartalmi különbség, csak a forma más, a világi segítő szakmában furcsán hatna, ha az elmondottakra mint „helyettesítő szeretetre” hivatkoznánk. Pedig Krisztusnak a húsvéti misztériumban megmutatott helyettesítő áldozata minden felszabadító aktus szívéig hatol: az az önmagunkról való lemondás és az ingyenesen átadott szeretet ősmintája. E végső ajándék képe (vö. Lk 22,16) nem más, mint az élet kenyere, amelyben a keresztény ember számára Jézus a maga személyében található meg (Jn 6,35). Ferenc pápa ebben a kérdésben is világos iránymutatást adott: „Ez nem ideológia, ez kereszténység” (Ferenc pápa, 2020). Ami a caritas életre váltóit arra sarkallja, hogy az „élet kenyérét”, analóg összefüggésben, bőségesen osszák tovább. Ebben az értelemben a helyettesítő szeretetük olyan kiengesztelő aktussá válhat a segítségre szoruló felebarát irányába, amely nem csupán a pillanatnyi fájdalmakat képes enyhíteni, de az elvesztett állapotba való visszatérést is szolgálja (vö. Ter 41,13 és Zsid 13,19).

Nem szorosan, de némileg idetartozik a resztoratív, helyreállító igazságosság gondolata is, amely elsősorban az igazságszolgáltatás, a bíraskodás és büntetés-végrehajtás

tárgykörében vált kidolgozott elvvé. Témánk szempontjából azért érdekes, mert analógiának használható a személy sérült méltóságának és szabadságának (vö. Gal 5,1) vonatkozásában. Miként Howard Zehr amerikai kriminológus írja: „Az áldozat, az elkövető a közösséggel együtt azon megoldásokat keresik, amelyek megteremthetik a helyreállítást és a megnyugvást” (Zehr, 1990: 181). Hiszen, miként korábban is megállapítottuk, „az emberi személy méltósága az Isten képmására és hasonlatosságára történt teremtésben gyökerezik, és az isteni boldogságra szóló meghívásban nyeri el beteljesedését. Az emberi lét sajátossága, hogy szabadon törekszik e beteljesedésre. Szabad cselekedeteivel az emberi személy az Istentől megígért és az erkölcsi lelkiismeret által tanúsított jónak megfelelően alakul vagy nem alakul” (KEK 1700). A segítségre szoruló ember mindig függő helyzetben van. Ez a segítő relációk egyik legfontosabb jellemzője. A segítő-támogató kapcsolatokban szinte minden esetben egyenlőtlen viszony figyelhető meg, amely a felek (adó–kapó, segítő–segített) „érdekérvényesítő képességének”, azaz erejének különbözőségéből és magából az élethelyzetből fakad. Gondoljunk csak egy kórházban ápolt betegre, aki minden tekintetben az adott intézmény technikai és személyi állományától függ. Ebben a viszonyban a segítő feladata, hogy a megsegített testi vagy lelki sérültségét valamiképpen „helyreállítsa”. A szociális szakmában ezt olykor diagnózisalapú felzárkóztatásnak is nevezik. „Ezt az utat jelölte meg az Egyház társadalmi tanítása mentén *Fratelli tutti* kezdetű enciklikájában Ferenc pápa is, mint a testvériség és a társadalmi barátság feltételét. Vissza kell térnünk az egész emberiséget átölelő testvéri identitás képéhez. Az emberi családban egymás testvérei vagyunk, ezért szüntelenül dolgoznunk kell, tudva, hogy a béke alapja az igazságosság” (Magyar Kurír, 2022).

A helyettesítő/helyreállító szeretet gyakran helyettes döntéseket is megkíván. A segítségre szoruló ugyanis nem mindig vagy nem pontosan tudja, mire lenne szüksége a fejlődése, gyógyulása érdekében. Helyzetét olykor rosszul méri fel, azonnali igényeinek kielégítése esetleg nem szolgálja a valódi javát. Vagy egyszerűen csak nincs tudása arról, mi lenne számára a helyes (ahogyan írtuk: diagnózisalapú) beavatkozás. Kérdés azonban, hogy a segítő milyen mértékben jár el „atyáskodóan” a segítő-gyógyító kapcsolatban, az érintett véleményét, igényeit belátva, vagy azokat figyelmen kívül hagyva, kizárólag a saját véleménye szerint cselekedve. Ez pedig a paternalizmus és az autonómia, vagyis az önrendelkezés összefüggésére mutat rá a segítői helyzetekben.

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

Az elemzés rámutatott, hogy az emberi méltóság a keresztény antropológia horizontján nem pusztán elvi kiindulópont, hanem az a végső normatív mérce, amely a segítő gyakorlat egészét strukturálja. Amennyiben a méltóság ontológiai realitás – azaz az ember létezéséből fakadó, elidegeníthetetlen adottság –, úgy a segítség nem redukálható szükségletkielégítő technikákra vagy intézményi protokollok mechanikus alkalmazására. A méltóság primátusa azt követeli, hogy minden intervenció tartsa szem előtt a személy integritását, szabadságát és relationalitását, s ezáltal mutasson túl a pusztá

funkcionalitáson. A tanulmány egyik központi felismerése, hogy a kontextusérzékeny segélyezés és a méltóság tisztelete között nem ellentmondás, hanem termékeny feszültség áll fenn. A helyzetfüggő beavatkozás nem relativizálhatja a személy abszolút értékét, ugyanakkor a méltóság elvének alkalmazása mindig konkrét társadalmi, kulturális és egzisztenciális feltételek között történik. E kettősség tudatosítása segít elkerülni a paternalizmus rejtett logikáját, amely a jó szándék ellenére is tárgyiasíthatja a rászorulókat. A valóban méltóságközpontú segítség nem „a másikért”, hanem „a másikkal” történik: partnerségre, részvételre és felelősségmegosztásra épül.

„Jókor, jó helyen, jól segíteni” – ez a tömör megfogalmazás kifejezhetné mindazok hivatását, akik a karitatív szolgálatban a rászorulókat felemelésén munkálkodnak. A nemzetközi humanitárius alapelvekhez kapcsolódva világossá válik, hogy a segítségnyújtásnak három alapvető kritériumnak kell megfelelnie: (1) haladéktalanul kell érkeznie, (2) a lehető legközvetlenebb módon, a szükséglet szenvedőhöz legközelebb kell történnie, és (3) szakszerűen, az érintett fájdalmát és kiszolgáltatottságát nem súlyosbítva, hanem enyhítve kell megvalósulnia. Mindez kiegészül a kezdeményezőkézség követelményével: a segítség nem várhat mindig intézményi megbízásra vagy formális illetékességre, hanem személyes felelősségvállalást is kíván, akár civil áldozathozatal árán is, ha nincs más, aki közbelépne. E szemlélet bibliai archetípusa az irgalmas szamaritánus, akinek a története arra emlékeztet, hogy nem szükségképpen az segít, akinek ez hivatalból a feladata volna. E példázat jelentőségét emeli ki Ferenc pápa is *Fratelli tutti* kezdetű enciklikájában, amikor a testközelebi, konkrét jelenlét fontosságára hívja fel a figyelmet: a gesztusok, az arckifejezések, a hallgatás, a testbeszéd vagy akár a fizikai közelség mind a kommunikáció részét képezik (vö. FT 43). A segítség tehát nem pusztán funkcionális cselekvés, hanem személyes, megtestesült odafordulás, amelyben a másik ember méltósága válik láthatóvá. A karitatív tevékenység ebből fakadóan nem periferikus elem, hanem a keresztény életforma lényegi dimenziója. Vizsgálódásunk során olyan kulcsfogalmak mentén gondoltuk újra e küldetést, amelyek a világi segítő szakma számára is meghatározók, sőt a kortárs humanitárius szervezetekben kodifikált alapelvekként rögzültek. A keresztény antropológia metafizikai horizontját állítottuk párbeszédbe a civil humanitárius szektor normarendszerével, nem konfrontációt, hanem az érintkezési pontokat és a kölcsönös gazdagodás lehetőségeit keresve – ahogyan arra Ferenc pápa is buzdít (vö. FT 198). E megközelítésben tekintettük át a fejlesztési segélyezés keresztény alapelveit, különös tekintettel arra, hogy napjaink globális kihívásai között mind sürgetőbbé válik egy olyan integrált szemlélet, amely a transzcendens megalapozottságot és a szakmai kompetenciát nem egymással szemben, hanem egymást kiegészítve érvényesíti. A jövő segítői gyakorlata akkor lehet hiteles és hatékony, ha egyszerre marad hű a személy méltóságának ontológiai igazságához és a felelős, professzionális cselekvés követelményeihez.

Végjegyzet

1 Jelen cikk A helyzetfüggő segélyezés és a személyi méltóság helyreállításának keresztény dimenziójáról – A szolgáló szeretet globális ethosa című tanulmány (*Communio*, 2022, 30/1, 52–62) átdolgozott és bővített változata.

2 Beszédében Truman elnök „merész új programot” (bold new program) hirdetett meg, amely rövid időn belül éreztette is hatását. E beszéd negyedik pontjában először használta a nyugati világ valamely magas rangú vezetője az underdeveloped areas („elmaradott térség”) kifejezést, amelyre témánk „nevezéktani” origójaként is szoktak tekinteni.

Felhasznált irodalom

- AGUILAR, R. ANDRES CASTANEDA ET AL. (2022): Global poverty update from the World Bank, *World Bank Blogs*, <https://blogs.worldbank.org/opendata/april-2022-global-poverty-update-world-bank> (letöltve: 2022. 04. 20.).
- BAUMANN, KLAUS – FRICK, ECKHARD (2021): The religious under-determination of spiritual needs from a theological perspective and their implications for health and social care, in BÜSSING, ARNDT (szerk.): *Spiritual Needs in Research and Practice*, Cham, Palgrave Macmillan, 9–25. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-70139-0_2
- BENEDEK PÁPA, XVI. (2009): *Caritas in veritate*, Budapest, Szent István Társulat, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/hu/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (letöltve: 2022. 04. 20.).
- BORONDI, LINDA (2020): Pope at Mass: 'Faith is a love story for people in love!', *Vatican News*, <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2020-11/pope-mass-advent-cardinals-homily.html> (letöltve: 2022. 04. 20.).
- CARITAS INTERNATIONALIS (2011): *Annual Report 2011*, Vatican City State, <https://www.caritas.org/wordpress/wp-content/uploads/2017/07/AnnualReport11.pdf> (letöltve: 2022. 04. 20.).
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2021): Az európai szereplők – a világ donorai között élen járva – 66,8 milliárd euróra növelték a hivatalos fejlesztési támogatás összegét 2020-ban (Sajtóközlemény), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_21_1701 (letöltve: 2022. 04. 20.).
- FERENC PÁPA (2020): Ferenc pápa homíliája az Isteni Irgalmasság vasárnapján: „Vajon odaadtam nyomorúságomat az Úrnak?”, 2020. 04. 19., *Magyar Kurír*, <https://www.magyarKurir.hu/hirek/ferenc-papa-homiliaja-az-isteni-irgalmassag-vasarnapjan-vajon-odaadtam-nyomorusagomat-az-urnak> (letöltve: 2022. 04. 20.).
- FERGUSON, NIALL (2019): *A tér és a torony – Hálózatok, hierarchiák és harc a globális hatalomért*, Budapest, Scolar.
- GUTIÉRREZ, GUSTAVO – MÜLLER, GERHARD LUDWIG (2017): *A szegények oldalán*, Budapest, Új Ember, 72–75.

- HUNTINGTON, SAMUEL P. (1994): *A katona és az állam*, Budapest, Zrínyi.
- ICRC (2015): *Annual Report 2015*, Genf, International Committee of the Red Cross, <https://www.icrc.org/en/document/annual-report-2015-icrc> (letöltve: 2022. 04. 20.).
- INTERNATIONAL FEDERATION OF RED CROSS AND RED CRESCENT SOCIETIES (2011): *The Value of Volunteers – Imagine How Many Needs Would Go Unanswered Without Volunteers*, Geneva.
- KASPER, WALTER (2015): *Irgalmasság*, Budapest, Új Ember.
- KEIZO, OBUCHI (1998): Opening Remarks, in JCIE: *The Asian Crisis and Human Security. An Intellectual Dialogue on Building Asia's Tomorrow*, Tokyo, JCIE, 18–19, http://www.jcie.org/researchpdfs/crisis_human_sec/3_Part%201.pdf (letöltve: 2022. 04. 20.).
- MAGYAR KURÍR (2022): Ferenc pápa a helyreállító igazságszolgáltatás jelentőségét hangsúlyozta, <https://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-helyreallito-igazsagszolgalatas-jelentoseget-hangsulyozta> (letöltve: 2022. 04. 20.).
- NYE, JOSEPH S. (1993): *Understanding International Conflicts*, New York, Harper Collins College Publisher.
- POMPEY, HEINRICH (2015): *Caritas Theology – Theological Foundations and Shape of the Church's Charitable Ministry*, Olomouc, Palacky University, <https://freidok.uni-freiburg.de/fedora/objects/freidok:10697/datastreams/FILE1/content> (letöltve: 2022. 04. 20.).
- SEN, AMARTYA (2003): *A fejlődés mint szabadság*, Budapest, Európa.
- SOLYMÁRI DÁNIEL (2019): Az újsegélyezés történeti kontextusa – Post-development: régi elvek új köntösben, *Embertárs*, 17 (3), 213–223.
- SPHERE (2018): *Handbook*, <http://www.sphereproject.org/handbook/the-chs-and-sphere-frequently-asked-questions/#Q1> (letöltve: 2022. 04. 20.).
- TRUMAN, HARRY S. (1949): Inaugural Address, 1949. 01. 20., <https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/19/inaugural-address> (letöltve: 2022. 04. 20.).
- UNDP (1994): *Human Development Report 1994*, New York, Oxford University Press, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (letöltve: 2022. 04. 20.).
- WORLD BANK (1981): *World Development Report*, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5964> (letöltve: 2022. 04. 20.).
- ZEHR, HOWARD (1990): *Changing Lenses. A New Focus for Crime and Justice*, Harvey, Herald Press.

The normative role of human dignity in Christian charitable practice

Foundations of situational aid provision

ABSTRACT

The study examines the concept of human dignity as a central category of Christian anthropology, with particular attention to its normative significance in contemporary helping practice. Its point of departure is the claim that dignity is not merely a theological assertion but an ontological reality that entails concrete implications for the forms and structures of social intervention. The analysis seeks to determine how the primacy of dignity may be upheld within context-sensitive, situationally responsive aid practices, and how the latent logic of paternalism may thereby be avoided. The paper argues that although the institutional and policy frameworks of the international humanitarian system are well established, the Catholic Church has not yet articulated, in a systematic and explicit manner, its own *modus operandi* that could be translated into the concrete realities of everyday professional helping practice. This study aims to contribute to addressing this gap by bringing the transcendent principles of Catholic social teaching into critical dialogue with the normative standards of the secular helping professions.

KEYWORDS: human dignity, post-development, international aid, Caritas

SOLYMÁRI DÁNIEL | Politológus, a nemzetközi kapcsolatok szakértője. PhD-fokozatát a Pécsi Tudományegyetemen, Chartered Geographer fokozatát a Brit Királyi Földrajzi Társaságnál szerezte. A Máltai Tanulmányok főszerkesztője, a University of St Andrews School of International Relations kutatója.

➤ A segítő
szakma lapja

MÁLTAI TANULMÁNYOK

Folyóiratunk webes felületen, online formában a **maltaitanulmanyok.hu** címen is elérhető. Honlapunkon megtalálják a Máltai Tanulmányok lapbemutató kerekasztal-beszélgetésein készült videófelveleket, illetve a szerzőinkkel készült interjúkat, podcastfelveleket és egyéb extra tartalmakat. Cikkeink teljesen akadálymentesítettek, így a hallás- és látássérültek számára is hozzáférhetőek.

A videófelveleket a Máltai Tanulmányok **YouTube** csatornáján is követhetik.

A beszélgetések az **Apple Podcast**, **Spotify**, **SoundCloud**, **Spreaker**, **Amazon Podcast**, **Atalon**, **Podcast Addict** és más ismert podcast-oldalokon is meghallgathatóak.

Aktuális információinkról, híreinkről, plusztartalmainkról a közösségi média felületein – a **Facebookon** és az **X-en** – is tájékozódhatnak.

A szakmai közönség számára lehetőség van a lapban megjelentek véleményezésére, megvitatására az **Academia.edu** oldalán.

Találkozunk Önnel a virtuális térben is!

KOVÁCS BÁLINT

Kormányzatiság a diaszpórában

Az örmény közösségi intézményrendszer
mint hatalom- és identitás-szervező tér
Budapesten (1919–1950)

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2026.13

ABSZTRAKT

A tanulmány Michel Foucault kormányzatiságkonceptióját alkalmazva vizsgálja a magyarországi örmény diaszporikus közösség működését a két világháború közötti, valamint a második világháborút követő időszakban. Arra összpontosít, miként váltak az örmény egyesületek és egyházi intézmények olyan társadalmi terekké, amelyekben a hovatartozás, a lojalitás és az identitás normái folyamatosan újraértelmeződtek. A budapesti örmény közösség sokszínűsége – az erdélyi örmények és az Oszmán Birodalomból érkezett menekültek eltérő történeti tapasztalatai – sajátos feszültségeket hozott létre. A tanulmány azt is elemzi, hogy az örmény szervezetek gazdasági, jótékonyági, szimbolikus és informális diplomáciai tevékenységei miként illeszkedtek a kormányzatiság technikáihoz. Végül rámutat, hogy a kommunista diktatúra kiépülésének idején e struktúrák elvesztették integráló szerepüket, és helyüket a kirekesztés, valamint az örmény közösségi identitás nyilvános megélésének korlátozása váltotta fel.

KULCSSZAVAK: Foucault, kormányzatiság, Budapest, örmények

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy miként valósult meg az örmények között a kormányzatiság a két világháború közötti és a második világháborút követő Magyarországon, különös tekintettel a budapesti örmény szervezetekre. Michel Foucault kormányzatiság- (*governmentality*)¹ koncepciója arra hívja fel a figyelmet, hogy a modern korban a hatalomgyakorlás elsődleges célpontja nem pusztán az állam vagy a terület, hanem a népesség mint irányítható, formálható és szervezhető közösség (Foucault, 1998: 106–123). A kormányzás ebben az értelemben nem kizárólag állami intézményekhez kötődik, hanem olyan diskurzusok, intézmények és gyakorlatok hálózatában valósul meg, amelyek a „közjó”, a jólét, a rend és a hovatartozás kérdéseit

szabályozzák, a közösségi hatalmat formálják. Ez az elméleti keret különösen termékenynek bizonyul a diaszpórák vizsgálatában, amelyek az állami szuverenitás határain belül helyezkednek el, ugyanakkor saját transznacionális kormányzási tereket hoznak létre. Tanulmányunkban a diaszpórákat nem egységes, hanem egymással versengő és egymást átfedő kormányzási terek összességéként értelmezzük (Mullings, 2012; Ragazzi, 2014; Kunz, 2010).

A budapesti örmények közössége a két világháború között meglehetősen sokszínű volt, és nem kötötte össze egyértelműen közös elem sem a haza, sem a nyelv, sem a vallás tekintetében (Kovács, 2019, 2026). Tagjai közé tartoztak azok a magyar társadalomhoz mint befogadó közeghez már integrálódott örmények, akik Erdélyből települtek át Magyarországra a 19. században és a 20. század elején, vagy akik Magyarországra menekültek az első világháború – azaz Erdély Romániához csatolása – után; ők egységesen alkották az erdélyi örmények csoportját Budapesten. Mellettük szép számban érkeztek a magyar fővárosba olyan örmények, akik az örmény népiirtás miatt hagyták el szülőföldjüket, az Oszmán Birodalmat, és kerestek új hazát a 20. század első évtizedeiben. Míg az erdélyi örmények legfontosabb ismertetőjegye egységesen a római katolikus egyházhoz tartozás (Nagy, 2021, 2023a, 2023b) és az, hogy közülük sokan magasabb társadalmi státuszt foglaltak el értelmiségiként, kereskedőként vagy politikusként, gyakran arisztokrata háttérrel, az Oszmán Birodalomból és Törökországból érkezők esetében ez ritkábban volt jellemző. Utóbbiak közül sokan szőnyegkészítéssel, kereskedelemmel vagy különféle kézművesmesterségekkel foglalkoztak. Ez a sokféleség formálta a közösség társadalmi dinamikáját, egyszerre teremtve lehetőségeket és kihívásokat a kohézió számára. A csoportok között természetesen lehettek feszültségek, konfliktusok. Így például egy 1948-as örmény egyesületi jegyzőkönyvben az alábbi kifejezések, fordulatok találhatók: „elsimította a régi és új magyarországi örmények közötti feszültségeket”, „a keleti és magyar örmények közötti megkülönböztetés”, „a felmerült nézeteltérések közös vér összekötő ereje általi elsimításáról”.²

Tanulmányunkban amellet érvelünk, hogy az örmény egyesületek és egyházi intézmények nem pusztán kulturális vagy karitatív szereplők voltak, hanem olyan kormányzási tereket hoztak létre, amelyekben a hovatartozás, a lojalitás és az identitás normáit újra és újra meghatározták. Ezek a normák azonban nem maradtak érintetlenek a kommunista diktatórikus rezsim idején. A 20. század közepére a korábban integráló funkciót betöltő intézmények az örmény közösségben olyan tereké váltak, amelyekben a kirekesztés, az önmehtagadás és a hovatartozás elutasítása vált meghatározóvá.

Tanulmányunkban amellet érvelünk, hogy az örmény egyesületek és egyházi intézmények nem pusztán kulturális vagy karitatív szereplők voltak, hanem olyan kormányzási tereket hoztak létre, amelyekben a hovatartozás, a lojalitás és az identitás normáit újra és újra meghatározták.

A vizsgált időszak nagyon sajátos a diaszpóra és a befogadó ország relációjában is. Az I. Örmény Köztársaság rövid fennállása (1918–1920), majd területén Szovjet-Örményország létrejötte nem csupán geopolitikai fordulópontot jelentett, hanem mélyrehatóan átalakította az örmény diaszpórák közötti, illetve az anyaország és a diaszpóra közötti kapcsolatrendszeret is. A Szovjetunióba való beolvadással, a hatalom kizárólagosságra törekvő politikája nyomán az örmény diaszpórában működő intézmények – pártok, egyesületek, egyházi szervezetek – részben állami funkciókat átvállaló, kvázi kormányzati szerepbe kerültek, miközben különböző ideológiai és politikai logikák mentén próbálták szabályozni a „szétszórt” népesség viselkedését, lojalitását és identitását (Sahakyan, 2023: 109–110).

KORMÁNYZATISÁG ÉS DIASZPÓRÁK

Michel Foucault fent megnevezett koncepciójában amellet érvelt, hogy egy bizonyos mentalitás – amelyet ő „kormányzatiságnak” nevezett – minden modern politikai gondolkodás és cselekvés közös alapjává vált. A kormányzatiság szerinte „az intézmények, eljárások, elemzések és reflexiók, számítások és taktikák által alkotott együttes, amely lehetővé teszi e sajátos, bár összetett hatalomforma gyakorlását” (Miller–Rose, 1993: 76).

Foucault kormányzatiságról szóló előadásainak elsődleges fókuszában az állam és a népesség állt. A diaszpórák ugyanakkor a nemzetállamok „paradigmatikus másai”, államokon átívelő formációk. Khachig Tölölyan hangsúlyozza, hogy az elitek és az intézmények mindig is fontos szerepet játszottak a diaszpóra diskurzusainak kialakításában. A diaszpórán belül a közösségi elit, különösen a politikai, kulturális és gazdasági vezetők kulcsszerepet játszanak: nemcsak a közösség fennmaradását biztosítják, hanem az intézmények megszervezésével a diaszpórát egységes társadalmi formációvá alakítják (Tölölyan, 2000).

A kormányzatiság és a diaszpórák viszonyát vizsgáló újabb kutatások a politikai elittel való kapcsolat miatt elsősorban a kormányzati politikákra összpontosítanak. Esetünkben azonban a „haza és diaszpóra” konstelláció egyfajta hermeneutikai problémát eredményez: a Magyarországra Erdélyből bevándorló örmények hazafogalma elsősorban Erdélyt és egy mitikus őshazát – Áni egykori örmény fővárost – jelentette (Matevosyan, 2025), amely *lieux de mémoire*-ként³ (Nora, 1999) ugyan az identitásuk részét adta, mégsem a diaszpórákra jellemző hazát értették rajta, ahonnan Magyarországra vándoroltak (Kovács, 2014). Identitásuk még a nemzetállamok megjelenése előtt alakult ki az erdélyi társadalomban. Az örmények másik csoportja az Oszmán Birodalomból menekült Magyarországra, gyakorlatilag egy időben az Örmény Köztársaság 1918-as megalapításával, tehát az ő esetükben sem lehet a dél-kaukázusi Örményországra gondolni a haza és a diaszpóra konstellációjában.

A budapesti örmények esetében továbbá meg kell jegyezni, hogy az örmény katolikus felekezet jelenléte olyan diskurzust jelentett, amely meghatározó volt a közösségi kapcsolatokra nézve. Az örmény katolikus lelkészség Budapesten egyfajta integratív

szerepet töltött be: olyan közös referenciapontként működött, amely képes volt felülírni vagy háttérbe szorítani azokat a politikai és ideológiai törésvonalakat, amelyek más örmény diaszpórák közösségeiben különösen fontosak voltak. Ez a sajátosság élesen elütött más európai, közel-keleti vagy észak-amerikai örmény közösségek tapasztalatától, amelyekben a közösségi élet és az önszerveződés elsődleges kereteit már a 19. század folyamán létrejött örmény politikai pártok határozták meg. Ezek nem csupán politikai szervezetként működtek, hanem szélesebb értelemben vett társadalmi, kulturális és oktatási szerepük is volt (Nalbandian, 1963).

ÖRMÉNY SZERVEZETEK MAGYARORSZÁGON A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Budapesten 1919 és 1924 között öt örmény szervezet jött létre: a Maszisz Egyesület (1919), a Lepsius Segélyegylet Magyarországi Szervezete (1919), az Örmény–Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság (1921), a Magyarországi Örmények Egyesülete (1920) és a Budapesti Örmény Katolikus Egyházközség (1922) (Kovács, 2019). Ezek az intézmények egymást kiegészítő, de eltérő szerepeket töltöttek be – a jótékonyági és vallási tevékenységektől kezdve a gazdasági szerepkörtől az identitásképzésig –, tükrözve a budapesti örmény közösség sokrétű szükségleteit és törekvéseit. Bár eltérő célkitűzéseik és működési logikájuk volt, együttesen alkották azt az intézményi hálózatot, amely a budapesti örmény közösség társadalmi, gazdasági, vallási és kulturális szükségleteire próbált választ adni egészen az 1950-es évek elejéig. A diaszpóra identitásának különböző meghatározó dimenziói – gazdasági tevékenység, jótékonyág, szimbolikus identitásképzés, informális „diplomácia” – jelentek meg tevékenységükben, amelyet az örmény államiság bizonytalansága és a nemzetközi politikai átrendeződések is meghatároztak.

Vizsgálatunkban az örmény diaszpóra szervezeteit gyakorlati és nem analitikus értelemben határozzuk meg. A szervezet kifejezés a kollektív kezdeményezések tag körét jelöli, amelyek jelentős szerepet töltöttek be a budapesti örmény közösségekben. Ezek a szervezetek felülről lefelé és alulról felfelé irányuló kezdeményezések eredményeként alakultak meg és működtek (Parsons, 1970).

GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉG

Az Örmény–Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság elsősorban gazdasági célból jött létre, bár ideológiai célkitűzései is voltak.⁴ Alapítása (1921) azon az utópisztikus elképzelésen nyugodott, hogy az örmények globális kapcsolatrendszere kihasználható egy olyan gazdasági vállalkozás létrehozására, amely erősítené Magyarország külkereskedelmét, és a Magyarországon élő örmények központi szerepet játszanának benne. Az alapítók hangsúlyozták az örmények kereskedői mentalitását e cél elérésében. A társaság alapító okirata szerint: „Annak a feladatnak a teljesítésére, amely lehetővé kívánja tenni, hogy Magyarország a Kelet felé irányuló tranzitó forgalomban a kedvező földrajzi helyzetének megfelelő helyet elnyerhesse – figyelemmel arra, hogy az örménység a Kelet kereskedelmi

életében elismerten elsőrangú szerepet tölt be –, itten, mondhatni, elsősorban az örménység hivatott. Az a cél is szemünk előtt lebegett, hogy kereskedelmi életünkbe egy olyan újabb tényezőt iktassunk be, amelynek legfőbb gondja: megbízható, pontos és szolid, a rendes polgári haszonnal beérő, a keresztény felfogással egyező kereskedelmi elveket követve, a magyar kereskedelemmel való összeköttetést a külföldön vonzóvá, itthon pedig a kereskedői foglalkozást tiszteltté és becsültté tenni.”⁵ Ez a megfogalmazás nem pusztán jogi szöveg, hanem programadó az örmény diaszpóra vonatkozásában: megmutatja, hogyan képzelik el az Örmény–Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság létrehozói a diaszpóra népességét (az örmények mint kereskedők), a gazdasági teret (kelet–nyugati tranzit) és a „jó gazdasági alany” normatív alakját.

Az alapítók azt a célt is megfogalmazták, hogy a fiatalokat keleti országokba küldjék, ahol keleti nyelveket tanulhatnak, kereskedelmi kapcsolatokat építhetnek ki. A képzés megszervezésében a velencei Moorat-Rafaelian Kollégium intézményi együttműködésére számítottak. Az Örmény–Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság a részvényeit magyar és örmény nyelven bocsátotta ki.

Azonban az utópisztikus gondolatok megfogalmazása után több mint húsz évvel (1943) a *Déli Magyar Szó* rövid cikket tett közzé egy 1941-ben lefolytatott büntetőeljárásról, amelynek középpontjában az Örmény–Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság vezetői (Duducz Péter, Betegh Béla), valamint egy textilügynök (Szilágyi Árpád) állt, aki a vállalathoz kapcsolódott. Az ügy tárgya az árdrágítás, vagyis a háborús gazdasági viszonyok között kiemelten szabályozott árképzés megsértése volt.

„A vádirat szerint Duducz és Betegh igazgatók az 1941. évben megállapodtak Szilágyival abban, hogy Szilágyi beszerzi a kötött-szövött árut, és azt a részvénytársaságnak elárúsítás végett bizományba adja. Szilágyi Árpád ezért – a vádirat szerint – havi 200 pengőt fizetett a két igazgatónak, és külön havi 50 pengőt Téglás Gyulának, a részvénytársaság kiszolgáló kereskedőségéjének. Később a megállapodást oda módosították, hogy Szilágyi helyett a szerződésben Fekete Gyula nevű egyén szerepelt, mert Szilágyi mint zsidó iparigazolvánnyal nem rendelkezett (*Déli Magyar Szó*, 1943).

Az alapító okirat szerint az Örmény–Magyar Kereskedelmi Részvénytársaságot nem pusztán profitorientált vállalkozásként lehetett értelmezni, hanem a diaszpóra gazdasági önszerveződésének egyik eszközeként is. A büntetőeljárás világosan megmutatja ennek a kettősségnek a feszültségeit. Az Örmény–Magyar Kereskedelmi Rt. egyszerre jelent meg a kormányzatiság szereplőjeként (amely gazdasági erőforrásokat mozgósít, munkát ad, árut forgalmaz) és kormányzott entitásként, amelynek működését a magyar állam szigorúan ellenőrizte. Foucault fogalmaival élve: a diaszpóra ezen intézménye a kormányzatiság tárgyává vált, miközben maga is kormányzati technikákat alkalmazott a közösségen belül (például erőforrás-elosztás, gazdasági fegyelem, intézményi hierarchia). Az eset nem pusztán botrány, hanem egy olyan történeti pillanat lenyomata volt, amelyben a diaszpóra és az állam kormányzatiságának metszéspontjai, feszültségei és korlátai világosan kirajzolódtak.

SZIMBOLIKUS IDENTITÁSKÉPZÉS ÉS JÓTÉKONYSÁG

Az örmény népirtás elől menekülő Rsduni Hrant Szerkisz alapításához kötődik az 1919-ben létrejött Maszisz Egyesület, illetve a Lepsius Segélyegyesület. Míg az első 1921-ben beolvadt a Magyarországi Örmények Egyesületébe, addig a második nagyon hamar meg is szűnt. Rsduni Hrant Szerkisz édesapja – aki a Magyar Nemzeti Múzeum szőnyeg-restaurátora lett – egyenesen azért érkezett Budapestre, mert még Romániában, úton az erdélyi örmény városok felé, egyik társától hallott a budapesti szőnyegiparban rejlő lehetőségekről. Rsduni Hrant Szerkisz lánya a következőképpen beszélt erről: „1909-ben hagyta el Törökországot, s Erdély felé indult, mert hallotta, hogy ott befogadják az örmény menekülteket. Menet közben találkozott egy emberrel, aki szőnyeges volt, ő tanácsolta, hogy jöjjenek inkább Budapestre, mert itt könnyebben találnak munkát. Így együtt érkeztek meg Magyarországra” (Kránitz, 2013: 106–107).

A Maszisz Egyesület alapítói a szervezet célját szimbolikus módon fogalmazták meg: az Ararát egyik csúcsa, a Maszisz az örmény nemzeti mitológia, történeti emlékezet és vallási hagyomány része, amely egyben transzteritoriális jellegű, mivel bár a hegység a történeti Örményország területén feküdt, politikailag 1921-ben (a karszi békeszerződéssel) az örményországi államhatárokon kívülre került. Tehát a névadás révén az egyesület szimbolikusan „házat teremtett” a diaszpórában, ami – foucault-i értelemben – diszkurzív technológia volt, ugyanis olyan tudás- és jelentéskészletet mozgósított, amely aktiválta a kollektív emlékezetet, és érzelmi azonosulást hozott létre.

„A Budapesten tartózkodó örmények e napokban örmény egyesületet alakítottak, az egyesület nevét az Ararát hegység legmagasabb csúcsáról nyerte el, a »Maszisz« Budapest legújabb és talán legérdekesebb egyesülete. Célunk az itt tartózkodó örmények egyesítése és az örmény nemzeti érzés ápolása [...] és a magyarországi örmények között az anyaország iránti érdeklődést felkelteni. Ugyanakkor nem örményesítést szeretnének, csak azt, hogy Arménia iránt nagyobb érdeklődéssel legyenek, és vegyenek részt az új ország felépítésében. [...] Nemzetünk szenvedéseiből kevés jajszó jutott át a Kárpátokon, az örmény özvegyek, aggok és éhező árvák siralmait nem hallottátok. Ránk ne mint idegenekre tekintsetek, hanem mint testvéreitekre. [...] Fogjunk össze, s csupán az a gondolat foglalkoztasson minket, mint tehetnénk szolgálatot az örmény nemzetnek!” (Hovhannesian, 1919).

Ez a nyilatkozat jól szemlélteti a Maszisz Egyesület kettős küldetését: az örmény nemzeti tudat erősítését, miközben elismeri és tiszteletben tartja a közösség magyar társadalomba való integrációját. Ez a megfogalmazás „lojalitásbiztosító retorikát” is jelentett, egy olyan stratégia kijelölését, amely szerint lehet jó magyar állampolgárnak lenni úgy, hogy közben az örmény nemzet iránti elköteleződés is fennmarad.

A Lepsius Segélyegyletet szintén Rsduni Hrant Szerkisz alapította, egymaga irányította, és Németországban megjelent, örmény témájú kötetek értékesítésével próbált forrásokat gyűjteni. A bevételt örmények megsegítésére szánták. A szervezet céljait egyértelműen rögzítette egy felhívás, amelyben összefonódott a szimbolikus identitásképzés és a jótekonyság, túlmutatva a pusztán humanitarizmuson:

„Dr. Lepsius [...] küzd a kereszténység megvédéséért: folyóiratokat és könyveket ad ki a Közel-Kelet igazi arculatának, a mohamedánok lelkeségének és az örménység mai és történeti életének megismertetésére. S mindezekon felül nevelik az árván maradt kis örmény gyermekeket. Árvaházak fenntartása nemcsak odaadást, sok munkát, hanem temérdek pénzt is szükségeltet, mégis a Lepsius Egylet Csonka-Magyarországon nem gyűjt könyörödományokat. Nem kéri Önt ellenérték nélküli adakozatokra, bár tudja, hogy meghallgatásra találna, mert Ön is keresztény, aki hitéhez méltóan örül, ha felebarátjain segíthet. Ön is örmény eredetű magyar, aki ismeri a kisebbségi sorsban élők elszomorító helyzetét; Ön is ember, aki szereti a gyermekeket, és szívével segíti a magukra maradt kicsinyeket.”⁶

A Lepsius Segélyegylet működése világosan mutatja a diaszpóra kormányzatiságának korlátait: nincs állami támogatás, nincs kényszerítő erő, így forrásait diskurzusok és érzelmi mobilizáció révén próbálja előteremteni. Ugyanakkor ez a korlátozottság produktív is, ugyanis az egylet megpróbált különböző (vallási, humanitárius, kulturális) kormányzati racionalitásokat összekapcsolni.

INFORMÁLIS DIPLOMÁCIA

A fenti intézményekkel szemben a Budapesti Örmény Katolikus Egyházközség és a Magyarországi Örmények Egyesülete rendkívül aktívnak és hosszú életűnek bizonyult. A két világháború közötti időszakban több száz fős tagsággal e két szervezet vált a budapesti örmények legfontosabb intézményévé és az örmény közösségi élet központi színterévé.

A Magyarországi Örmények Egyesülete a Magyarországon élő örmények egységének megerősítését tűzte ki célul. Az 1920-ban alapított szervezet nyilvántartásai szerint 409 taggal rendelkezett, és 1950-ig működött. Alapító okirata hangsúlyozta küldetését, hogy kapcsolatot teremtsen a magyarországi és a világ más részein élő örmények között. Az örmények vallási életének szervezésére jött létre a Budapesti Örmény Katolikus Egyházközség, amely 698 bejegyzett tagjával a két világháború közötti időszak legnagyobb örmény intézményévé vált Magyarországon (Szabó, 2024a). Az Esztergomi Főegyházmege fennhatósága alatt működött, alapító tagjai nagyrészt megegyeztek a Magyarországi Örmények Egyesületének tagjaival, bár elsődleges célja vallási jellegű volt.

Örmény diplomáciai képviselő hiányában mindkét szervezet segítette az újonnan érkező örményeket a tartózkodási engedély vagy más adminisztratív ügyek intézésében is, így informális diplomáciai, kvázi konzuli szerepet is betöltöttek. Különösen Szovjet-Örményország megalakulásával ezek a szervezetek tartották a kapcsolatot a párizsi Örmény Nemzeti Delegációval.

Az egyesület segítséget nyújtott az örményeknek üzleti engedélyek megszerzésében (például szőnyegkészítéshez), elvesztett iratok pótlásában, rendőrségi ügyintézésben, valamint a külföldi képviselőkkel való kapcsolattartásban. Számos esetben olyan örmények nevében járt el, akik az 1920-as években, az örmény népiirtást és az Oszmán, illetve

az Orosz Birodalom összeomlását követően érkeztek Magyarországra. Rendszeresen nyújtott be tartózkodási engedély iránti kérelmeket a Magyar Királyi Rendőrség Idegenrendészeti Osztályához. Például Ávedik Félix, az egyesület elnöke 1924-ben levelet küldött Katymár község elöljárójának, amelyben leírta, hogy Houssepian (Huszepián) Szerkisz szőnyegjavító – aki Latinovits János helyi nagybirtokos úrnál szőnyegjavítási munkálatokat vállalt – nem kapta vissza a berlini örmény diplomáciai misszió által kiállított útlevelét. Nevezett egyetlen és fölötte fontos személyi okmányát nem nélkülözhetette, a rendőrségen jelentkezési kötelezettségének is eleget kellett tennie, ezért kérte az egyesület elnöke, hogy Huszepián Szerkisz úr útlevelét hozzá (!) juttassák el.⁷ Más szóval megfogalmazva a jogi végzettségű Ávedik Félix egy külföldi állampolgár érdekeinek védelmét látta el, és „konzulként” közbenjárt az elveszett vagy ellopott okmányok ügyében.

Ez a „konzuli” szerep különösen megterhelőnek bizonyult az egyesület számára a bolsevik hatalomátvétel és Örményország szovjetizálása után, amikor az Örmény Köztársaság delegációja és az Örmény Nemzeti Delegáció még Párizsban tárgyalt az ország jövőjéről az európai hatalmakkal. Abban a reményben, hogy egy független örmény diplomáciai képviselő időről átveszi ezeket a feladatokat, az egyesület vezetői 1922-ben levelet írtak Párizsba az Örmény Nemzeti Delegációnak, kifejtve, hogy hivatalos örmény képviselő hiányában Magyarországon az egyesület segítette az országba érkező egyre növekvő számú örményt. Egyúttal azt is megfogalmazták, hogy a nyugalmazott gróf és erdélyi örmény, Jakabffy István lenne a legalkalmasabb jelölt a magyarországi konzuli szerep betöltésére.⁸

Azáltal, hogy örmény diplomáciai képviselő hiányában tartózkodási engedélyek intézésében, rendőrségi ügyekben, okmánypótlásban és a külföldi hatóságokkal való kapcsolattartásban közvetítettek, olyan adminisztratív és szabályozó funkciókat láttak el, amelyek az állami kormányzás perifériáján, ám annak logikájával összhangban működtek. Az örmény egyesületek tevékenysége jól példázza a kormányzatiság foucault-i értelemben vett működését: a hatalom decentralizált, pragmatikus és technikai formáját, amely különösen válsághelyzetekben és intézményi hiányállapotokban válik láthatóvá.

Az örmény egyesületek tevékenysége jól példázza a kormányzatiság foucault-i értelemben vett működését: a hatalom decentralizált, pragmatikus és technikai formáját, amely különösen válsághelyzetekben és intézményi hiányállapotokban válik láthatóvá.

MEGTAGADOTT HOVATARTOZÁS

A második világháború után mindkét szervezet helyzete különösen összetetté vált, mivel sok örmény távolodni elkezdett etnikai és diaszporikus identitásától. A Rákosi-féle kommunista diktatúra alatt Magyarország átvette és hatékonyan alkalmazta a sztálini rendszert, amely súlyosan korlátozta a római katolikus egyház és a civil, illetve etnikai

szervezetek működését. A független egyesületeket és közösségi csoportokat potenciális fenyegetésnek tekintették az egypárti államra nézve; többségüket feloszlatták, állami ellenőrzés alá vonták vagy szigorú megfigyelés alá helyezték.

Ebben az időszakban a budapesti örmények számos levelet írtak, amelyekben azt követelték, hogy az örmény papok töröljék az ő nevüket az örmény katolikus egyház tagsági listájáról. Több mint száz ilyen levél tanúsítja, hogy éppen azok az örmények, akik egykor megalapították az örmény katolikus egyházközséget, most tagságuk megszüntetését kérték, arra hivatkozva, hogy ők nem örmények. Azt állították, hogy bár családjuk Erdélyben örmény lehetett, ők maguk magyar római katolikusok.

„Tisztelettel kijelentem, hogy soha nem voltam tagja az örmény katolikus plébániának, jelenleg sem vagyok tagja, és nem is kívánok az lenni” – írta Gajzágó Anna, egy Budapesten élő erdélyi örmény a(z akkor már) Budapesti Örmény Katolikus Plébániának 1946. október 7-én. Röviddel ezután a plébánia válaszolt:

„Tisztelt Asszonyom! Ön 1931. május 24-én tette meg tagsági nyilatkozatát. Nyilatkozata szerint örményként önkéntes jelentkezés alapján jogszerűen bejegyeztük plébániánk tagjai közé. [...] Tiltakozása úgy hangzik, mintha szégyellné származását, és megakarná tagadni őseihez fűződő kapcsolatát.”⁹

Az egyházi adó befizetésére felszólító csekkeket gyakran sértő hangú levelekkel küldték vissza a Budapesten élő erdélyi örmények. Azok az örmények, akik korábban büszkék voltak származásukra, immár félték az Örmény Katolikus Egyházközséggel való bármiféle kapcsolattól, és kérték nevük törlését a tagsági nyilvántartásból.

A Magyarországi Örmények Egyesületének sorsa hasonlóan figyelemreméltó volt. 1950-ben az egyesület úgy döntött, hogy feloszlattja magát; sok tag azzal érvelt, hogy a szocialista korszakban már nincs szükség etnikai alapon szerveződő egyesületre: „A Népi demokrácia kormánya minden állampolgárnak biztosítja azt a jogot, hogy a Népi demokrácia által életre hívott kultúregyesületen belül saját népi kultúráját fejleszthesse, s erre a mód meg is van. Nem látja értelmét tehát annak, hogy mint egyesület különálló működést folytasson. Tagjai megtalálják azt a módot, hogy a fennálló egyesületek keretén belül dolgozzanak népi kultúránk fejlesztésén és előbbre vitelén. Egyben megbízta Jeretzián Ara ügyvezető igazgatót, hogy a Népi demokrácia által életre hívott kultúregyesület vezetőjével vegye fel a kapcsolatot azon lehetőség megtárgyalása céljából, hogy mi mód kínálkozik arra, hogy a magyarországi örménység annak keretében mint külön csoport sajátos kultúráját fejlessze”¹⁰ (vö. Szabó, 2024b).

A hivatalos indoklás természetesen csak ürügyként szolgált: a „szocialista rendszerben” egy etnikai alapú civil szervezet működése már nem volt lehetséges. A feloszlatásról készült jegyzőkönyv szerint az egyesület tevékenysége az utóbbi időben jelentősen lecsökkent, és a tagok érdeklődése is alig mutatkozott. A vezetőség egy része rámutatott, hogy az egyesület eredetileg a Horthy-korszak alatt jött létre az örmény kultúra ápolása céljából, de a szocialista állam keretei között ez a cél már nem áll fenn. Más tagok úgy vélték, hogy egy etnikai alapon szerveződő egyesület alapvetően összeegyeztethetetlen

a szocializmussal, mivel a nemzetiségi szervezet fenntartása antidemokratikusnak számít, és az állam már biztosítja a kultúrához és közösséghez kapcsolódó igények kielégítését.¹¹

ZÁRÓGONDOLATOK

Tanulmányunkban a 20. század első felében élő magyarországi örmény közösség szervezeti formáit vizsgáltuk, Michel Foucault koncepciója alapján kiemelve a diaszpórában megvalósuló „kormányzatiság” aspektusait. A magyarországi örmény közösség rendkívül sokszínű volt, eltérő migrációs hullámokból érkező tagokkal, akik különböző nyelveket, kulturális gyakorlatokat és gazdasági hátteret hoztak magukkal. E csoportok között rendszeresen feszültségek és konfliktusok jelentkeztek, amelyeket az egyesületek és az egyházi intézmények próbáltak feloldani, s egyúttal a diaszpóra identitását, a hovatartozást és a lojalitás normáit is formálták. A budapesti örmény szervezetek nem csupán kulturális vagy jótékonyági funkciót láttak el. Szimbolikus és intézményesített tereket hoztak létre, amelyek révén a közösség tagjainak viselkedését, kapcsolatrendszerét és identitását szervezték, miközben gazdasági, adminisztratív és vallási funkciókat is elláttak. A második világháború utáni kommunista rendszer radikálisan átalakította ezeket az intézményeket. Az örmény egyesületeket feloszlatták, a római katolikus egyház – s ennek keretében az Örmény Katolikus Egyházközség is – állami kontroll alá került, a korábbi integráló funkciókat kirekesztés és önmegtagadás váltotta fel. A tanulmány tehát szemlélteti, hogy a budapesti örmény diaszpóra intézményei miként alakították ki saját, részben transznacionális kormányzati tereiket, miközben a hatalom, az identitás és a közösségi kapcsolatok különböző – kulturális, vallási, gazdasági és politikai – logikái folyamatosan egymásba fonódtak, és feszültséget generáltak.

Végjegyzet

- 1 Magyarul kormányzatiságnak és kormányozhatóságnak egyaránt szokták fordítani.
- 2 Örmény Katolikus Egyházközség Levéltára, Budapest, Magyarországi Örmények Egyesülete, Jegyzőkönyvek, 1948.
- 3 Emlékezeti hely, olyan szimbólum, amelyben egy közösség identitása kikristályosodik, és előbukkan az emlékezet.
- 4 Alapító okiratát 1921. szeptember 21-én adták ki, tevékenységi körként pedig „mindennemű áruk kivitele és behozatala” volt megjelölve. Vezetőségében alapvetően erdélyi kötődésű örmények vettek részt (Dudutz Péter, dr. Dániel Ernő, Hank József, dr. Simai-Molnár Aladár, dr. Zakariás János), míg Hovhannesian Eghia volt az egyedüli olyan tag, aki az örmény népirtás elől menekülő örmények közé sorolható.
- 5 Örmény–Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság, Alakuló felhívás és részvényjegyzés, 1921. évi január. Budapest.
- 6 Örmény Katolikus Egyházközség Levéltára, A Lepsius Segélyegylet felhívása, 1939. (1939. február 14. ügyiratszám: 49.)
- 7 Örmény Katolikus Egyházközség Levéltára, Budapest, Magyarországi Örmények Egyesületének Iratai, 35/924. szám, 1924. október 23.
- 8 Örmény Katolikus Egyházközség Levéltára, Budapest, A Magyarországi Örmények Egyesületének levele a párizsi örmény delegációhoz diplomáciai képviselőt létesítése céljából, 1922. október 20.
- 9 Örmény Katolikus Egyházközség Levéltára, Budapest, Gajzágó Anna levele, 1946.
- 10 Örmény Katolikus Egyházközség Levéltára, Budapest, A Magyarországi Örmények Egyesületének iratai, Jegyzőkönyv, 1950. szeptember 15.
- 11 Budapest Főváros Levéltára, IV. 1429 – Budapest Főváros Egyesületi Alapszabályainak Gyűjteménye, 264/1950, Jegyzőkönyv a Magyar-Örmények Egyesületének önkéntes feloszlásáról.

Felhasznált irodalom

- FOUCAULT, MICHEL (1998): A „kormányozhatóság”, in FOUCAULT, MICHEL:
A fantasztikus könyvtár. Válogatott tanulmányok, előadások és interjúk, Budapest, Pallas
 Stúdió – Attraktor, 106–123.
- HOVHANNESIAN, EGHIA (1919): Pro Armenia, *Nor Tar (Budapest)* I/2, 1.
- KOVÁCS BÁLINT (2014): Az elképzelt őshaza. Az örmény főváros, Ani mint emlékezeti
 hely, *Világtörténet*, 4 (3), 509–518.
- KOVÁCS BÁLINT (2019): Örmények Magyarországon a két világháború között:
 kapcsolódás és önszerveződés, in KOVÁCS BÁLINT – BOTOS MÁTÉ (szerk.):
Az emlékezet száz éve: Így látja az utókor az örmény népirtást, Budapest, L'Harmattan,
 123–146.
- KOVÁCS, BÁLINT (2026): The multiple roles of Armenian (diasporic) organizations in
 Transylvania and in Budapest until 1950, *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*
 (megjelenés alatt).
- KRÁNITZ PÉTER PÁL (2013): Az új otthon. Örmény menekültek Magyarországon az
 örmény népirtás után, in KOVÁCS BÁLINT – PÁL EMESE (szerk.): *Távol az Araráttól*.

- Örmény kultúra a Kárpát-medencében, Budapest, Budapesti Történeti Múzeum, 104–108.
- KUNZ, RAHEL (2010): Mobilising diasporas: A governmentality analysis of the case of Mexico, *Glocal Governance and Democracy Series Working Paper (Lucern)*, 3, 1–23.
- MATEVOSYAN, HAKOB (2025): „Áni-örmények” a mai Magyarországon, *Világtörténet*, 15 (3), 457–468.
- MILLER, PETER – ROSE, NIKOLAS (1993): Governing economic life, in GANE, MIKE – JOHNSON, TERRY (szerk.): *Foucault's New Domains*, London, Routledge, 75–105.
- MULLINGS, BEVERLEY (2012): Governmentality, diaspora assemblages and the ongoing challenge of “Development”, *Antipode*, 44 (2), 406–427. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2010.00857.x>
- NAGY, KORNÉL (2021): *The Church-Union of the Armenians in Transylvania (1685–1715)*, Göttingen, Brill. DOI: <https://doi.org/10.13109/9783666503542>
- NAGY, KORNÉL (2023a): Between Lwów and Rome: Armenians in Transylvania and Armenian Catholic Archeparchy of Lwów (1681–1691), *Lehahayer*, 10, 77–104. DOI: <https://doi.org/10.12797/LH.10.2023.10.03>
- NAGY KORNÉL (2023b): Egy füstbe ment terv: Michael Minas Theodorowicz örmény unitus püspöki jelöltsége Erdélyben (1731–1742), *Történelmi Szemle*, 65 (3), 441–462.
- NALBANDIAN, LUISE (1963): *The Armenian Revolutionary Movement: The Development of Armenian Political Parties Through the Nineteenth Century*, Berkeley – Los Angeles, University of California Press.
- NORA, PIERRE (1999): Emlékezet és történelem között: a helyek problematikája, *Aetas*, 14 (3), 142–157.
- PARSONS, TALCOTT (1970): Social systems, in GRUSKY, OSCAR – MILLER, GEORGE A. (szerk.): *The Sociology of Organizations: Basic Studies*, New York, Free Press, 75–85.
- RAGAZZI, FRANCESCO (2014): A comparative analysis of diaspora policies, *Political Geography* 41, 74–89. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2013.12.004>
- SAHAKYAN, VAHE (2023): Transnational politics and governmental strategies in the formative years of the post-genocide Armenian diaspora (1920s–1930s), in CHAHINIAN, TALAR – KASBARIAN, SOSSIE – NALBANTIAN, TSOLIN (szerk.): *The Armenian Diaspora and Stateless Power Collective Identity in the Transnational 20th Century*, London, I.B. Tauris, 107–134. DOI: <https://doi.org/10.5040/9780755648245.0013>
- DÉLI MAGYAR SZÓ (1943): Árdragítás miatt elítélték az Örmény–Magyar Kereskedelmi Rt. igazgatóját, *Déli Magyar Szó*, 3 (99), 4.
- SZABÓ KRISZTIÁN (2024a): Intézményszervezés és népszerűsítő történetírás – Ávedik Félix és a budapesti örmények a Horthy-korszakban, in KISS PÉTER – RÉCSEI PÉTER (szerk.): *Konfliktus és identitás. Tanulmányok az örmény történelemről, történetírásról és emlékezetéről*, Budapest, L'Harmattan, 69–85.

SZABÓ KRISZTIÁN (2024b): Jeretzián Ara embermentő tevékenysége –

Az emlékezetkutatás korlátai és a történeti hálózatelemzés lehetőségei, in KISS PÉTER – RÉCSEI PÉTER (szerk.): *Konfliktus és identitás. Tanulmányok az örmény történelemről, történetírásról és emlékezetéről*, Budapest, L'Harmattan, 85–113.

TÖLÖLYAN, KHACHIG (2000): Elites and institutions in the Armenian transnation, *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 9 (1) 107–136. DOI: <https://doi.org/10.1353/dsp.2000.0004>

Governmentality in the Diaspora

The Armenian Communal Institutional System
as a Space of Power and Identity Formation in Budapest
(1919–1950)

ABSTRACT

The study applies Michel Foucault's concept of governmentality to examine the functioning of the Armenian diasporic community in Hungary during the interwar period and the decades following the Second World War. It focuses on how Armenian associations and ecclesiastical institutions became social spaces in which norms of belonging, loyalty, and identity were continuously renegotiated. The diversity of the Armenian community in Budapest - shaped by the differing historical experiences of Transylvanian Armenians and refugees from the Ottoman Empire - generated distinctive tensions. The study also analyzes how the economic, charitable, symbolic, and informal diplomatic activities of Armenian organizations corresponded to the techniques of governmentality. Finally, it argues that with the consolidation of the communist dictatorship these structures lost their integrative role, giving way instead to exclusion and to the restriction of the public expression of Armenian communal identity.

KEYWORDS: Foucault, governmentality, Budapest, Armenians

KOVÁCS BÁLINT | Történész, egyetemi docens, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Arme-
nológiai Tanszékének vezetője. Emellett a lipcsei Közép-Kelet-Európa Intézet (GWZO) tudo-
mányos munkatársa, az Armenians in Eastern Europe könyvsorozat szerkesztője, valamint
a Global Armenia/ns című doktori program koordinátora.

OSZTROVKA CINTIA

Irán „utolsó bástyája”?

Az iraki belpolitika jelentősége Irán számára
Szaúd-Arábia térnyerésének tükrében

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2026.1.4

ABSZTRAKT

Irán regionális pozíciója az utóbbi években példátlan kihívásokkal néz szembe, így Irak egyre inkább az „utolsó bástya” szerepét tölti be az Ellenállás Tengelyében. A tanulmány azt vizsgálja, hogyan alakítják az iraki belpolitikai folyamatok és Szaúd-Arábia törekvései Teherán mozgásterét. Különös figyelmet kap a síita politikai szövetségek, a milíciák, valamint a civil mozgalmak hatása is. Szaúd-Arábia gazdasági, diplomáciai és infrastrukturális alternatívái fokozzák az Iránra háruló nyomást. Teheránnak ugyan vallási-ideológiai közelsége révén továbbra is jelentős befolyása van Bagdadban, Rijád szerepe egyre inkább növekvő tendenciát mutat az országban. A 2025-ös iraki választások nem csupán Irak jövőjét, de Irán regionális presztízsét is alapvetően befolyásolják, mivel az ország politikai tere fokozatosan átalakul, amit jelentős részben Szaúd-Arábia térnyerése mozgat.

KULCSSZAVAK: Irán, Irak, Szaúd-Arábia, Ellenállás Tengelye, regionális befolyás

---

Irán regionális pozíciója az elmúlt években fokozatosan gyengült, szövetségesei belső válságokkal és katonai vereségekkel küzdenek, ami jelentősen szűkíti Teherán mozgásterét a Közel-Keleten. Ezzel egyidejűleg Irak jelentősége felértékelődött, hiszen ez maradt az „utolsó bástya”, ahol Irán még érdemben képes politikai és társadalmi befolyást gyakorolni.

A tanulmány kitér az iraki–iráni síita politikai szövetségekre, a milíciák szerepére, a civil társadalom és a fiatal választók attitűdjére. Emellett kiemelt szerepet kap a tény, hogy Irak nemcsak síita többségű állam, hanem arab ország is, amely reintegrálódni akar az arab világba, különösen Szaúd-Arábia aktív diplomáciai és gazdasági törekvésének köszönhetően. Rijád gazdasági beruházásokkal, az arab nacionalista logika

hangsúlyozásával és regionális integrációs ígéretekkel kívánja magához közelíteni Irakot, ami vonzó alternatívát jelent a konfliktusos, szankciók sújtotta iráni modellhez képest. Az iraki társadalom fiatal, globalizált generációi számára mindinkább a gazdasági stabilitás és az arab identitás kerül előtérbe, ami új kihívások elé állítja Teherán törekvéseit.

A tanulmány a 2025-ös iraki választásokig rendelkezésre álló információkra támaszkodik, és kiindulópontot kíván nyújtani az ezt követő fejlemények értelmezéséhez. Rávilágít, hogyan változik Irán mozgástera a belső válságok és külső tényezők hatására, vagyis miért tekinthető Irak „utolsó bástyának”. Az elemzés elméleti keretét az iráni kül- és biztonságpolitikai diskurzusban az elmúlt években központi fogalomként vált „előretolt elrettentés” (*forward deterrence*) adja, amely Irán katonai doktrínájának egyik alapvető pillére. Bár a doktrína részletes, hivatalosan kodifikált formában nem ismert, a nyilatkozatok és a gyakorlat alapján lényege, hogy Teherán a fenyegetések kezelését nem a saját területén, hanem azon kívül, az ellenfelek stratégiai környezetében igyekszik megvalósítani. A doktrína a stratégiai mélység és az elrettentés logikájára épül, vagyis célja, hogy a potenciális konfliktusok földrajzilag Irán határain kívül maradjanak, miközben az ellenfelek közvetlen biztonsági környezetében jelenjen meg az iráni nyomásgyakorlás lehetősége (Szabó, 2022: 47).

Bár a tanulmány középpontjában a szaúdi–iráni rivalizálás áll, Irak jelenlegi geopolitikai helyzete ennél komplexebb. Az elmúlt években Törökország, valamint az izraeli–emírségekbeli együttműködés is egyre láthatóbb tényezővé vált az ország körüli regionális befolyási versenyben. A tanulmány e szélesebb kontextuson belül értelmezi Rijád és Teherán törekvéseit.

AZ „UTOLSÓ BÁSTYA”: IRÁN POZÍCIÓJÁNAK GYENGÜLÉSE A KÖZEL-KELETEN

Ahhoz, hogy Irak jelentőségét lássuk Irán szempontjából, előbb fontos megvizsgálni, hogy a térségben milyen események vezettek odáig, hogy Irak valóban ennyire kiemelkedő szerepben jelenjen meg Teherán külpolitikájában.

Az iráni befolyás iraki kiterjesztésének legfőbb kiindulópontja a 2003-as amerikai beavatkozás, amely fordulópontot jelentett Irán regionális pozíciói szempontjából, mivel Szaddám Huszein rendszerének megdöntésével megszűnt Teherán addigi egyik legfontosabb regionális ellensúlya. Az iraki államapparátus összeomlása és az új politikai rend kialakulásának folyamata lehetővé tette Irán számára, hogy hosszú távon mély politikai, vallási és biztonsági beágyazottságot építsen ki Irakban.

Az elmúlt egy-két év eseményeinek fényében elmondható, hogy Irán regionális befolyása a Közel-Keleten fokozatosan gyengülni látszik. Irán számára a szíriai polgárháború 2024. decemberi fordulata komoly veszteséget jelentett: az 1970 óta hatalmon lévő Aszad-rezsim – amelyet előbb Háféz el-Aszad, majd 2000-tól fia, Bassár el-Aszad vezetett, és amelyet Teherán több mint egy évtizeden át katonailag és pénzügyileg is

támogatott – összeomlott az iszlamista militáns Haját Tahrír al-Sám (HTS) és a törökök által támogatott Szíriai Nemzeti Hadsereg (SNA) offenzívájával szemben, Bassár el-Aszad pedig Moszkvába menekült (crf.org). A széttagolt harcok pedig Szíriában teret adnak annak, hogy az önmagát Iszlám Államként proklamált szervezet fenntartsa jelenlétét, és újabb támadásokat hajtson végre. Emellett Izrael rendszeresen csap le iráni és szíriai katonai célpontokra, a 2023. októberi Hamász-akció óta fokozta a támadásokat, többek között a damaszkuszi és aleppói repülőterek ellen (Campa et al., 2025). A tizenkét napos izraeli–iráni háborúban a szíriai iráni milíciák nem vettek részt, ami Aszad bukása óta Irán befolyásának jelentős visszaesését mutatja. Bár Teherán megpróbálhatná újjászervezni hálózatát Szíriában, kapacitásai ehhez jelenleg korlátozottak, mivel Irán elsődleges célja belső stabilitásának és elrettentő képességének helyreállítása.

Az Ellenállás Tengelyének fontos részét képező libanoni síita szervezet, a Hezbollah, amely Irán egyik legfontosabb eszköze az Izrael elleni nyomásgyakorlásban, mára súlyos problémákkal küzd. 2023-ban a Hamász támogatása céljából beavatkoztak a gázai konfliktusba, amire válaszul Izrael folyamatosan csapásokat mér Libanonra, ami nagyrészt teljesen leköti a Hezbollah főbb katonai kapacitásait. A szervezet korábbi, hosszú ideig hatalmon lévő vezetőjének, Naszrallahnak a likvidálása súlyos csapás volt a síita csoport és Irán számára is, mert az esemény megingatta a szervezet kohézióját, és gyengítette Teherán legfontosabb regionális bástyáját. Az utódjául kijelölt Naím Kászim későbbi nyilatkozata – amelyben kiemelte, hogy Libanon „jelenleg a nemzet védelméért felelős” (Daoud, 2025) – tükrözi, hogy a Hezbollah számára elsődleges prioritássá vált saját erejének megszilárdítása és a belső védelmi kapacitások erősítése. A tizenkét napos háborúba sem avatkoztak bele nyíltan, csupán nyilatkozatokban ítélték el Izrael támadásait Irán ellen (Blanford, 2025). Mindebből látszik, hogy a Hezbollah jelenleg megosztott, és erőforrásai lekötöttek: a vezetői veszteségek, a libanoni belső politikai és gazdasági válság, valamint a regionális kötelezettségek együttesen korlátozzák katonai fellépési lehetőségeit, miközben politikai és katonai pozícióit igyekeznek fenntartani a hazai színtéren. Ez arra utal, hogy a szervezet immár nem elsősorban Irán regionális befolyásának eszközeként működik, hanem saját belső stabilitásának megőrzése vált elsődleges feladatává, ami gyengíti Teherán azon képességét, hogy a Hezbollahra a korábbi mértékben támaszkodjon.

A Hamász esete szintén rámutat Irán korlátozott lehetőségeire. A gázai szervezet hosszú ideje részesül iráni támogatásban, azonban a gázai konfliktus következtében egyre inkább a túlélésre és saját fennmaradására koncentrál. Bár továbbra is igényli Teherán támogatását, a kapcsolat aszimmetrikussá vált: ma már döntően nem Irán erősíti a Hamászt, hanem inkább a Hamász próbál Irán segítségébe kapaszkodni. Fontos kiemelni azonban, hogy a Hamász támogatása Irán által nem a síita vallási közösségvállalás logikájába illeszkedik, hanem alapvetően pragmatikus stratégiai érdekeken nyugszik Teherán részéről. Tekintettel arra, hogy a Hamász ideológiai értelemben szunnita

gyökerű mozgalom, a teheráni rezsim nem a síita tengely vallási részeként, hanem az Ellenállás Tengelyén belüli szövetségesként tekint a szervezetre.

A jemeni húszik helyzete ugyancsak kettős. Bár a tizenkét napos háborúban az egyetlen olyan csoportnak bizonyultak, amely nyíltan kiállt Teherán mellett (ideológiai és politikai szolidaritásból), és katonai támadást is intéztek Izrael ellen, a jemeni polgárháború és az állami struktúrák gyengesége évek óta leköti fő erejüket (Toomey, 2025), ennek következtében katonai és politikai mozgásterük is jelentősen korlátozott. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy stratégiai elhelyezkedésük, különösen a Báb el-Mandeb szoros kapcsán, geopolitikai lehetőségeket biztosít számukra. A Vörös-tenger térségében zajló csapások, valamint az Izrael és az Öböl menti államok elleni rakéta- és dróntámadások nem csupán szimbolikus szolidaritást fejeznek ki Teherán irányába, hanem illeszkednek Irán előretolt elrettentés stratégiájába, amelynek lényege, hogy a közvetlen konfrontáció helyett az állam proxy szereplőkön keresztül képes regionális instabilitást generálni, és nyomást gyakorolni ellenfeleire. Ennek ellenére a húszik továbbra sem jelentenek olyan mértékű politikai és társadalmi beágyazottságot Irán számára, mint az iraki síita hálózatok vagy a Hezbollah Libanonban, így geopolitikai értékük elsősorban katonai-stratégiai, nem pedig strukturális befolyási dimenzióban ragadható meg.

Mіндеzek a folyamatok nem pusztán egyes szövetségesek elszigetelt meggyengüléseként értelmezhetők, hanem Irán előretolt elrettentési stratégiájának strukturális visszatorzulásaként: az Ellenállás Tengelyének periferiáin csökken Teherán azon képessége, hogy proxy szereplőkön keresztül regionális nyomást gyakoroljon riválisaira. Az események következtében világosan kirajzolódik, hogy Irak különleges jelentőségű Irán számára, mivel ez maradt az egyetlen olyan viszonylag stabil állam, amelyen keresztül Irán még érdemben érvényesítheti befolyását a régióban, a vallási-ideológiai közelség révén. Ennek fényében fontos megvizsgálni, hogy milyen szálak kötik Bagdadot a síita államhoz, amiből egyértelműen kiderül a kapcsolat komplexitása.

AZ IRAKI–IRÁNI KAPCSOLATOK MÉLYSÉGE

Az Iráni Iszlám Köztársaság bizonyos értelemben természetesnek tekinti Irak pártfogását a síita többségű (61–64%) lakosságra hivatkozva (The World Factbook). Az 1979-es iráni alkotmány alapján a mindenkori vezetés feladata „az iszlám testvériség és a közösségi együttműködés terjesztése és erősítése [...] kötelezettségvállalással minden muszlim irányába” (Iran constitution, 1979: 3, 15–16). E lefektetett elvek alapján az iraki államot Teherán elsődleges platformként használja regionális befolyásának kiterjesztésére.

Az események következtében világosan kirajzolódik, hogy Irak különleges jelentőségű Irán számára, mivel ez maradt az egyetlen olyan viszonylag stabil állam, amelyen keresztül Irán még érdemben érvényesítheti befolyását a régióban.

A síita nagyhatalom iraki befolyása nagyrészt a *soft power* szerepének köszönhető: a két ország közötti vallási kapocsnak a régmúlta visszanyúló és mélyreható gyökerei vannak. Irak legfőbb vallási személye, a nyolcvannyolc éves Ali al-Szisztáni nagyajattollah maga is iráni származású, és 1951-ben költözött Nadzsafba (Watkins, 2020: 14). Irán *soft powerjének* egyik leglátványosabb eszköze az iráni–iraki vallási zarándoklatok rendszere, amely a kétoldalú kulturális kapcsolatok központi eleme. Évente akár kilencmillió iráni zarándok utazik Irakba, közülük a legnagyobb számban az Arbain fesztiválra, amely Karbalában rendszeresen kétfélmillió iránit vonz. Ezeknek az eseményeknek nem csupán vallási jelentőségük van, hanem kulturális dimenziójuk is: a fesztiválokon perzsa nyelvű könyvek és zenék jelennek meg, valamint iráni jótékonyági gyűjtések zajlanak. Irán kormányzati szinten is ösztönzi a részvételt, például 2019-ben kölcsönös vízummentességről állapodott meg Irakkal a zarándoklatok erősítésére. Teherán emellett aktívan fektet be az iraki szent városok infrastrukturális fejlesztésébe, Nadzsafban, Karbalában és más városokban több mint kétszáz helyreállítási projektet indított, amelyekben 2018-ban több mint négyezer iráni munkavállaló vett részt (Watkins, 2020: 13). Ezek az intézkedések lehetővé teszik Irán számára, hogy a vallási legitimáción keresztül kulturális és társadalmi befolyást gyakoroljon Irakban, miközben a síita közösségek támogatásával saját geopolitikai pozícióját is megszilárdítja. Ezenfelül a vallási jótékonyági hálózat erősítése is kiemelt fontosságú. Az 1979-ben alapított Imám Khomeini Segélyalap (IKRA) – amely 2006 óta működik Irakban – 2014-ben mintegy tizenegyezer rászoruló támogatott, köztük hétezer árvát, és mezőgazdasági, varrási, illetve szövési szakmai képzéseket kínált. Emellett hivatalos megállapodásokat kötött az iraki munkaügyi minisztériummal, valamint a sport- és ifjúsági minisztériummal is, jelezve, hogy tevékenysége nemcsak karitatív, hanem az állami intézményekkel is szoros együttműködésen alapul (Watkins, 2020: 15–17). Irán első idegen nyelvű, napi huszonnégy órában sugárzó nemzetközi hírcsatornája, az arab nyelvű Al-Alam 2003-ban kezdte meg adását, elsősorban Irak felé irányulva (Wastnidge, 2015: 372). Összességében jól látható, hogy a vallási zarándoklatok, a szent helyek helyreállításába fektetett jelentős erőforrások, a jótékonyági hálózat, valamint a médiacsatornák mind hozzájárulnak ahhoz, hogy Teherán vallási, kulturális és társadalmi szinten is befolyást gyakoroljon Irakban.

Fontos kiemelni, hogy a *soft power* mellett Irán politikai kapcsolatainak is köszönheti befolyását. A síita állam még az 1980-as években megkezdte szövetségi hálójának kiépítését Irakban, a jelenleg Iraki Iszlám Legfelsőbb Tanács néven ismert politikai frakció támogatásával, valamint a Hizb al-Da'wa al-Iszlámijja párttal (a továbbiakban: Da'wa Párt) fenntartott kapcsolatain keresztül (Rostoványi, 2010: 365). E politikai szereplők már az iraki–iráni háború idején kapcsolatban álltak a teheráni rezsimmel, így látható, mennyire régi és komplex a kapcsolat a két állam politikai rendszere között. Az említett két párt azóta is jelen van az iraki politikai palettán, annak változékonysága és fragmentáltsága ellenére is prominens szereplők. A régióban a párt fogalma eltér a nyugati értelmezéstől, hiszen ezek a frakciók szorosan összefonódnak a vallással is,

kapcsolatban állnak a síita közösségekkel, így nemcsak a politikai, de a társadalmi befolyásuk is jelentős mértékű. Ennek eredményeképp Irán olyan fontos szereplők támogatását élvezte, amelyeknek a soft power ereje is jelentős a bagdadi államban (Shanahan, 2004). A Da'wa Párt egyik vezető politikusa, Núri al-Málíki, aki az iraki miniszterelnöki posztot is betöltötte 2006 és 2014 között, olyan nyilatkozatot tett, hogy ő „elsődlegesen síita, csupán másodsorban iraki” (Fraihat, 2020: 68), vagyis a síita nagyhatalom a vallási-ideológiai szempontok jelentőségét teljes mértékben ki tudja használni a kapcsolatépítésben Irak irányába.

Ha Irán iraki befolyásáról beszélünk, mindenképp ki kell emelnünk a síita milíciákat tömörítő ernyőszervezet, a Népi Mozgósítási Erők (Popular Mobilization Forces, a továbbiakban: PMF) megerősödését. A szervezet legtöbb milíciája az Iszlám Állam visszaszorítására jött létre, iráni támogatással. A PMF iraki társadalmi bázisa jelentős, mivel az országban élő muszlimok többsége mártírként tekint a harcosokra, akik feláldozták életüket az állampolgárok és Irak védelmében. Bár a PMF milíciái 2016 óta hivatalosan az iraki miniszterelnök fennhatósága alá tartoznak, egyes meghatározó csoportokat Irán nemcsak támogat, hanem közvetlenül irányítása alatt is tart (Mansour–Jabar, 2017: 3). A tagok kiképzéséért, felfegyverzéséért a közvetlenül az iráni ajatollah, Ali Hámenei irányítása alá tartozó Forradalmi Gárda Kuds Erők egysége felel (Sáfrán, 2020: 128). A biztonsági-katonai szempontok mellett az ernyőszervezet a politikai befolyás terén is jelentős szereplő, mivel számos síita milícia a 2018-as választásoktól a Fatah koalícióba tömörülve politikai pályára lépett, s ezzel újabb iráni nézőpontot képviselő szervezet jelent meg az iraki belpolitikai folyamatokban (Wagner, 2021: 6). A síita milíciák támogatásával Teherán nemcsak a vallási közösség védelmét erősíti, hanem olyan politikai és biztonsági környezetet is teremt, amely saját stratégiai érdekeit szolgálja. A PMF tagjai lojalitással hálálják meg az Irántól kapott támogatást, ami lehetővé teszi, hogy Teherán közvetett, mégis hatékony módon befolyásolhassa Irak belpolitikai folyamatait. Ennek révén a PMF nem pusztán katonai erőként jelenik meg, hanem a síita hegemonia és az iráni befolyás egyik legfontosabb pilléréként is.

2020-ban az Amerikai Egyesült Államok a bagdadi repülőtéren likvidálta az iráni Forradalmi Gárda Kuds Erők egységének vezetőjét, Kászem Szolejmánit, valamint Abu Mahdi al-Muhandiszt is, az iraki PMF egyik akkori jelentős vezetőjét (Knights et al., 2023: 1). Az esemény szimbolizálta Irak proxyjellegű szerepét az iráni–amerikai konfliktusban, valamint óvatosabb magatartásra is készítette a milíciák erőit az USA-val szemben. Hosszabb távon Irán a közvetlen katonai irányítás helyett egyre inkább az intézményi, politikai és gazdasági csatornákon keresztül érvényesülő befolyásgyakorlás felé mozdult el. A 2021-es választásokon a Fatah-koalícióban képviselt, PMF-hez köthető milíciák parlamenti jelenléte 31-ről 20 százalékra mérséklődött, ami elsősorban az Iszlám Állam elleni aktív harcok csökkenésének tudható be. A reprezentáció visszaesését azonban gyorsan kompenzálták, mivel 2022-ben létrejött a Muhandis General Company nevű vállalat, amelynek célja önálló, állami erőforrásokra támaszkodó gazdasági háttér

kiépítése a milíciák számára. A vállalat kivételes jogositványokkal rendelkezik, például közvetlen hozzáférése van állami földekhez, tőkéhez és projektekhez, ami a PMF szerepét a klasszikus fegyveres biztonsági funkción túl gazdasági és intézményi dimenzióval

---

A PMF megerősödése az iráni előretolt elrettentési stratégia egyik legkézzelfoghatóbb megnyilvánulása Irakban.

---

bővíti (Knights et al., 2023: 15). Ez a struktúra lehetővé teszi, hogy az Iszlám Állam elleni aktív katonai műveletek lezárulását követően is fennmaradjon a PMF politikai súlya, ami közvetve Irán számára is tartós befolyási csatornákat biztosít Irakban a nyílt katonai jelenlét visszaszorulása mellett. A Szudáni-kormány 2023 júniusában elfogadott, három évre szóló, jelentősen megnövelt

költségvetése érdemben bővítette a PMF állami finanszírozását és intézményi mozgásterét. A hivatalosan nyilvántartott állomány létszáma csaknem megduplázódott, a tagok hosszú távú állami juttatásokban részesültek, bővült a PMF polgári és ipari tevékenységi köre, valamint olyan hírszerzési-adatgyűjtési kapacitások erősödtek meg, amelyek a civil ellenőrzésen kívül működnek (Knights et al., 2023: 12). A fentiek eredményeként a PMF szerepe a fegyveres dimenzió túl az állami struktúrákhoz kötődő beágyazottság irányába tolódott el a 2020 utáni időszakban, ami a békeidőben is fenntartható iráni jelenlétet segíti elő Irakban.

A PMF megerősödése az iráni előretolt elrettentési stratégia egyik legkézzelfoghatóbb megnyilvánulása Irakban, mivel lehetővé teszi Teherán számára, hogy államközi konfrontáció nélkül tartson fenn katonai nyomásgyakorló erőt a térségben. Az Egyesült Államok a PMF-et szintén az előretolt elrettentési stratégia egyik kulcselemként értelmezi, és ezért következetesen követeli a szervezet jelenlegi formában való felszámolását, illetve a milíciák autonómiájának megszüntetését (Salih, 2025). Ez a külső nyomás Bagdad számára egyszerre jelent szuverenitási kihívást és belpolitikai kockázatot, mivel a PMF mély társadalmi beágyazottsága miatt felszámolásának komoly destabilizáló hatása lehet.

Röviden összefoglalva a fontosabb szempontokat látható, hogy szövetségesei közül Irán éppen Irakban képes leginkább érvényesíteni kulturális, vallási és politikai beágyazottságát. Ennek hátterében egyrészt a közös síita identitás, másrészt a földrajzi közelségből fakadó gazdasági és biztonsági függés áll. Ezek együtt olyan stabil alapot teremtenek, amely lehetővé teszi Teherán számára, hogy hosszú távon is kihasználja az iraki politikai élet strukturális sajátosságait, és ezzel megerősítse regionális pozícióját. Bár a 2021-es és később a 2025-ös választásokon is az általa támogatott politikai erők szereztek a legtöbb szavazatot (data.ipu.org), a síita táboron belüli fragmentáltság és a közvélemény változó attitűdjei olyan repedéseket mutatnak, amelyekre Szaúd-Arábia egyre inkább stratégiai lehetőségként tekint. Rijád ezeket a törésvonalakat kihasználva képes lehet alternatívát kínálni, és így fokozatosan erősíteni saját pozícióját Irakban miközben Irán dominanciája formálisan fennmarad, a valóságban mégis folyamatosan kihívásokkal szembesül.

SZAÚD-ARÁBIA TÉRNYERÉSE IRAKBAN

A szaúdi királyság aktív iraki tevékenysége inkább a 2015 utáni időszakra datálható. A szunnita nagyhatalomnak elsődleges célja lenne régi riválisa, az Iszlám Köztársaság visszaszorítása Irakban. Szaúd-Arábia a muszlim világban a szunniták védelmezőjeként pozicionálja magát, de külpolitikájában a vallási dimenziónál sokkal hangsúlyosabb az arab identitás.

Fontos kiemelni, hogy a szaúdiaknak is megvan a saját, erős soft power elemük: a pánarabizmus eszméjére hivatkozva olyan etnikai kapcsolatot tudnak hangsúlyozni, amilyenre perzsa gyökerei miatt Irán nem képes. Rijád az etnikai összetartozás alapján tekinti Irakot az arab világ részének, és saját vezető szerepét az iraki reintegráció előmozdításában látja. Ez a törekvés a 2016-ban meghirdetett Saudi Vision 2030 programban is megjelenik, amely a királyság modernizációját, regionális hegemóniájának megerősítését célozza, valamint kiemeli, hogy bővíteni kell a külkapcsolati irányokat olyan országok felé, amelyekben eddig nem volt szoros a viszonyrendszer (Saudi Vision 2030). Természetesen ebbe a kategóriába tartozik az iraki állam is.

Az 1945-ben létrejött Arab Liga alapító tagja volt Irak és a térség legfőbb hatalma, Szaúd-Arábia is, így ez a legrégebbi kapocs, amely összefűzi a két országot. Az iraki állam jogilag ugyan azóta is tag, de belső instabilitása miatt szerepe sokkal inkább kívülálló-nak mondható. Ennek következtében a bagdadi politikai célok egyike reintegrálódni az arab világba, visszatérve a 2003 előtti állapothoz. Ebben Szaúd-Arábia is érdekelt, hiszen minél több kapcsolat teremtése az arab világgal ellensúlyozná Irán jelentőségét az iraki állam számára. 2025 májusában, 2012 után először, Bagdad adhatott otthont az Arab Liga csúcstalálkozójának. „Bagdad, az arab gondolkodás és a közös arab történelem fővárosa, kitarja kapuit az Arab csúcs előtt” – jelentette be al-Szudáni, a jelenlegi iraki miniszterelnök, ezzel hangsúlyozva az arab identitást és fontosságát. Továbbá kijelentette, hogy „az arab nemzetbiztonság közös cél”, vagyis hogy Irak a biztonságot az arab közösségen belül képzelel el, valamint a regionális stabilitás érdekében ebbe az irányba kell megtenni a szükséges lépéseket (al-Sudani, 2025).

Az arab világba való reintegráció mellett a szaúdi–iraki kapcsolatok másik fontos pillére az, hogy Rijád úgy közelíti meg Bagdadot, hogy erősítse az iraki nacionalista logikát. Szaúd-Arábia számára már az is stratégiai eredménynek számítana, ha csökkenne az iráni befolyás, ami valójában lehetővé tenné, hogy Rijád fokozatosan a saját irányába terelje Irakot. Ez a megközelítés egyszerre szolgálja Szaúd-Arábia stratégiai érdekeit és az iraki politikai elit céljait: Rijád csökkentené az iráni befolyást, miközben legitim keretet biztosítana az iraki nacionalista törekvéseknek, támogatva ezzel Irak fokozatos önállósodását, anélkül hogy közvetlen kontrollt kellene gyakorolnia.

A fent említettek mellett Szaúd-Arábia befolyása Irakban gazdasági és infrastruktúrális szempontból a legjelentősebb. A Közel-Kelet legnagyobb gazdasági hatalma képes olyan beruházásokra, amelyekkel újjáépíti Irak gazdasági relevanciáját, ami persze saját érdekükben is áll, hiszen így gazdaságilag leginkább a szaúdiak felé lesz kiszolgáltatott az

iraki állam. Ezzel pedig hangsúlyozni tudja, mennyire szüksége van Iraknak a szaúdi segítségre a talpra álláshoz, amivel saját irányába próbálja terelni a bagdadi politikai figyelmet Iránnal szemben, amelyre „romboló befolyásként” hivatkozik (al-Saud, 2013: 39). Ennek megértéséhez két példát fontos említeni az utóbbi idők szaúdi kezdeményezései közül.

Az egyik az iraki áramellátás stabilizálására fókuszáló projekt, amely 323 kilométer hosszú, 400 kV-os távvezetékekkel kapcsolja össze Kuvaitot Irakkal (GCCIA). A vezetékek Szaúd-Arábián keresztül haladnak át, lehetővé téve, hogy Irak az Öböl menti államoktól importálhasson villamos energiát, vagyis a szaúdi királyság egyre inkább stratégiai pozícióba kerül az iraki energiabiztonság biztosításában. Ez hosszabb távon nemcsak gazdasági, hanem politikai értelemben is átalakíthatja a térség erőviszonyait, hiszen Irak külpolitikai mozgástere az új energiafüggőség mentén alakulhat.

A másik példa a Fejlődési Út Projekt (*Development Road Project*), amely jól mutatja Irak geopolitikai átrendeződését: célja, hogy az országot az Öböl, Törökország és Európa között húzódó logisztikai csomóponttá tegye, és ezzel mérsékelje az iráni függőséget. A tizenhétmilliárd dolláros beruházás központi eleme a Grand Faw kikötő, ahonnan vasút- és úthálózat vezet egészen a török határig, majd onnan az európai piacokra kapcsolódik. A projekt nemcsak az ázsiai–európai áruforgalom felgyorsítását célozza, hanem illeszkedik olyan globális kezdeményezésekhez, mint a kínai Övezet és Út vagy az India–Közél-Kelet–Európa Gazdasági Folyosó (IMEC) (Alaaldin, 2024). Szaúd-Arábia számára ennek kiemelt stratégiai jelentősége, hogy a fejlesztés alternatívát nyújt az Iránon átvezető tranzitfolyosók helyett: ha Irak nyugat és észak felé nyitott stabil kereskedelmi központtá válik, Rijád könnyebben építhet gazdasági és politikai szövetségeket Bagdadban. Fontos azonban kiemelni, hogy a Fejlődési Út Projekt nem kizárólag Szaúd-Arábia regionális stratégiájának kontextusában értelmezhető, a kezdeményezés elsődleges geopolitikai hasznélvezője Törökország, amely Irakot tranzitállamként kapcsolja össze Európával, ezáltal Ankara gazdasági és politikai befolyása látványosan növekszik. Irán regionális pozícióinak visszaszorulása e folyamatot közvetetten tovább erősíti, mivel az alternatív észak–nyugati útvonalak felértékelődnek Teheránnal szemben. A projekt tehát egyszerre jelent gazdasági lehetőséget és geopolitikai áttörést, ugyanakkor végrehajtását az iraki belpolitikai instabilitás és Teherán befolyása az ország politikájába továbbra is veszélyezteti.

Bár Szaúd-Arábia iraki kapcsolatai esetében a politikai befolyás össze sem hasonlítható az iráni kapcsolatok összetettségével, fontos figyelmet szentelni a szaúdi–iraki együttműködés folyamatos változásaira. A szunniták támogatásával a királyság a ki-sebbségi arány miatt nem tud előrelépni a bagdadi parlamentben, de annak felismerésével, hogy ebben a szférában is fel lehet használni a pánarabizmust, már jobb kapcsolatokat képes építeni. Rijád támaszkodhat a sítákon belüli fragmentáltságra, így olyan síita csoportokhoz tud közeledni a pánarabizmusra hivatkozva, amelyek szintén az iráni befolyás mérséklésére törekednek.

Az iraki Szadr Mozgalmat Mohamed Szádek asz-Szadr vallási vezető alapította az 1990-es években. Elsősorban arab népi vezetőként pozicionálta magát, célja pedig egy olyan vallási vezetés kialakítása volt, amely aktívan részt vesz a társadalmi és politikai életben (Hasan, 2021). A politikai csoportot jelenleg a fia, Muklada asz-Szadr vezeti, aki hosszú idő után először 2017-ben látogatott el Rijádba, és találkozott a szaúdi koronaherceggel. Mindez arra utal, hogy Szaúd-Arábia igyekszik kapcsolatot építeni azokkal az iraki síita politikai erővel, amelyek inkább az iraki nacionalizmusnak, mintsem Irán befolyásának elkötelezettjei (al-Rasheed, 2017). A Szadr Mozgalomnak a 2021-es iraki választásokon a legtöbb mandátumot sikerült megszereznie (73-at a 329-ből) (data.ipu.org). Bár 2022-ben a mozgalom vezetője bejelentette visszavonulását az intézményes politikai életből, és nem alakított kormányt, a mozgalom társadalmi bázisa továbbra is nagyon jelentős maradt, ami asz-Szadr vallási tekintélyének köszönhető. A 2025-ös választások előtt kérdéses volt, hogy a Szadr Mozgalom indul-e a parlamenti részvételért. Egyes előrejelzések alapján ismét nekik jósolták a legtöbb mandátumot (Penn, 2025), azonban a mozgalom vezetője végül újra a választások bojkottjára szólította fel támogatóit. Mindebből az látszik, hogy Szaúd-Arábiának sikerült olyan politikai kapcsolatot kiépítenie Irakban, amely jelentős társadalmi és politikai bázissal rendelkezik, s ezáltal Rijád a választási folyamatok alakulására is hatással lehet.

Mindemellett 2024 novemberében Szaúd-Arábia és Irak megállapodott a katonai együttműködés megerősítéséről, amelynek célja a közös biztonsági kihívások kezelése. A megállapodás hangsúlyozza a két ország közötti védelmi kapcsolatok erősítését és a regionális stabilitás előmozdítását (amwaj.media). Ez azt jelzi, hogy Szaúd-Arábia a biztonsági együttműködés révén is igyekszik erősíteni befolyását Irakban.

A regionális nagyhatalmak iraki jelenléte nem csupán politikai szinten érezhető, hanem a társadalmi vélemény terén is jelentős hatást gyakorol. Az Arab Barometer felmérései szerint az irakiak nagyobb arányban szimpatizálnak Szaúd-Arábia külpolitikai lépéseivel (41%), mint Irán legfelsőbb vezetőjével (37%). Az adatok alapján az iraki közvélemény 70 százaléka Irán, 54 százaléka pedig Szaúd-Arábia regionális politikai befolyását tartja kritikus nemzetbiztonsági fenyegetésnek, ami arra utal, hogy bár mindkét állam szerepe aggasztja a társadalmat, Irán befolyása lényegesen nagyobb fenyegetésként él a köztudatban (Arab Barometer). Ebből látszik, hogy amellet, hogy az iraki társadalom a külföldi befolyás csökkentése és a függetlenség mellett áll ki, a szaúdi vezetés a társadalmi szférában is képes felvenni a versenyt Teheránnal.

Szaúd-Arábia az iraki nacionalista retorikát arra használja, hogy legitimálja saját beavatkozását, miközben a „védelem Iránnal szemben” narratíva mögött valójában befolyásának kiterjesztése áll, amely a társadalmi szimpátia tudatos erősítésével láthatóan eredményesen halad előre. A szaúdi befolyás erősödése Irakban nem választható el attól a tágabb geopolitikai kontextustól, amelyben Rijád a nyugati hatalmakkal együttműködve igyekszik ellensúlyozni Irán regionális térnyerését. A pánarab és szunita identitáspolitikai elemek mellett Szaúd-Arábia iraki jelenléte így egy olyan stratégiai

egyensúlyozási logika részévé válik, amely a teheráni befolyás további visszaszorítását célozza.

IRÁN JELENLEGI AKTIVITÁSA IRAKBAN

Irak geopolitikai jelentőségének növekedése nem csupán az iráni–szaúdi rivalizálás erősödéséből fakad, hanem egy tágabb, többszereplős regionális verseny kontextusában értelmezhető. Törökország az elmúlt években gazdasági, infrastrukturális és biztonságpolitikai eszközökkel egyre aktívabban van jelen Irakban, miközben az Izrael és az Egyesült Arab Emírségek közötti normalizációs folyamat közvetett hatásai szintén új dimenziókat nyitnak meg Bagdad regionális kapcsolatrendszerében. E fejlemények azt jelzik, hogy Irak nem egyetlen rivalizálás terepe, hanem több párhuzamos hatalmi projekt metszéspontja, ahol Irán, Szaúd-Arábia, Törökország és közvetetten az izraeli–emírségekbeli együttműködés egyszerre próbál pozíciókat építeni.

Irán számára jelenleg Irak az egyedüli olyan stabil regionális partner, ahol még képes megőrizni érdemi befolyását. Éppen emiatt politikai, társadalmi és biztonsági eszköztárának teljes skáláját igyekeznek mozgósítani, hogy fenntartsa pozícióját, ugyanakkor közvetlen versenyben áll a szaúdi befolyás erősödésével. A kérdés így az, hogy Teherán miként próbálja megőrizni befolyását a kialakult szaúdi–iráni versenyhelyzetben.

2021-ben – a tömegtüntetések hatására – Irakban új választási rendszert vezettek be, amelynek megfelelően a tartományok lakosságának arányában osztják ki a parlamenti mandátumokat. Ez továbbra is a síitáknak kedvez, ugyanakkor javít a szunniták marginalizációján, mivel képviseleti arányuk csaknem a kétszeresére nőtt a korábbiakhoz képest (data.ipu.org). A következő választásra 2025 novemberében került sor, amelynek eredményei továbbra is mutatják, hogy a síita politikai erők meghatározó súllyal rendelkeznek az iraki parlamentben. A jelenlegi ügyvivő miniszterelnök, Mohammed al-Szudáni vezette koalíció, a Koordinációs Keret negyvenhat mandátummal az első helyen végzett. Ugyanakkor a választások nem hoztak egyértelmű politikai fordulatot, mivel a parlamenti erőviszonyokat még mindig a fragmentált pártrendszer és az elhúzódó kormányalakítás határozza meg (Azizi–Werenfels, 2026). A legnagyobb gócpont a PMF státuszát érintő kérdéskör, amely stratégiai fontosságú Irán számára, mivel a választások egyik legfontosabb téje éppen az volt, hogy a PMF-hez tartozó milíciák státusza tisztázódjon: milyen jogi és fegyveres szerepet kapnak, hogyan integrálódnak az állami struktúrába, kihez tartozzon az irányításuk, és milyen feladatköreik lesznek (Penn, 2025). E kérdések végleges rendezése azonban várhatóan csak a kormányalakítási folyamat lezárását követően válik egyértelművé, mivel a milíciák intézményes státusza szorosan összefügg az új kormány politikai irányvonalával. Teherán szempontjából a jelenlegi politikai helyzet kedvezőnek tekinthető, hiszen a miniszterelnöki pozícióért elsősorban a síita politikai tábor két meghatározó szereplője, Mohammed al-Szudáni és Núri al-Málikli versenyez, ami alapvetően biztosítja a síita politikai dominancia fennmaradását. Irán számára politikailag kiszámíthatóbb forgatókönyvet jelentene Málikli visszatérése,

tekintettel a Teheránnal korábban kialakított szoros politikai kapcsolatrendszerére (Azizi–Werenfels, 2026). A 2025-ös választások eredményei azt mutatják, hogy Irak továbbra is a szaúdi–iráni rivalizálás egyik legfontosabb színtere maradt, azonban a szaúdi és iráni befolyás mértékének jövőbeni alakulása nagymértékben függ az iraki kormányalakítás kimenetelétől. Egy dolog azonban továbbra is világos: az Irak és Irán közötti stratégiai együttműködés fennmaradása rövid távon nem kérdőjeleződik meg.

Az iraki társadalmi dinamikák szintén meghatározók Irán befolyása szempontjából. A fiatalok körében egyre erősebb az átláthatóság és elszámoltathatóság iránti igény, valamint a politikai reformok követelése. Mint említettük, a társadalom többsége Irán befolyását továbbra is fenyegetésként éli meg, ami lehetőséget teremt Szaúd-Arábia számára, hogy erősítse a feléjük irányuló szimpátiát, és fokozza az Irán-ellenes közhangulatot. Több mint egymillió új szavazót regisztráltak Irakban, akik változást akarnak. A fiatal generáció esetében hangsúlyosabb az iraki nacionalista logika, elutasítják a nagyhatalmi befolyást, ami Irán esetében a jövőre nézve jelentős korlátnak bizonyulhat (Dlar, 2025). Mindezek ellenére a szaúdi befolyás sem kerülhet előtérbe automatikusan, mivel az iráni soft power vallási és kulturális kötődései továbbra is mélyen gyökereznek az iraki társadalomban, s ezek olyan strukturális tényezők, amelyek nehezen ellensúlyozhatók.

Ezenkívül amikor 2025 augusztusában kinevezték Ali Láridzsánit az iráni Nemzetbiztonsági Tanács élére, első diplomáciai útja Irakba vezetett, ami önmagában is jól mutatja Bagdad kiemelt szerepét Teherán szövetségesei között. Az iraki látogatás utólag még fontosabbnak bizonyult Irán számára, mint korábban hitték, annak fényében, hogy a libanoni kormány nem fogadta Láridzsánit, s ez a feladat a Hezbollahra hárult. Az iraki al-Hákimmal történő egyeztetés kapcsán Láridzsáni kiemelte, hogy „a jelenlegi körülmények között kézzelfoghatóbbá kell tenni a két állam együttműködését” (Asharq al-Awsat). A látogatás egyik konkrét eredménye a Szudáni miniszterelnökkel aláírt határbiztonsági megállapodás volt, amely inkább szimbolikus, de jelzi Irán szándékát a közös határ stabilizálására és a fegyveres csoportok mozgásának ellenőrzésére (IranWire, 2025). Ugyanakkor Irakban továbbra is élénk vita zajlik a PMF jövőjéről, mivel Bagdad szeretné megerősíteni az állami kontrollt az Iránhoz közel álló síita milíciák felett, ami kihívást jelent Teherán számára (Middle East Eye). Láridzsáni látogatása ezért egyszerre jelképezi Irán törekvését befolyása fenntartására, és azt a korlátot, amelyet az iraki szuverenitás és belpolitikai nyomások jelentenek. A gazdasági szankciók és a regionális konfliktusok közepette Irán számára pragmatikus, kevésbé konfrontatív együttműködésre van szükség, aminek kapcsán Irak kulcshelyszínné válik. Ez a komplex helyzet jól illusztrálja, hogy bár Irak továbbra is az ellenállási tengely része, a bagdadi vezetés egyre aktívabban érvényesíti saját állami érdekeit, és nem csupán Teherán stratégiai céljainak végrehajtója kíván lenni.

Mindebből világosan látszik, hogy Irán prioritásként kezeli Irakot regionális befolyásának fenntartásában. Irak a fent említett kihívások ellenére is szorosan kötődik Iránhoz, és Teherán aktívan igyekszik fenntartani befolyását, kiváltképp regionális

szerepének gyengülése miatt, amelynek következtében Irak az „utolsó bástya” szerepét tölti be számára.

KONKLÚZIÓ

Irak a Közel-Kelet jelenlegi erőviszonyai között kulcsszereplővé vált: mivel Irán hagyományos szövetségesei meggyengültek, vagy lekötötték őket belső válságaik és külső katonai fenyegetettségük, Bagdad maradt az egyetlen olyan állam, ahol Teherán még képes széles körű befolyást érvényesíteni. Irak felértékelődése nem csupán geopolitikai tény, hanem az iráni elretentolt elrettentési stratégia átalakulásának következménye is. Közben Teherán regionális proxyhálózatának periferikus elemei meggyengültek, Bagdad az egyetlen olyan tér maradt, ahol az elrettentésnek nem pusztán katonai, hanem strukturális, vagyis társadalmi és politikai dimenziója is van. Az iráni soft power eszköztára – vallási kapcsolatok, jótékonyági hálózatok, kulturális jelenlét – mélyen beágyazódott Irak társadalmába, kiegészülve a politikai szövetségekkel és a síita milíciákra épülő biztonsági befolyással. Ugyanakkor mindez nem jelenti azt, hogy Irak egyoldalúan Teherán érdekszférájához tartozna.

Az utóbbi években felerősödött iraki nacionalizmus, a fiatal generáció külföldi befolyást elutasító attitűdje és a Szaúd-Arábia által kínált alternatív gazdasági, infrastruktúrális és diplomáciai lehetőségek komoly kihívást jelentenek Irán számára. Bagdad arab identitásának hangsúlyozása, az Arab Ligában betöltött aktívabb szerep és a regionális integráció igénye mind azt jelzi, hogy Irak nem kíván pusztán az Ellenállás Tengelyének része lenni, hanem önálló regionális szereplőként igyekszik pozíciójának erősítésére.

Mindezek fényében Irak valóban Irán „utolsó bástyája”, de olyan geopolitikai ütközőtér is, ahol a szaúdi–iráni versengés következő évtizedének alapvető irányai rajzolódhatnak ki. Ha Teherán nem tudja rugalmasabban kezelni Irak szuverenitásának és arab identitásának igényeit, fennáll a veszély, hogy elveszíti legfontosabb regionális támaszát. Ugyanakkor ha Szaúd-Arábia képes tartósan megerősíteni jelenlétét, Irak akár új erőközponttá is válhat az arab világban, ami hosszú távon átalakíthatja a Közel-Kelet geopolitikai térképét.

A 2025-ös iraki választások politikai következményei elsősorban a kormányalakítás lezárultával rajzolódhatnak majd ki, különösen abban a tekintetben, hogy Irak mennyire képes megőrizni szuverenitását a regionális hatalmi verseny közepette. Ennek részletes vizsgálata azonban túlmutat a jelen tanulmány keretein. Az elemzés kiindulópontként szolgál az iraki belpolitikai erőviszonyok későbbi újraértékeléséhez. Ugyanakkor fontos látni, hogy a szaúdi–iráni rivalizálás dinamikái arra utalnak, hogy Bagdad cselekvési tere a jövőben is jelentős külső nyomás alatt marad.

Felhasznált irodalom

- ALAALDIN, RANJ (2024): Iraq's development road project: A path to prosperity or instability?, *Middle East Council on Global Affairs*, 2024. 10. 31., <https://mecouncil.org/publication/iraqs-development-road-project-a-path-to-prosperity-or-instability/> (letöltve: 2025. 09. 19.).
- AL-RASHEED, MADAWI (2017): Salman meets al-Sadr: Saudi Arabia in search of an Iraqi Shia nationalist, *Middle East Eye*, 2017. 08. 15., <https://www.middleeasteye.net/opinion/salman-meets-al-sadr-saudi-arabia-search-iraqi-shia-nationalist> (letöltve: 2025. 09. 19.).
- AL-SAUD, TURKI AL FAISAL BIN ABDUL AZIZ (2013): Saudi Arabia's foreign policy, *Middle East Policy*, 20 (4), 37–44. DOI: <https://doi.org/10.1111/mepo.12044>
- AL-SUDANI, MOHAMMED SHIA (2025): The Baghdad summit: A step toward a New Arab Course, *Asharq al-Aswat*, 2025. 05. 08., <https://english.aawsat.com/opinion/5140756-baghdad-summit-step-toward-new-arab-course> (letöltve: 2025. 09. 19.).
- AMWAJ.MEDIA: <https://amwaj.media/en/media-monitor/iraq-saudi-arabia-move-to-shore-up-military-cooperation> (letöltve: 2025. 09. 19.).
- ARAB BAROMETER: <https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/Iraq-Country-Report-EN.pdf> (letöltve: 2025. 09. 19.).
- ASHARQ AL-ASWAT: <https://english.aawsat.com/arab-world/5183525-larijani-says-cooperation-between-iraq-iran-must-be-more-concrete> (letöltve: 2025. 09. 23.).
- AZIZI, HAMIDREZA – WERENFELS, ISABELLE (2026): Reclaiming Iraqi Agency: Post-election dynamics and challenges, *SWP – Stiftung Wissenschaft und Politik*, 2026 Comment 03, 2026. 01. 20., <https://www.swp-berlin.org/publikation/reclaiming-iraqi-agency> (letöltve 2026. 03. 07.).
- BLANFORD, NICHOLAS (2025): Why has Hezbollah remained silent in Israel's war against Iran?, *Trends Research and Advisory US*, 2025. 06. 23., <https://trendsresearch.org/insight/why-has-hezbollah-remained-silent-in-israels-war-against-iran/?srsltid=AfmBOooz2Yug6hmluITE1goyHkjbiGyC0VMADTeyHVVMNXHHvKGOEhfx> (letöltve: 2025. 09. 04.).
- CAMPA, KELLY – PARRY, ANDIE ET AL. (2025): Iran update special report: Syria after the Israel-Iran War, *Institute for the Study of War*, 2025. 07. 03., <https://understandingwar.org/research/middle-east/iran-update-special-report-syria-after-the-israel-iran-war-june-13-july-3-2025/> (letöltve: 2025. 09. 04.).
- CRF.ORG: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-syria> (letöltve: 2025. 09. 04.).
- DAOUD, DAVID (2025): Naim Qassem commemorates Fuad Shukur's death, rejects Hezbollah disarmament, *Foundation for Defense of Democracies*, 2025. 08. 03.,

- <https://www.fdd.org/analysis/2025/08/03/naim-qassem-commemorates-fuad-shukrs-death-rejects-hezbollah-disarmament/> (letöltve: 2025. 09. 04.).
- DATA.IPU.ORG: <https://data.ipu.org/parliament/IQ/IQ-LC01/election/IQ-LC01-E20211010/> (letöltve: 2025. 09. 19.).
- DLAR, MOHAMMED (2025): Youthquake in Iraq: One million new voters set to shape 2025 election, *Kurdistan24*, 2025. 03. 29., <https://www.kurdistan24.net/en/story/832426/youthquake-in-iraq-one-million-new-voters-set-to-shape-2025-election> (letöltve: 2025. 09. 19.).
- FRAIHAT, IBRAHIM (2020): *Iran and Saudi Arabia: Taming a Chaotic Conflict*, Edinburgh, Edinburgh University Press. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781474466202>
- GCCIA: <https://www.miga.org/sites/default/files/2024-04/GCCIA%20Iraq%20Interconnection%20Project%20-%20ESIA%20NTS.pdf> (letöltve: 2025. 09. 19.).
- HASAN, HARITH (2021): The roots of the Sadrist Movement, *Middle East Journal*, 75 (3), 365–385. DOI: <https://doi.org/10.3751/75.3.11>
- IRAN CONSTITUTION (1979): https://www.constituteproject.org/constitution/Iran_1989#s66 (letöltve: 2025. 09. 10.).
- IRANWIRE: <https://iranwire.com/en/features/144021-larjanis-middle-east-tour-reveals-irans-struggle-to-maintain-regional-influence/> (letöltve: 2025. 09. 21.).
- KNIGHTS, MICHAEL – MALIK, HAMDI – SMITH, CRISPIN (2023): Iraq’s new regime change: How Tehran-backed terrorist organizations and militias captured the Iraqi State, *CTC Sentinel*, 16 (11), <https://ctc.westpoint.edu/iraqs-new-regime-change-how-tehran-backed-terrorist-organizations-and-militias-captured-the-iraqi-state/> (letöltve 2026. 02. 03.).
- MANSOUR, RENAD – JABAR, FALEH (2017): *The Popular Mobilization Forces and Iraq’s Future*, Carnegie Endowment for International Peace, <https://www.jstor.org/stable/resrep12970> (letöltve: 2025. 09. 10.).
- MIDDLE EAST EYE: <https://www.middleeasteye.net/news/what-larjani-return-security-tsar-reveals-iran> (letöltve: 2025. 09. 21.).
- PENN, ADDISON (2025): Key issues shaping 2025 Iraq parliamentary elections, *Geopolitical Monitor*, 2025. 08. 13., <https://www.geopoliticalmonitor.com/key-issues-shaping-2025-iraq-parliamentary-elections/> (letöltve: 2025. 09. 19.).
- ROSTOVÁNYI ZSOLT (2010): Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya, in CSICSMANN LÁSZLÓ (szerk.): *Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten. Az államiság eltérő modelljei*, Budapest, Aula Kiadó Kft., 339–421.
- SÁFRÁN JÓZSEF (2020): A Forradalmi Gárda terrorszervezetté nyilvánítása, *Hadtudományi Szemle*, 13 (4), 119–133. DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2020.4.10>
- SALIH, MOHAMMED A. (2025): Why Washington’s anti-PMF moves are testing the Iraq partnership, *Atlantic Council*, 2025. 10. 23., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/>

- why-washingtons-anti-pmf-moves-are-testing-the-iraq-partnership/ (letöltve: 2026. 02. 03.).
- SAUDI VISION 2030: <https://www.vision2030.gov.sa/en/vision-2030/overview/> (letöltve: 2025. 09. 19.).
- SHANAHAN, RODGER (2004): Shi'a political development in Iraq: The case of the Islamic Da'wa Party, *Third World Quarterly*, 25 (5), 943–954. DOI: <https://doi.org/10.1080/0143659042000232045>
- SZABÓ REGINA (2022): Szíria szerepe Irán előretolt védelem doktrínájában, *Hadtudományi Szemle*, 15 (2), 43–56. DOI: <https://doi.org/10.32563/hsz.2022.2.3>
- THE WORLD FACTBOOK: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iraq/> (letöltve: 2025. 09. 10.).
- TOOMEY, BRIDGET (2025): The Houthis join Iran's attacks on Israel, *FDD's Long War Journal*, 2025. 06. 18., <https://www.longwarjournal.org/archives/2025/06/the-houthis-join-irans-attacks-on-israel.php> (letöltve: 2025. 09. 04.).
- WAGNER PÉTER (2021): Parlamenti választások Irakban – hozhat-e fordulatot az átalakított választási rendszer és a társadalmi elégedetlenség?, *KKI – Elemzések*, 47, 1–10. DOI: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2021.47>
- WASTNIDGE, EDWARD (2015): The modalities of Iranian soft power: From cultural diplomacy to soft war, *Political Studies Association*, 35 (3–4), 364–377. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-9256.12084>
- WATKINS, JESSICA (2020): Iran in Iraq: The limits of „smart power” amidst public protest, *Middle East Centre Paper Series*, 37, https://eprints.lse.ac.uk/105768/4/Iran_in_Iraq.pdf (letöltve: 2025. 09. 10.).

Iran's „Last Bastion”?

The importance of iraqi politics for Iran amid Saudi Arabia's expanding influence

ABSTRACT

Iran's regional position has faced unprecedented challenges in recent years, rendering Iraq increasingly the "last bastion" within the Axis of Resistance. The study examines how domestic political dynamics in Iraq and Saudi Arabia's strategic initiatives shape Tehran's operational space. Particular attention is given to Shiite political coalitions, militias, and civil movements. Saudi Arabia's economic, diplomatic, and infrastructural alternatives exert mounting pressure on Iran. While Tehran continues to wield significant influence in Baghdad through religious-ideological proximity, Riyadh's role in the country is increasingly on the rise. The 2025 Iraqi elections will not only determine Iraq's future but also fundamentally impact Iran's regional prestige, as the country's political landscape gradually transforms, largely driven by Saudi Arabia's expanding presence.

KEYWORDS: Iran, Iraq, Saudi Arabia, Axis of Resistance, regional influence

OSZTROVKA CINTIA | Nemzetközi kapcsolatok szakértőjeként végzett az ELTE-n, jelenleg a Nemzeti Közszolgálati Egyetem nemzetközi közszolgálati kapcsolatok mesterszakos hallgatója biztonsági tanulmányok szakirányon. A 2025-ös OTDK nemzetközi tanulmányok tagozatán harmadik helyezést ért el kutatásával. Elsődleges kutatási területe a Közel-Kelet politikai és biztonsági dinamikája.

VÖRÖS ZOLTÁN

Kína és a többiek készen állnak?

A USAID leépítésének geopolitikai következményei és a nemzetközi segélyezésre gyakorolt hatásai

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2026.1.5

ABSZTRAKT

Donald J. Trump amerikai elnök második ciklusának egyik első momentuma az amerikai segélyezéspolitikát gyökeresen átalakító és a USAID-et leépítő lépése volt. A tanulmány a körülmények és az amerikai megfontolás bemutatása mellett elsősorban a lépés nemzetközi segélyezésre gyakorolt hatásaira és emellett kiemelten a geopolitikai következményekre fókuszál, ismertetve, hogy az amerikai lépéssel olyan pénzügyi, intézményi és legitimációs vákuum alakul ki, melyet még a legjelentősebb nemzetközi szereplők és a tanulmányban kiemelt Kína sem képes betölteni.

KULCSSZAVAK: USAID, világrend, nemzetközi segélyezés, Egyesült Államok, Kína, OECD

Donald J. Trump második elnöksége az amerikai segélyezési politika radikális és hirtelen átalakításával vette kezdetét, a USAID (U.S. Agency for International Development) megszüntetése alapjaiban rengetheti meg azt a nemzetközi segélyezési rendszert, amelynek vezető szereplője volt Washington. A lépés finanszírozási hiányt, intézményi és legitimációs vákuumot is okoz, amelyet az egyéb donorok (Kína, az EU, Japán) csak részlegesen és/vagy szelektíven tölthetnek ki, Washington globális szintű helyettesítésére nincs lehetőség.

A USAID MEGSZÜNTETÉSE

Donald J. Trump második ciklusának első heteit az elsöprő lendületű elnöki rendeletalkotás és a kormányzati kiadások átvilágítására és megvágására létrehozott új kormányzati testület, az Elon Musk által fémjelzett DOGE aktív működése jellemezte.

A kiadások felülvizsgálata és a külpolitikai prioritások átgondolása mellett a USAID egyik napról a másikra történő megbénítása és leépítése volt jelentős esemény az új adminisztráció első hónapjaiban. Donald Trump 2025. január 20-án egy elnöki rendelettel három hónapra (kilencven napra) szólóan felfüggesztette a szervezet tevékenységét (The White House, 2025), majd március 10-én bejelentették, hogy megszüntetik a USAID szerződéseinek 83 százalékát (Demirjian, 2025).

Az elmúlt évtizedek amerikai kül- és fejlesztéspolitikáját meghatározó szervezet honlapját már 2025 februárjában leállították (Knickmeyer, 2025), elérhetetlenné téve archív és aktuális projektinformációkat, adatokat. Az 1961 novemberében, a sors furcsa fintoaraként egy elnöki rendelettel létrehozott szervezet az Amerikai Egyesült Államok korábbi elnökök által is alkalmazott fejlesztéspolitikáját igyekezett szervezett keretek közé terelni (Kennedy, 1961).

Az első lépéseket követő hónapokban az is világossá vált, hogy számtalan bírósági ítélet ellenére (Kates et al., 2025) a USAID csökkentett méretű és fókuszú tevékenységét az Egyesült Államok Külügyminisztériuma (Department of State) alá rendelik, és a 2026-os pénzügyi év tervezését is ennek megfelelően kezdték el, de ahogy azt számos esetben kiemelték, átgondolt szerepvállalás mentén, már a USAID intézményi struktúrája és munkavállalói nélkül képzelik el a szóban forgó segélyezési formát.

2023-ban az Egyesült Államok 71,9 milliárd dollárt fordított nemzetközi segélyezésre, ebből 43,8 milliárd, azaz a segélyre fordított összegek körülbelül 61 százaléka a USAID-en keresztül jutott el a fogadó államokhoz és szervezetekhez – a USAID struktúrájára és több ezer dolgozójára, szakértőjére támaszkodva (DeSilver, 2025). Az a tanulmány írásának pillanatában sem egyértelmű, hogy mi történt vagy fog történni a dolgozókkal és szakértőkkel. Az biztosan látszik, hogy az intézkedések nyomán számos szerződést felbontottak, és a személyi állományt drasztikusan csökkentették, a dolgozók jelentős részét adminisztratív szabadságra helyezték, és csak korlátozott számú kritikus feladatkört tartottak meg – de a pontos számokról az információhiány mellett azon bírósági ítéletek miatt sem beszélhetünk, melyek a szerződés alapján járó összegek kifizetésére és a dolgozók munkahelyükre való visszaengedésére kötelezték a kormányzatot. Éppen ezért a tanulmány a USAID státuszával kapcsolatban következetesen a leépítés és nem a megszüntetés kifejezést használja, figyelembe véve egyrészt az említett bírósági ítéleteket, másrészt azt a tényt, hogy jogilag a szervezet nem szűnt meg, bár egyelőre kevés kezelhető információval rendelkezünk arról, hogy a Külügyminisztérium alá rendelve milyen tevékenységet végezhet az elmúlt hónapok döntéseit strukturálisan megszenvedő USAID. A tanulmányban leépítésen tehát nem kizárólag a költségvetési csökkentést értjük, hanem a kapacitás, a programportfólió, a földrajzi jelenlét és az intézményi koordináció együttes gyengülését is. Ennek azért van jelentősége, mert a segélyezés geopolitikai hatása nem pusztán a kihelyezett forrás nagyságából, hanem a végrehajtási hálózatból, a partnerségi struktúrákból és a feltételrendszerből is következik.

KUTATÓI KÉRDÉS ÉS ÁLLÍTÁS

Kutatói kérdésem az volt, hogy az Egyesült Államok döntésének milyen hatása lesz a nemzetközi segélyezési rendszerre, és ez milyen geopolitikai következményekkel jár, továbbá hogy mennyiben képesek egyéb donorok (Kína, az EU, Japán vagy akár egyéb középhatalmak) betölteni a keletkező űrt.

A tanulmány fő állítása, hogy a USAID megszüntetése nem csupán finanszírozási hiányt, hanem intézményi és legitimációs vákuumot is okoz, amelyet az egyéb donorok csak részlegesen és/vagy szelektíven tölthetnek ki, Washington globális szintű helyettesítésére nincs lehetőség – még abban az esetben sem, ha e donorok érdekeltek lennének abban, hogy az Egyesült Államok helyébe lépjenek minden olyan térségben és országban, ahonnan az segélyezési tekintetben kivonul.

A leépítés hatásairól azért hármass megközelítésben beszélünk, mert külön értelmezzük a finanszírozási sokkot, az intézményi-szakértői kapacitásvesztést és az Egyesült Államok külpolitikájához is kapcsolódóan a legitimációs veszteséget a segélyezési ökoszisztémában.

MÓDSZERTAN, FOGALMI KERETEK ÉS FELÉPÍTÉS

Az elemzés módszertanilag kvalitatív dokumentumelemzésre és másodlagos (deskriptív) adatelemzésre támaszkodik, valamint a fő donorok helyettesítési potenciálját három összevetési szempont mentén – finanszírozási kapacitás, intézményi/végrehajtási kapacitás, legitimációs-normatív illeszkedés – strukturált módon értékeli. A dokumentumelemzés célja a USAID leépítéséhez vezető út, illetve annak értelmezése, hogy a lépés miért generál vákuum(ka)t. A forráskorpusz kormányzati és intézményi dokumentumokból, állásfoglalásokból, továbbá szakpolitikai és kutatási anyagokból, illetve sajtóforrásokból áll – utóbbiak a gyorsan változó események kronológiai bemutatását, továbbá a nyilvános narratívák azonosítását segítik. Az elemzés az amerikai fordulatot megelőző és közvetlenül követő időszakra koncentrál, így már összehasonlítható esettanulmányok helyett egyelőre potenciális űrkitöltő donorokat vizsgál a három elemzett szempont alapján. Az elemzett folyamat több esetben még zajló jogi, pénzügyi és intézményi átalakulás, a tanulmány ezért elsősorban a mechanizmusok feltárására, valamint a donorok helyettesítési potenciáljának bemutatására törekszik.

A tanulmányban a *segélyezés* kifejezés gyűjtőfogalomként utal az Egyesült Államok külföldi támogatási tevékenységére (*foreign assistance*), amely magában foglalja a humanitárius segítségnyújtást, a fejlesztési támogatást és biztonsági-katonai jellegű forrásokat (Ingram, 2024; McCabe–Brown, 2024). A fókuszban lévő USAID miatt az elemzés elsősorban humanitárius és fejlesztési komponensekre fókuszál. A donorstatistikák, -adatok esetében a tanulmány a *hivatalos fejlesztési támogatás* (*Official Development Assistance, ODA*) OECD DAC által megfogalmazott definícióját veszi alapul: „...állami (hivatalos) forrásokat biztosító szereplők által a kedvezményezetteknek (alacsony és közepes jövedelmű országoknak) nyújtott pénzügyi támogatás, olyan területeken, mint

az egészségügy, a közegészségügy és higiénia, az oktatás és az infrastruktúra. Többnyire vissza nem térítendő támogatásokból vagy »kedvezményes« (lágyműveletekkel nyújtott) hitelekkel áll, és a legkevésbé fejlett országok számára rendelkezésre álló külső finanszírozás több mint kétharmadát teszi ki» (OECD, é. n.).

A tanulmány a segélyezést elsődlegesen nemzetközi világrendí és hatalmi-politikai keretben értelmezi, és a segélyezéspolitikai részleteket a geopolitikai hatások megértésének szolgálatába állítja, ami azért is releváns, mert ahogy Alberto Alesina és David Dollar megállapították, „a külföldi segélyek irányát legalább annyira diktálják politikai és stratégiai megfontolások, mint a kedvezményezett gazdasági szükségletei és politikai teljesítménye» (Alesina–Dollar, 2000).

A dolgozat először az amerikai segélyezési politika jelentőségét, majd projektjeit mutatja be, hogy értelmezhetővé váljon, miért beszélhetünk pénzügyi, intézményi és legitímációs vákuumról a USAID megszűnése kapcsán. Ezt követően a lépés politikai-geopolitikai megfontolásait tekintjük át, hogy aztán megvizsgáljuk, képes lesz-e bármelyik egyéb donor állam belépni a Washington által hagyott vákuumba.

AZ AMERIKAI SEGÉLYEZÉSI POLITIKA JELENTŐSÉGE

A USAID leépítéséig Washington messze a világ legnagyobb humanitárius adományozója volt (1. ábra), miközben az Egyesült Államok költségvetésének bőven kevesebb mint egy

---

Miközben Washington kiemelt szereplő a segélyezési szegmensben, gazdaságilag nem volt számára megterhelő a hozzájárulás, az amerikai gazdaságot is segítették a különböző programok, ráadásul az Egyesült Államok a saját érdekei mentén folyamatosan kontroll alatt tartotta a célországokat.

---

százalékát költi el külföldi segélyezésre és fejlesztésre (Roy, 2025). Mindamellet, hogy a teljes kiadáshoz képest eltörpül ez az összeg, az Egyesült Államok egyike volt azon országoknak, melyek kötött segélyeket biztosítottak, tehát az összegek elköltése során saját beszállítókra és szállítókra támaszkodtak – azaz üzletet generáltak amerikai cégeknek.

Egy 2021-es adat alapján a USAID-del szerződésben álló cégek 86,4 százaléka amerikai. (Ilasco, 2022). Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a Biden-adminisztráció alatt, kiemelten Ukrajna vonatkozásában a direkt, nem kötött segélyek is szerepet kaptak (USAID Office of Inspector General, 2023).

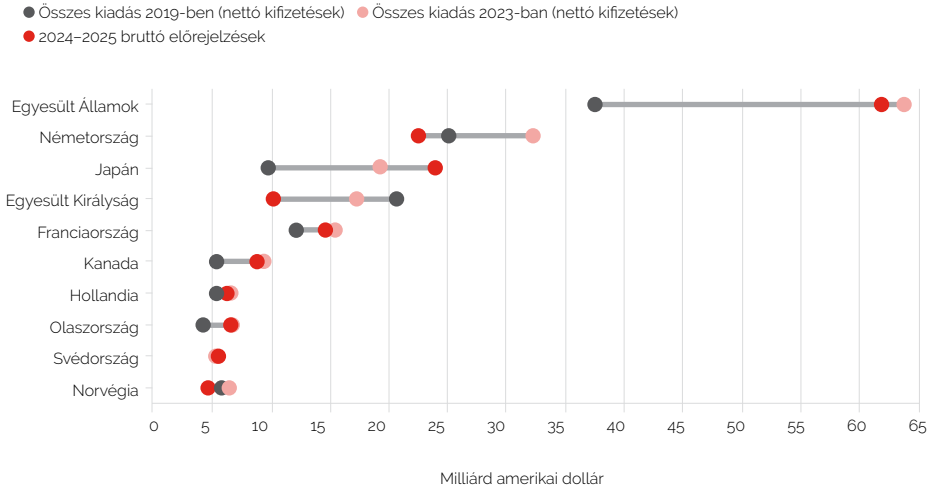
Az Egyesült Államok kiemelten alkalmazott bilaterális együttműködések fejlesztési segélyeihez,

azaz a segély „nyújtását, modalitását, feltételeit, kedvezményezettjeit [az Egyesült Államok] motivációja, gazdasági és politikai érdekei közvetlenül» határozták meg (Kiss, 2024: 9).

Tehát miközben Washington kiemelt szereplő a segélyezési szegmensben, gazdaságilag nem volt számára megterhelő a hozzájárulás, az amerikai gazdaságot is segítették a különböző programok, ráadásul az Egyesült Államok a saját érdekei mentén folyamatosan kontroll alatt tartotta a célországokat.

Mindehhez hozzá kell tennünk, hogy miközben a segélyezés kiterjedt volt, bizonyos elemzések arra is rámutatnak, hogy az „Egyesült Államok kormánya sikeresen használta fel a külföldi segélyprogramokat, hogy külpolitikai engedelmséget érjen el az ENSZ-ben olyan kérdésekben, amelyek létfontosságúak Amerika nemzeti érdekei szempontjából” (Wang, 1999: 199).

1. ábra: A tíz legnagyobb OECD-DAC-donorállam segélyköltése 2019 és 2023 között

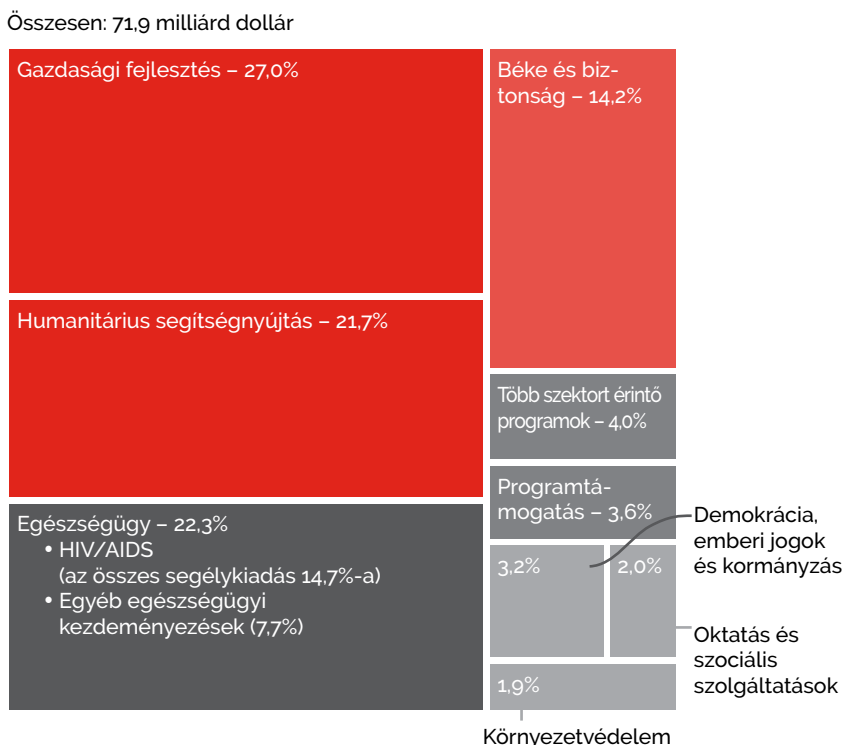
Forrás: A Carnegie Africa elemzése az OECD, a Donor Tracker Focus2030 és a Devex adatainak felhasználásával.

Washington segélyei viszonylag széles skálán mozogtak, ami jól látható a nyilvánosan hozzáférhető információk alapján. Az egyik legjobb összefoglalást a Pew Research Center készítette, amely a 2023-as adatokat vizsgálva mutatta be, hogyan is állt össze az abban az évben 71,9 milliárdos segélyezési összeg (2. ábra). Miközben azt a kutatóintézet is megjegyzi, hogy nem minden kategória esetében egyértelmű a költség jogcíme (köszönhetően annak, hogy a USAID mellett a Külügyminisztérium, a Védelmi Minisztérium, a Pénzügyminisztérium és többek között az Egészségügyi és Szociális Minisztérium is folyósított fejlesztési támogatásokat), látszanak világos trendek.

- Az adatok értelmében az összegek 27 százaléka ment gazdasági jellegű fejlesztésre, mely döntően Ukrajna pénzügyi támogatását jelentette.
- Humanitárius segítségnyújtásra és katasztrófaelhárításra az összegek 21,7 százalékát költötték, itt az éhínség elleni harcot és például a konfliktuszónák melletti menekülttáborokat, az alapvető szolgáltatások biztosítását kell kiemelni.
- Az összegek 22,3 százaléka egészségügyi segélyként érkezett azokba az országokba, ahol szükség volt erre: HIV/AIDS (a teljes éves összeg 14,7 százaléka), kolera, malária, oltási programok, a fejlődő világ számára biztosított modern egészségügyi szolgáltatások.

- Az összegek 14,2 százaléka a béke és biztonság kategóriában sokszor katonai segélyek folyósítását jelentette (Ukrajna mellett itt Izrael és Egyiptom szerepe is kiemelhető).
- Voltak a környezet címszó alatt elköltött összegek (1,9%), továbbá azok a kiadások (a teljes összeg mintegy 3,2 százaléka), amelyek miatt a USAID sok országban címlapra került az elmúlt időszakban: a demokrácia, emberi jogok és kormányzás címszó alatt futó projektek (DeSilver, 2025).

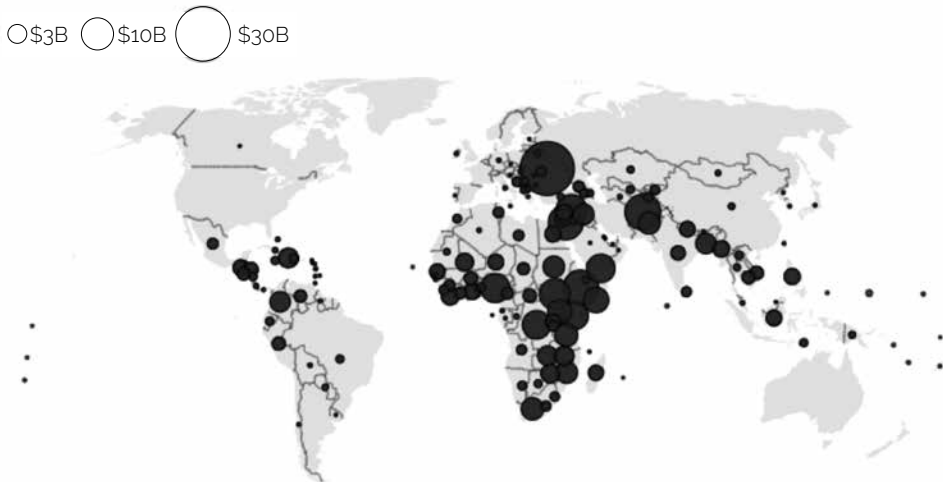
2. ábra: Az Egyesült Államok által a 2023-as pénzügyi évben minden kategóriában folyósított külföldi segélyek aránya

Forrás: ForeignAssistance.gov (letöltve: 2025. január 28.)

A programokról tehát látható, hogy a segélyek döntő többsége humanitárius segítségnyújtásként rászoruló egyéneket, csoportokat, illetve országokat és régiókat célzott, és az is kitűnik, hogy (Ukrajna mellett) elsősorban a fejlődő térségek, országok és régiók részesültek a USAID támogatásaiból, így a leállásból fakadó esetleges következmények is ezekben az államokban lesznek jelentősebbek (3. ábra).

3. ábra: A USAID segélyprogramjai, 2014–2023 (a 2023-as USD-árfolyam szerint)

Source: foreignassistance.gov

Forrás: Roy, 2025

COUNCIL ON
FOREIGN
RELATIONS

KIALAKULT VÁKUUM(OK)?

Azt, hogy az amerikai hozzájárulás megváltozása mekkora úrt hagy maga után, az amerikai segély kiemelkedően magas volumene mellett az elmúlt évek aggasztó tendenciái is befolyásolják. Látható folyamat, hogy globálisan „egyre inkább nőnek a fejlesztési szükségletek, ugyanakkor ezzel nem tud lépést tartani a finanszírozási képesség” (Kiss, 2024: 7) – a nyomás többek között a klímaváltozás, a pandémia, a különböző konfliktusok és válságok miatt vált jelentősebbé az elmúlt években, a USAID leépítése kapcsán ezért beszélhetünk pénzügyi kérdéstről, illetve esetleges vákuumról.

Tehát olyan ponton válnak kérdésessé az amerikai pénzügyi támogatások, amikor amúgy is növekszik az igény az ilyen jellegű segélyekre. És nem csupán az amerikai ösztöregyek kiesése okoz problémát: futó projektek, a helyi viszonyokhoz évek-évtizedek óta alkalmazkodó megoldások és szakemberek, a szakmai tudás és kompetencia tűnhetnek el, tűnnek el, tűntek el egyik napról a másikra. És mindezek helyreállítása nem oldható meg egyik vagy másik ország nagyobb szerepvállalásával, hisz mindegyik állam érdekelt a saját szervezetei mellett a saját szakemberei alkalmazásában, hogy a saját maguk által definiált projektek támogassák nemzeti érdekeik megjelenését vagy megvédését. A USAID mögött évtizedes tapasztalat és szakértelem áll, melynek felépítése nem történhet meg rövid idő alatt. Andrew S. Natsios szerint „a sikeres fejlesztési programok, amelyek valódi változást eredményeznek, tíz–húsz éves időhorizontot igényelnek ahhoz, hogy gyökeret eresszenek, növekedjenek, és önfenntartóvá váljanak” (Natsios,

2020: 114). Az intézményi vákuum is fontos kérdés, de nem csupán a szaktudás leépítése, hanem a rendszer fragmentálódása miatt is. Még több párhuzamos és kevesebb koordinált megoldás „hatalmas adminisztrációs költségekkel jár mind a kedvezményezettek, mind a donorok számára” (Fuchs et al., 2015: 255).

Ha figyelembe vesszük az előző részben említett pénzügyi elemeket és a gazdasági sajátosságokat (például az amerikai gazdaság bekötöttségét), a USAID úgy volt Washington puha diplomáciai eszköze, hogy közvetlen amerikai politikai és pénzügyi érdekeket is szolgált, és hasznot is hajtott – nem véletlen, hogy a szervezet a hidegháborús szembenállás, versenyfutás terméke. John F. Kennedy elnök így fogalmazott mindennek a szükségességéről: „Nincs menekvés a kötelezettségeink elől: erkölcsi kötelezettségeink bölcs vezetőként és jó szomszédként az egymásra utalt szabad nemzetek közösségében – gazdasági kötelezettségeink a leggazdagabb emberekként egy olyan világban, ahol túlnyomórészt szegény emberek élnek, olyan nemzetként, amely már nem függ a külföldi hitelektől, melyek egykor segítettek nekünk saját gazdaságunk fejlesztésében – és politikai kötelezettségeink a legnagyobb ellenállásként a szabadság ellenfeleivel szemben” (Kennedy, 1961). Kennedy tehát nem csupán Washington felelősségét, de a segélypolitika által biztosított előnyöket is látta a nagyhatalmi versenyfutás tekintetében.

Leo Michel (2017) Joseph Nye tézise nyomán amellezt érvel, hogy a puha erő kulcsa a legitimitáció: ha egy állam hatalmát legitimnek látják, kisebb ellenállásba ütközik, és ennek köszönhetően ritkábban kényszerül költséges kényszerítésre, kemény eszközök használatára. Ehhez szorosan kapcsolódik G. John Ikenberry (2018) intézményesített hegemoniáról szóló elmélete is, amely kiemeli, hogy a nagyhatalmaknak azért is lehet érdekük intézmények és normák létrehozása, mert ebben nem csupán saját cselekvési szabadságuk korlátozását látják, hanem hatalmuk kiterjesztését is – és ez a két folyamat csak látszólag mond ellent egymásnak, teszi hozzá a szerző. Ezek az intézmények és normák egyrészt „bebetonozzák” a kívánatos politikai orientációt más államokban, másrészt növelik a rend legitimitását azáltal, hogy kiszámíthatóvá és szabályhoz kötötté teszik a hegemon hatalomgyakorlást (Vörös–Tarrósy, 2026). Ezek a struktúrák „segíthetnek egy államnak hiteles korlátokat és kötelezettségeket felállítani a saját hatalmára vonatkozóan, ami megkönnyíti az együttműködést, és nagyobb legitimitást ad a rendnek. Más államok nagyobb valószínűséggel üzletelnek veled – azaz melléd állnak (*bandwagoning*), ahelyett, hogy ellened egyensúlyoznának (*balancing*) –, ha hitelesen bizonyítani tudod, hogy betartod az elfogadott szabályokat és normákat” (Ikenberry, 2018: 8).

Mіндеzen logika alapján tehát a USAID leépítése legitimitációs vákuumot is okozhat. Nem csupán a kiemelkedő pénzügyi hozzájárulás vész el, hanem gyengül az Egyesült Államok hitelessége és koordinációs szerepe is – amely Washington számára megkönnyítette a koalícióépítést és a partnerekkel való együttműködést. Leo Michel már Trump első ciklusában a soft power leértékelődését látta (Michel, 2017), és e folyamat a második ciklusban folytatódott.

Mielőtt áttérnénk e vákuumok esetleges betöltésére, ki kell emelnünk, hogy a soft power-ellenesség – vagy inkább a soft powerbe vetett bizalom csökkenése – mellett konzervatív körökben régóta kritizálják a USAID szervezetét és általánosságban az Egyesült Államok segélyezési politikáját, ami világhossá vált a The Heritage Foundation által összeállított politikai projektterv, a *Project 2025* létrehozásával. Az úgynevezett *globális progresszív baloldal* támogatására fordított összegek, a kiadások nagysága, a Kínával szembeni fellépés szükségessége, a klímavédelmi, az esélyegyenlőséghez, a sokszínűséghez és befogadáshoz kapcsolódó kiadások felülvizsgálata mind-mind jelen voltak és vannak a konzervatív közbeszédben (Primorac, 2023).

POSZTHEGEMÓN ŪR?

A USAID-et érintő amerikai lépés nem egyedülálló és nem is feltétlenül meglepő az Egyesült Államok globális szerepét és helyzetét tekintve, és egy világos narratívában, az úgynevezett poszthegeomoniális világfelfogásban azt jelenti, hogy amennyiben a poszthegeomón szereplő, az Egyesült Államok nem képes működtetni az általa formált, dominált vagy létrehozott struktúrákat, akkor nem is biztos, hogy érdekelt azok fenntartásában (Tálas, 2021). Ez viszont azt is feltételezi, és erre is látunk példákat, hogy a USAID nem az egyetlen szereplő, a nemzetközi segélyezés pedig nem az egyetlen terület, amellyel kapcsolatban Washington átértékeli a szerepét, adott esetben a hozzájárulását. E folyamat az átalakuló világrenden belül úgy is értelmezhető, hogy az eddigi pólus, az unipoláris világrend stabilitásáért, a feltörekvő államok fejlődéséért is felelős Egyesült Államok már nem kívánja fenntartani azon szolgáltatásokat, melyek a multipolaritásban és a multilaterális megoldásokban érdekelt államok igényeit és érdekeit szolgálták (Vörös–Tarrósy, 2024).

Amikor tehát azon gondolkozunk, hogy a USAID helyére, ebbe a hármas vákuumba megérkezhet bármelyik, akár fejlett, akár feltörekvő szereplő, akkor érdemes abban a kontextusban értelmezni ezt, hogy a USAID kivonulása által okozott űr *csak az egyik* pénzügyi űr, melyet Washington maga után hagy: az Egészségügyi Világszervezethez való kilépés hasonló nehézségeket, pénzügyi hiányokat, valamint pótolhatatlan infrastrukturális és szakmai veszteségeket jelent, de idesorolható az UNESCO és (esetlegesen) a (közel)jövőben egyéb szakosított ENSZ-intézmények, illetve -szervezetek helyzete is: 2026. január 7-én Washington egyszerre hatvanhat nemzetközi, köztük harmincöt ENSZ-hez köthető szervezetből lépett ki Trump elnöki rendeletével. Ahogy Marco Rubio, az Egyesült Államok külügyminisztere fogalmazott: „Nem fogjuk tovább pazarolni erőforrásainkat, diplomáciai tőkénket és részvételünk legitimáló súlyát olyan intézményekben, amelyek irrelevánsak, vagy ellentétesek az érdekeinkkel” (USDOS, 2026).

Ha az Egyesült Államok nem hajlandó tovább finanszírozni e globális szervezeteket, szolgáltatásokat, akkor a potenciálisan nagyobb felelősséget vállaló államoknak számos ponton, területen és szervezetben kell nagyobb pénzügyi hozzájárulást biztosítani akár csak az elköltött összegek eddigi szintjének fenntartásához is. Tehát hatalmas lehet a segélyezés és a multilaterális megoldások mellett kiálló államokra nehezedő anyagi teher.

KÖVETKEZMÉNYEK

Bármilyen lépéseket tesz is a nemzetközi közösség, a USAID-et érintő változásoknak lesznek egyértelmű vesztesei, negatív következményei. A teljesség igénye nélkül az alábbiakat mondhatjuk el ezekről a kimenetekről:

- Egyéni szinten a különböző segély- és fejlesztési programokból közvetlenül részesülő rászoruló, betegek és szegények mögül esik/eshet ki a támogatás – és miután a leépítésre a nemzetközi közösség felé kommunikált hatásvizsgálat nélkül került sor, nehéz felmérni a valódi következményeket. Az egyik legsúlyosabb és rögtön látható hatással a HIV/AIDS-programok hasznélvezői szembesültek: a gyógyszerekre napi szinten rászoruló, a kezeléseket kapó egyének és az azokat biztosító szervezetek. A UNAIDS adatai alapján a HIV/AIDS elleni fellépés legjelentősebb támogatója a USAID volt, 73 százalékát adva az eddigi globális költségeknek (UNAIDS, 2025), és bár Marco Rubio kilenc nappal később kivette a tiltás alól az életmentő gyógyszereket, orvosi ellátásokat, az ételt és menedéket nyújtó szolgáltatásokat (Becker, 2025), a segélyszervezet dolgozóit a munkájuk leállítására felszólító elnöki rendelet megakasztotta a globális projekteket, és a globális segélyszervezetek többsége már jelezte, hogy megérzik a USAID felfüggesztését (UNAIDS, 2025).
- Az egyének hátrahagyása ugyanakkor a fejlődő államokra is kihat: vagy nagyobb terhet vállalnak ezen egyének, csoportok, rétegek támogatásában (ami nehezen valószínűsíthető, hiszen éppen az állami beavatkozások hiánya, elégtelen szintje miatt volt szükség donorok támogatására), vagy magukra maradnak nehézségeikkel az amúgy is számos kihívással szembesülő társadalmakban. A következmények, bármelyik szcenárió válik is valóra, szerteágazók lehetnek: az állami pénzügyi beavatkozás más területektől von el forrásokat, az érintettek hátrahagyása pedig a szegénységet, a leszakadást, adott esetben a munkaerőpiaci tevékenységeket befolyásolná negatív irányba, minden esetben további kockázatokkal terhelve a fejlődő társadalmakat – gondoljunk akár a radikalizálódás jelentette veszélyre is.
- A fejlődő világban kialakuló és növekvő kockázatok ugyanakkor globalizált világunkban nem maradnak lokálisak, akár közvetlen, akár – például konfliktusok következtében, menekülteken keresztül – közvetett módon, de hatással lesznek a nemzetközi közösségre, a fejlett világ államaira is.
- Bár vélhetően csak rövid távon, de a USAID megszüntetésével az amerikai adófizetők nyerhetnek az eddig külföldön elköltött pénzek még nem ismert elképzelések szerinti hazai felhasználásával. Ugyanakkor az amerikai fejlesztéspolitika már ismertetett működése miatt amerikai vállalkozások és munkahelyek kerülnek veszélybe,¹ ráadásul a segélyszervezettel együtt az Egyesült Államok puha hatalmának gerincét adó imázsépítő, -támogató projekteknek is búcsút mondhatnak.

Arra a tényre is érdemes kitérni, hogy a globális fejlesztéspolitikák soha nem voltak tökéletesek – bár sok esetben a donor államok egyéni érdekei voltak ezért felelősek. Többször felmerült az az elképzelés, hogy érdemes olyan projekteket megvalósítani és támogatni, melyek a helyi szereplők mellett a fenntarthatóságot és a segélyektől való függés megszüntetését is célozzák. Bár a Trump-adminisztráció döntésének nem ez volt a kommunikált célja, a szűkülő források akár arra is készíthetnek mind a donor, mind a fogadó államokat, hogy a kevesebb forrást hatékonyabb módon költsék el.

E lehetséges következmények azt a globális – és helyi – igényt vetíthetik előre, hogy a kiesett projektek helyére más donor államok kezdeményezései érkezzenek. E tekintetben az a kérdés, vajon beszélhetünk-e olyan államokról, melyek nyertesei lehetnek az amerikai lépéseknek. A segélypolitika ugyanis *geopolitikai tényezővé* vált. Natsios kiemeli, hogy a nagyhatalmi rivalizálás az elmúlt évtizedben „átlépett” a nemzetközi fejlesztési térbe, miközben a poszthidegháborús fejlesztési rend „felbomlóban” van (Natsios, 2020: 101). E keretben az intézményi visszalépések stratégiai jelentőségűek, mert „a fejlesztési tér nem szereti a vákuumot” (Natsios, 2020: 107), és ez Natsios véleménye szerint lehetőséget teremt más szereplők számára.

KI TÖLTHETI KI A VÁKUUMO(KA)T?

A sajtóban (Wolf, 2025) és politikusi körökben (Dent, 2025) viszonylag gyorsan megszületett az a narratíva, mely szerint Kína lehet a jelenlegi helyzet nyertese, számos térségben és országban átvéve a USAID helyét és szerepét. Natsios is Kína szerepét emelte ki tanulmányában (Natsios, 2020). Ugyanakkor annak vizsgálata, hogy ez valóban megtörténhet-e, komplexebb kérdést vet fel, hiszen az átalakuló világban nem csupán Kína, hanem több középhatalom, feltörekvő állam is érdekelt a status quo megváltoztatásában (Tarrósy–Vörös, 2019) és az amerikai hegemonia megtörésében – elméletileg tehát érdekeltek lehetnek az Egyesült Államok pozícióinak átvételében.

Kína

Kína nemzetközi segélyezésről alkotott véleménye jelentősen eltér az OECD-államok és az Egyesült Államok normáitól és felfogásától, és az ázsiai ország inkább tekinti e tevékenységét partneri kapcsolatnak a Dél–Dél-kooperáció részeként, amelyben a fogadó államok érdekei is megjeleníthetők (Dreher et al., 2018; Vörös, 2024). Peking tehát inkább a fejlesztési együttműködést preferálja, melyben vegyíti a segélyezést a befektetésekkel, a kereskedelemmel és a különböző fokú együttműködésekkel, sőt hitelekkel – a segélyezés szempontjából kevésbé átlátható módon. Tehát az figyelhető meg, hogy „a kínai segélypolitika nehezen elválasztható a kereskedelem- és a beruházáspolitikától, a három terület összefonódása megmutatkozik a segélyezés céljaiban, eszközeiben és formáiban, valamint intézményrendszerében egyaránt” (Vári, 2016: 79). Mindez azt is jelenti, hogy a klasszikus segélyezés nem része Kína segélyezési portfóliójának, a gazdasági hasznot hajtó együttműködések vonzóbbak a kelet-ázsiai állam számára – így nem arról

kell beszélni, hogy például a HIV/AIDS-programok finanszírozását folytatná, átvenné Kína, hanem arról, hogy Peking rövid (és vélhetően közép)távon nem is rendelkezik azokkal az infrastrukturális adottságokkal (szervezeti felépítés, szakembergárda), melyek lehetővé tennék az ilyen jellegű segélyprogramok akár csak részleges átvételét.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy bár Kína nyerhet a USAID drasztikus mértékű zsugorodásán, amennyiben ezt a nyereséget pusztán a nemzetközi megítélésben mérjük, viszont nem lesz képes az űr kitöltésére, az Egyesült Államok helyettesítésére.

Ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy globális imázsát, a „felelős Kína” képét építve Peking nyerhet olyan projektek támogatásával, melyek a fejlődő, rászoruló államok igényeire reagálnak, és Kínát olyan szereplőként festik le, amely egy jobb világ megeremtésén dolgozik. A multilaterális együttműködések támogató és azoknak elsőbbséget adó szereplőként ez nem állna távol Kína külpolitikai-geopolitikai-stratégiai céljaitól. Ennek okán elképzelhető, hogy bizonyos zászlóshajóprojektek, globálisan jól kommunikálható esetek kapcsán Peking tesz majd lépéseket. Talán nem véletlen, hogy Kambodzsa, Pápua Új-Guinea

és Nepál neve is felmerült (Wolf, 2025) olyan államként, ahol Kína rögtön megjelenhet. Ezen értesülések közül azonban egyelőre egyiket sem lehet megerősíteni. Például a kambodzsai aknamentesítő projektet érintő kínai hozzájárulásról szóló döntés már jóval az amerikai felfüggesztés előtt megszületett – igaz, a USAID leállása miatt az amerikai pénzek valóban nem érkeztek meg (Chheng, 2025).

Ráadásul, ahogy arra már kitértünk, az amerikai visszalépés miatt nagyobb nyomás nehezedhet Kínára egyéb globális programok, például a WHO vonatkozásában is, így az évek óta a gazdasági kihívásainak orvoslásával elfoglalt kelet-ázsiai államnak számos területen át kellene vállalnia az amerikaiak által eddig vitt terheket. Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy bár Kína nyerhet a USAID drasztikus mértékű zsugorodásán, amennyiben ezt a nyereséget pusztán a nemzetközi megítélésben mérjük, viszont nem lesz képes az űr kitöltésére, az Egyesült Államok helyettesítésére, így viszont Pekingnek globális értelemben, esetleges biztonsági konfliktusok során akár számottevő károkkal is szembe kell néznie.

További középhatalmak nyerhetnek teret?

Ahogy fentebb már volt róla szó, a USAID körüli helyzet egyéb szereplők érdeklődését is felkeltheti, az átalakuló világrendben számos ilyen államról beszélhetünk, melyek akár Kínához hasonló érdekekkel és megfontolásokkal jelentkezhetnek – ennek már jóval Trump döntését megelőzően is voltak jelei. Az úgynevezett *csendes forradalom* részeként számos ilyen új donor állam tűnt fel az elmúlt időszakban: például a multipolaritás-ban érdekelt államok elitklubjaként is definiálható BRICS-et kell megemlítenünk (Kiss, 2024), és így akár Oroszország is kiemelhető a témában érdekelt szereplőként.

A Kínára vonatkozó megállapítások ezen államokkal kapcsolatban is igazak lehetnek, és egy gyors körkép segíthet felmérni az elképzelések valószínűtlenségét: a BRICS-államok egy része maga is segélyre szorul, például a legújabb tag, Indonézia inkább foglalkozik azzal, hogy az ő esetükben ki helyettesítheti a USAID segélyeit (Widianto, 2025), semmint hogy miképpen lennének képesek globálisan kiváltani az amerikai segélyeket, de az egyik alapító tag, Brazília is hasonló problémákkal néz szembe. Jelenlegi gazdasági helyzetében Moszkva ugyan nem lenne képes helyettesíteni Washingtonot, de rövid távú hasznokról, politikai megfontolásokról Pekinghez hasonlóan orosz oldalon is beszélhetünk, és a volt keleti blokk országaiban, illetve a volt szovjet tagköztársaságok területén az amerikai alternatíva eltűnése részükről üdvözölt esemény lehet.

Érdeemes volna még az Öböl-államok, Szaúd-Arábia, az Emírségek vagy Katar esetleges szerepvállalását is vizsgálni, de az valamennyi esetben látható, hogy egyik feltörekvő szereplő sem képes az amerikai összegek helyettesítésére. Rövid távú, regionálisan fókuszált, imázst segítő bejelentésekre készülhetünk, de átfogó, globális programokra egyik ilyen jellegű szereplőnek sincs anyagi vagy szervezeti, strukturális lehetősége.

Az Európai Unióról se feledkezzünk el

Az Egyesült Államokat követően (és Kína mellett) a legjelentősebb donorok az OECD-államok, a fejlett államok, például az európai szereplők. Az Egyesült Államok visszaszorulása kifejezetten a hagyományos segélyezési struktúrákban pedig azt eredményezheti, hogy az évtizedekkel ezelőtt megkezdett programok és célok megvédése érdekében ezek az országok növelik hozzájárulásukat. Itt kell kiemelni az Európai Uniót mint olyan globális szereplőt, amely már csak földrajzi okokból is érdekelt(ebb) lehet a kelet-európai, dél-kaukázusi, afrikai és közel-keleti kihívások kezelésében. Az EU 2021-ben alakította át globális segélyezési rendszerét, és igyekezett hatékonyabbá tenni: a Szomszédsági, Fejlesztési és Nemzetközi Együttműködési Eszköz – Globális Európa (NDICI – Globális Európa) nevet kapó új kezdeményezés célja, hogy az összes harmadik országgal folytatott együttműködést fedezze, s földrajzi, tematikus és úgynevezett gyors reagálású pilléreken nyugszik. A tematikus pillérről szólva az EU kiemelte, hogy „a tematikus programok az emberi jogokra és a demokráciára, a civil társadalomra, a stabilitásra és a békére, valamint az olyan globális kihívásokra összpontosítanak majd, mint az egészség, az oktatás és képzés, a nők és a gyermekek, a munka, a szociális védelem, a kultúra, a migráció és az éghajlatváltozás” témája (Council of the European Union, 2021), így az látszik, hogy az Európai Unió lehet a legérdekeltebb a USAID által hátrahagyott űr kitöltésében. Ugyanakkor, ahogyan Kína esetében, úgy itt is meg kell említenünk, hogy nem ez az egyetlen terület, amelyen nagyobb szerepvállalásra lenne szükség az európai szereplők részéről, és az nem is várható, hogy egyedül képesek vagy akár hajlandók lennének teljes egészében pótolni a USAID által biztosított segélyösszegeket. Mindez az Európa biztonságáról szóló közös európai gondolkodás témájában is világossá vált – kiemelve egy újabb olyan területet, amelyre az európai államoknak a jövőben többet kell fordítaniuk.

ÖSSZEGZÉS

Összességében elmondhatjuk, hogy a USAID felfüggesztése, majd szerződésállományának drasztikus visszavágása nem pusztán egy amerikai belpolitikai, illetve költségvetési lépés volt, hanem olyan döntés, amely már rövid távon is érzékelhetően kezdi átformálni a nemzetközi segélyezési rendszert és az arról szóló gondolkodást. Bár a tanulmány írásának pillanatában a jogi procedúrák még tartanak, és nem teljesen egyértelmű, mely programok és projektek folytatódnak, az már most látszik, hogy egy ilyen jellegű – és ilyen hosszú – leállás nem csak „szünetet” jelent: a futó programok működése, a partnerekkel való együttműködés és a terepi végrehajtás is sérül, miközben a következmények felméréséhez valószínűleg hosszabb időre lesz szükség.

A kutatói kérdés első része arra vonatkozott, hogy az Amerikai Egyesült Államok döntésének milyen hatása lesz a nemzetközi segélyezési rendszerre. A tanulmány fő állítása mentén erre az a válasz, hogy a USAID leépítése nem csupán finanszírozási hiányt okoz, hanem intézményi és legitimációs vákuumot is létrehoz. Finanszírozási értelemben az amerikai forráskiesés önmagában is óriási lyukat üt a rendszeren, különösen egy olyan időszakban, amikor – a klímaváltozás, pandémiák, konfliktusok és humanitárius válságok miatt – eleve egyre inkább nőnek a fejlesztési szükségletek. Intézményi értelemben pedig nem egyszerűen pénz *tűnik el*, hanem a USAID mögött álló évtizedes tapasztalat, terepi jelenlét, szakértői kapacitás és végrehajtó infrastruktúra is: azok a működési megoldások és helyi viszonyokhoz alkalmazkodó szakmai tudás, amely egyik napról a másikra nem pótolható. Végül legitimációs értelemben gyengül az Egyesült Államok hitelessége és koordinációs súlya a segélyezési ökoszisztémában, ami a koalícióépítést és a partneri együttműködések is nehezíti.

A kutatói kérdés második része a geopolitikai következményekre irányult. A tanulmány alapján itt is az a fő következtetés, hogy a segélyezés ebben az értelemben nem *mellesleges* fejlesztéspolitikai kérdés, hanem a világrendi és hatalmi-politikai mozgások része. A USAID a hidegháborús versenyfutás termékeként egyszerre szolgált humanitárius és fejlesztési célokat, és működött Washington puha diplomáciai eszközeként: úgy adott mozgásteret az Egyesült Államok számára, hogy közben nemzetközi jelenlétet, reputációt és együttműködési hálózatokat is épített. A visszalépés geopolitikai értelemben azt jelenti, hogy az Egyesült Államok nemcsak „pénzt” von ki, hanem azt a képességét is csökkenti, hogy intézmények és normák mentén kiszámíthatóan, legitim módon alakítsa a nemzetközi együttműködések. Mindez az átalakuló világrendben abba a tágabb folyamatba is illeszkedik, amelyben Washington több területen ártértékeli szerepét és adott esetben a hozzájárulását, miközben a rendszer többi szereplőjének alkalmazkodnia kell egy egyre inkább *rendezetlen*, kevésbé stabil és kiszámítható környezethez.

A kutatói kérdés harmadik eleme az volt, hogy mennyiben képesek egyéb dono-rok (Kína, az EU, Japán, illetve akár egyéb középhatalmak) betölteni a keletkező űrt. A tanulmány válasza itt egyértelműen az, hogy részlegesen és/vagy szelektíven lehet szó helyettesítésről, de Washington globális szintű helyettesítésére nincs lehetőség. Kína

kapcsán a sajtóban gyorsan megszületett narratíva, hogy Peking „készen áll” átvenni az amerikai szerepet, ugyanakkor az elemzés rámutatott, hogy a kínai modell nem a klasztrikus segélyezésre, hanem a fejlesztési együttműködés és a gazdasági hasznot is hozó együttműködések keverésére épül, így sem tematikusan, sem intézményi kapacitásában nem reális, hogy például a humanitárius és egészségügyi programok nagy részét átvegye. Peking bizonyos zászlóshajóprojektek és jól kommunikálható esetek mentén nyerhet reputációs hasznot, de a teljes pénzügyi és intézményi kiesés pótlása, valamint az amerikai globális hálózat helyettesítése nem várható tőle. Hasonló logika mentén a közép-hatalmak és feltörekvő szereplők esetében is legfeljebb regionális fókuszú, rövid távú, imázstámogató bejelentések képzelhetők el, átfogó és globális programokra azonban sem anyagi, sem szervezeti, strukturális lehetőségük nincs.

Az Európai Unió e szereplők közül a leginkább „kézenfekvő” alternatíva, hiszen intézményesített fejlesztési együttműködési keretekkel és tematikus fókuszokkal is rendelkezik, valamint földrajzi okokból is érdekelt lehet több válságtérség stabilizálásában. Ugyanakkor a tanulmány alapján az is látszik, hogy az EU előtt sem egyetlen probléma jelenik meg, hanem egyszerre több területen nő a felelősségvállalási kényszer (biztonságpolitika, multilaterális intézmények finanszírozása, regionális válságkezelés). Ezért bár elképzelhető hozzájárulás-növelés, a teljes amerikai kiesés átvállalása és a USAID által képviselt globális infrastruktúra kiváltása európai oldalról sem reális.

Míndezek fényében a tanulmány végkövetkeztetése az, hogy a USAID leépítése olyan hármass – finanszírozási, intézményi és legitimációs – vákuumot hoz létre, amelyet a nemzetközi rendszer többi szereplője legfeljebb részleteiben, szelektíven és saját érdekei szerint tud majd kezelni. A nemzetközi segélyezésre ugyanakkor a jövőben is szükség lesz, és miközben a folytatással vagy az alternatív donorok szerepvállalásával kapcsolatban egyelőre sok a bizonytalanság, a negatív következmények már most láthatóan súlyosbodhatnak – különösen ott, ahol a segélyezés nem „plusz”, hanem alapfeltétel az egészségügyi, humanitárius és társadalmi stabilitás fenntartásához.

Végjegyzet

1 A Johns Hopkins Egyetem például történetének legnagyobb leépítését jelentette be a változások következtében (Saul, 2025).

Ábrajegyzék

1. ábra: A tíz legnagyobb OECD-DAC-donorállam segélyköltése 2019 és 2023 között. Usman–Washington, 2024.
2. ábra: Az Egyesült Államok által a 2023-as pénzügyi évben minden kategóriában folyósított külföldi segélyek aránya. DeSilver, 2025.
3. ábra: A USAID segélyprogramjai, 2014–2023 (a 2023-as USD-árfolyam szerint). Roy, 2025.

Felhasznált irodalom

- ALESINA, ALBERTO – DOLLAR, DAVID (2000): Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?. *Journal of Economic Growth* 5, 33–63. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1009874203400>
- BECKER, ZOEY (2025): Rubio allows medicine supplies to resume amid US aid freeze, reports say, *Fierce Pharma*, 2025. 01. 29., <https://www.fiercepharma.com/pharma/trumps-foreign-aid-freeze-threatens-global-hiv-malaria-drug-supply-usaid-reuters> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- CHHENG, NIEM (2025): Chinese government continues demining support to tune of \$4.4M, *The Phnom Penh Post*, 2025. 02. 06., <https://www.phnompenhpost.com/national/chinese-government-continues-demining-support-to-tune-of-4-4m> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2021): NDICI – Globális Európa: véglegesen zöld utat kapott az EU külső tevékenységét támogató új pénzügyi eszköz, *Consilium*, 2021. 06. 09., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2021/06/09/ndici-global-europe-final-green-light-for-the-new-financial-instrument-to-support-the-eu-s-external-action/> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- DEMIRJIAN, KAROUN (2025): For Musk and Rubio, public niceties after a private clash, *The New York Times*, 2025. 03. 10., <https://www.nytimes.com/2025/03/10/us/politics/musk-rubio-usaid-cuts.html> (letöltve: 2026. 02. 09.).

- DENT, CHARLIE (2025): *Shuttering USAID is a win for China and a loss for America*, *The Hill*, 2025. 02. 10., <https://thehill.com/opinion/5134684-us-agency-foreign-aid-threatened/> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- DESILVER, DREW (2025): *What the data says about U.S. foreign aid*, *Pew Research Center*, 2025. 02. 06., <https://www.pewresearch.org/short-reads/2025/02/06/what-the-data-says-about-us-foreign-aid/> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- DREHER, AXEL – FUCHS, ANDREAS – PARKS, BRAD – STRANGE, AUSTIN M. – TIERNEY, MICHAEL J. (2018): Apples and dragon fruits: The determinants of aid and other forms of state financing from China to Africa, *International Studies Quarterly*, 62 (1), 182–194. DOI: <https://doi.org/10.1093/isq/sqx052>
- FUCHS, ANDREAS – NUNNENKAMP, PETER – ÖHLER, HANNES (2015): Why donors of foreign aid do not coordinate: The role of competition for export markets and political support, *The World Economy*, 38 (2), 255–285. DOI: <https://doi.org/10.1111/twec.12213>
- IKENBERRY, G. JOHN (2018): Reflections on After Victory, *The British Journal of Politics and International Relations*, 21 (1), 5–19. DOI: <https://doi.org/10.1177/1369148118791402>
- ILASCO, ION (2022): *Top six USAID contractors in 2021*, *Development Aid*, 2022. 04. 12., <https://www.developmentaid.org/news-stream/post/141002/top-usaid-contractors-for-2021> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- INGRAM, GEORGE (2024): *What is US foreign assistance?*, *Brookings*, 2024. 09. 12., <https://www.brookings.edu/articles/what-is-us-foreign-assistance/> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- KATES, JENNIFER – ROUW, ANNA – OUM, STEPHANIE (2025): *U.S. foreign aid freeze & dissolution of USAID: Timeline of events*, *KFF*, 2025. 10. 24., <https://www.kff.org/global-health-policy/u-s-foreign-aid-freeze-dissolution-of-usaid-timeline-of-events/> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- KENNEDY, JOHN F. (1961): *Special message to the Congress on foreign aid*, *The American Presidency Project*, 1961. 03. 22., <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/special-message-the-congress-foreign-aid-1> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- KISS JUDIT (2024): A nemzetközi fejlesztésfinanszírozás kérdőjelei, *Máltai Tanulmányok*, 6 (2), 6–23. DOI: <https://doi.org/10.56699/MT.2024.2.1>
- KNICKMEYER, ELLEN (2025): *USAID website goes offline in Trump administration's 2-week-old freeze on foreign aid worldwide*, *AP News*, 2025. 02. 01., <https://apnews.com/article/usaid-website-offline-trump-foreign-funding-freeze-9d2ecda5c74a9f6b0d6096fa2228ff> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- MCCABE, EMILY M. – BROWN, NICK M. (2024): *U.S. foreign assistance* (IF10183; Version 16), *Congressional Research Service*, 2024. 11. 01., https://www.congress.gov/crs-external_products/IF/PDF/IF10183/IF10183.16.pdf (letöltve: 2026. 02. 09.).

- MICHEL, LEO (2017): Disturbing signs: US “soft power” and the Trump Administration, *Atlantisch Perspectief*, 41 (4), 4–5., https://fia.fi/wp-content/uploads/2017/11/comment15_us_soft_power.pdf (letöltve: 2026. 02. 09.).
- NATSIOS, ANDREW S. (2020): Foreign aid in an era of great power competition, *PRISM*, 8 (4), 100–119., https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/prism/prism_8-4/prism_8-4_101-119_Natsios.pdf (letöltve: 2026. 02. 09.).
- OECD (é. n.): *Official development assistance (ODA)*, <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/official-development-assistance-oda.html> (letöltve: 2026. 01. 14.).
- PRIMORAC, MAX (2023): Agency for international development, in DANS, PAUL – GROVES, STEVEN (szerk.): *Mandate for Leadership: The Conservative Promise*, Washington, DC, The Heritage Foundation, https://static.project2025.org/2025_MandateForLeadership_CHAPTER-09.pdf (letöltve: 2026. 02. 09.).
- ROY, DIANA (2025): *What is USAID and why is it at risk?*, *Council on Foreign Relations*, 2025. 02. 07., <https://www.cfr.org/article/what-usaid-and-why-it-risk> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- SAUL, STEPHANIE (2025): Johns Hopkins to cut more than 2,000 workers funded by federal aid, *The New York Times*, 2025. 03. 13., <https://www.nytimes.com/2025/03/13/us/trump-cuts-johns-hopkins-university-layoffs.html> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- TÁLAS PÉTER (2021): A poszthegeomoniális nemzetközi hatalmi rendről, in KAJTÁR GÁBOR – SONNEVEND PÁL (szerk.): *A nemzetközi jog, az uniós jog és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a 21. században. Tanulmányok Valki László tiszteletére*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 841–854.
- TARRÓSY, ISTVÁN – VÖRÖS, ZOLTÁN (2019): A possible African dream with some Asian characters: The case of Rwanda, *Ученые записки Института Африки РАН*, 47 (2), 36–47. DOI: <https://doi.org/10.31132/2412-5717-2019-47-2-36-47>
- THE WHITE HOUSE (2025): *Reevaluating and realigning United States foreign aid*, 2025. 01. 20., <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/reevaluating-and-realigning-united-states-foreign-aid/> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- UNAIDS (2025): *How the shift in US funding is threatening both the lives of people affected by HIV and the community groups supporting them*, *UNAIDS*, 2025. 02. 18., https://www.unaids.org/en/resources/presscentre/featurestories/2025/february/20250218_us-funding-people-affected-hiv-community-groups (letöltve: 2026. 02. 09.).
- USAID OFFICE OF INSPECTOR GENERAL (2023): *USAID’s direct budget support to Ukraine* (Information brief; Report No. D-121-23-002-A), 2023. 01. 03., <https://oig.usaid.gov/sites/default/files/2024-03/D-121-23-002-A-rev.pdf> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- USDOS (2026): *Withdrawal from wasteful, ineffective, or harmful international organizations*, *USDOS Press Statement*, 2026. 01. 07., <https://www.state.gov/releases/office-of-the-spokesperson/2026/01/>

- withdrawal-from-wasteful-ineffective-or-harmful-international-organizations (letöltve: 2026. 02. 09.).
- USMAN, ZAINAB, – WASHINGTON, TANI (2024): Are the world's largest donors cutting their bilateral aid to Africa? Carnegie Endowment for International Peace, 2024. 10. 31., <https://carnegieendowment.org/posts/2024/10/africa-development-aid-oced-china> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- VÁRI SÁRA (2016): A kínai fejlesztési együttműködés Afrikában az ezredfordulót követő évtizedben, *Külgazdaság*, 60 (9–10), 71–94.
- VÖRÖS ZOLTÁN (2024): Kína nemzetközi segélyezési politikája, *Máltai Tanulmányok*, 6 (2), 142–158. DOI: <https://doi.org/10.56699/MT.2024.2.9>
- VÖRÖS ZOLTÁN – TARRÓSY ISTVÁN (2024): Az átalakuló világrend és a pólusok elmélete, in VÖRÖS ZOLTÁN – TARRÓSY ISTVÁN (szerk.): *Átalakuló világrend. Az unipoláris pillanat vége?*, Budapest, Ludovika, 11–35. DOI: https://doi.org/10.36250/01222_01
- VÖRÖS ZOLTÁN – TARRÓSY ISTVÁN (2026): Rendezetlen világrend: poszthegemón bizonytalanság és a helyi-regionális háborúk kockázata (megjelenés alatt).
- WANG, T. Y. (1999): U.S. foreign aid and UN voting: An analysis of important issues, *International Studies Quarterly*, 43 (1), 199–210. DOI: <https://doi.org/10.1111/0020-8833.00117>
- WIDIANTO, STANLEY (2025): Indonesia health programmes with USAID on hold, minister says, *Reuters*, 2025. 02. 06., <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/indonesia-health-programmes-with-usaid-hold-minister-says-2025-02-06/> (letöltve: 2026. 02. 09.).
- WOLF, RACHEL (2025): Former USAID official warns China is already looking to fill void left by paused programs, *Fox News*, 2025. 02. 18., <https://www.foxnews.com/world/former-usaid-official-warns-china-already-looking-fill-void-left-paused-programs> (letöltve: 2026. 02. 09.).

Are China and Others Ready?

The Geopolitical Consequences of USAID's Downsizing and its Impact on International Aid

ABSTRACT

A highly consequential early moment of U.S. President Donald J. Trump's second term was the step that fundamentally reshaped U.S. foreign aid policy and ultimately led to the downsizing of USAID. The study, in addition to outlining the circumstances and U.S. considerations behind the decision, focuses primarily on the measure's impacts on international development assistance and, in particular, on its geopolitical consequences. It argues that the U.S. move creates a financial, institutional, and legitimacy vacuum that even the most significant international actors – including China, highlighted in this study – will be unable to fill.

KEYWORDS: USAID, world order, international aid, USA, China, OECD

VÖRÖS ZOLTÁN | A Nemzeti Közszolgálati Egyetem John Lukacs Intézet Kína és Indopacifikus Régió Kutatási Programjának tudományos főmunkatársa és a Pécsi Tudományegyetem BTK Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszékének egyetemi docense.

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT KÖNYVAJÁNLÓJA

szitkonyvek.hu

**XIV. LEÓ PÁPA
BÉKE VELETEK!**
*Beszéd, homíliák,
üzenetek*
Harmincyolc beszéd,
homília és üzenet
Krisztus békéjéről.
196 oldal, keménytáblás
Ára: 4400 Ft

SZENTSZÉKI DOKUMENTUMOK A KERESZTÉNY NEVELÉSRŐL ÉS A KATOLIKUS ISKOLÁRÓL (1965–2025)

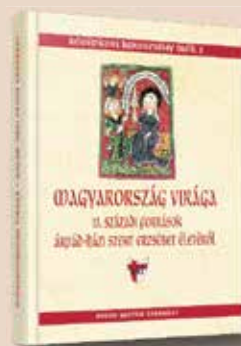
A dokumentumgyűjtemény
a katolikus nevelés jövőjét
hivatott megerősíteni.
502 oldal, keménytáblás
Ára: 6600 Ft

**BARSÍ BALÁZS
– TELEK PÉTER-PÁL
ÚJ MAGASSÁG
ÉS MÉLYSÉG**
Szentírásí
elmélgedések
az egyházi év
minden napjára.
800 oldal, keménytáblás
Ára: 7600 Ft

MAGYARORSZÁG VIRÁGA 13. századi források Árpád-házi Szent Erzsébet életéről

Csodáinak egyszerű
feljegyzésétől kezdve
a komoly irodalmi igény
megfogalmazott teljes körű
életrajzig.
388 oldal, keménytáblás
Ára: 3900 Ft

**LEV TOLSZTOJ
JÁRJATOK
VILÁGOSSÁGBAN**
Evangéliumi ihletésű
elbeszélések az örök
keresztény értékekről.
248 oldal, keménytáblás
Ára: 2800 Ft

MOLNÁR ANTAL A MOLDAVI MAGYARSÁG FELEKEZETI KULTÚRÁK VÁLASZÚJTJÁN

A kutnári zsinat (1642) és a
katolikus reform kezdetei
a kora újkori Moldvában.
196 oldal, keménytáblás
Ára: 5400 Ft

LEGYEN ELŐFIZETŐJE A MÁLTAI TANULMÁNYOK FOLYÓIRATNAK!

Évente négy alkalommal szállítási költség
nélkül eljuttatjuk Önnek az aktuálisan
megjelenő kötetet.

Előfizetés ára
a 2026-os évre: 14 000 Ft

Az előfizetéssel hozzáférést kap a Máltai Tanulmányok teljes írásos, videós és podcast
tartalmához is online. Ehhez regisztráció szükséges a Máltai Tanulmányok weboldalán.

Boldog új évet kívánunk!

szitkonyvek.hu

TARRÓSY ISTVÁN

Technológiai fejlődés, digitalizáció és afrikai ágensszerep geopolitikai olvasatban

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2026.1.6

ABSZTRAKT

Az írás a kortárs geopolitika, geoökonómia és technológiai fejlődés diskurzusában két fő nézőpontból vizsgálja az afrikai kontextust. Egyrészt arra keresi a választ, „mit akar Afrika”, vagyis milyen célok és prioritások jelennek meg az Afrikai Unió stratégiai dokumentumaiban, különösen az Agenda 2063 keretében. Másrészt azt elemzi, „mit akarnak a külső szereplők”, például Kína, az Egyesült Államok vagy az Európai Unió, különös tekintettel az afrikai digitális és kibervédelmi szektor fejlődésében vállalt szerepükre. Konkrét példák – így például Ghána 2020-as kiberbiztonsági törvénye – rámutatnak az egyes afrikai államok politikai megfontolásaiban értelmezhető kezdeményezésekre. A tanulmány tárgyalja a nagyhatalmi stratégiákat, egyúttal az Agenda 2063 által hangsúlyozott tudás-, technológia- és innovációközpontú fejlődési víziót veszi alapul. E perspektívából kritikai módon elemzi a lehetőségeket és korlátokat, az afrikai cselekvőképességet hangsúlyozó, „afrorealisztikus” megközelítésben.

KULCSSZAVAK: technológia, kiberbiztonság, geopolitika, afrikai ágens, fejlődés, Agenda 2063

A 21. századra, minden ellentmondásával, az afrikai kontinens a globális figyelem középpontjába került. Számos külső szereplő, nem csupán a korábbi gyarmattartó hatalmak, hanem a Globális Délről országai és nem állami szereplők is érdeklődést mutattak az afrikai térségek – különösen az afrikai piacok – meghódítása iránt, magas várakozásokkal az „új határterületeken a tőkefelhalmozás és a profitszerzés korlátlan

lehetőségeivel” kapcsolatban (Taylor, 2014: 1). E „határterület” koncepciója „széles körben kapcsolódik Afrika növekvő fontosságához a nemzetközi kapcsolatokban és a globális gazdaságban” (Bach, 2013: 1), főként a média és a vállalati szereplők megváltozott percepciója miatt. Az „Africa Rising” („Afrika felemelkedőben) narratívát azonban kritikusan kell vizsgálni, mivel a mindennapokban tetten érhető egyenlőtlenségek nőttek, és „a kontinens lakossága egyre nagyobb számban él szegénységben”. Az afrikai fenntartható fejlődés egyik legnagyobb akadálya az igazságtalan nemzetközi kereskedelem, egyfajta „kereskedelmi csapda”, amely sok esetben „alacsony értékű nyersanyagok exportjából áll, cserébe magasabb hozzáadott értékű feldolgozott termékekért” (Carmody et al., 2022a: 4). Természetesen az elmúlt évtizedekben a magas hozzáadott értéket képviselő nyersanyagok, így például a ritkaföldfémek „elvi tele” is az egyenlőtlen kereskedelem része lett.

A földrajz döntő jelentőségű, mivel feltárja a jobb vagy rosszabb összeköttetési lehetőségek fizikai feltételeit. A szárazföldi országok, amelyek közvetlenül nem férnek hozzá tengeri útvonalakhoz, csapdába kerülnek; Paul Collier hangsúlyozza, hogy a tengeri kijárat nélküli állapot túlnyomórészt afrikai probléma (Collier, 2008: 54). Nem meglepő tehát, hogy az afrikai szereplők fő törekvése – az egyes államoktól a regionális gazdasági közösségekig (REC-ek) és az Afrikai Unióig (AU) – az összekapcsoltság vagy geopolitikai konnektivitás növelése, ezzel integráltabbá és – elméletileg – egyenlőbbé válva a globális folyamatokban. Ezzel Afrika szereplői végleg „megkérdőjelezi[k] azokat a koloniális ábrázolásokat, amelyek Afrikát a világpolitika tárgyaként, nem [pedig] alanyaként mutatják be” (Power, 2019: 37). A regionális integráció kulcsfontosságú az afrikai ágensszerep erősítésében, amely szerep valójában „az Afrikában működő politikai, gazdasági, társadalmi és biztonsági szereplők azon képességét és tevékenységét jelenti, ahogyan a kontinensen és a globális politikában befolyást gyakorolnak, [illetve saját pragmatikus döntéseket hoznak], ahelyett, hogy pusztán mások cselekvéseinek passzív célpontjai vagy áldozatai lennének” (Shaw, 2016: 109).

A jobb globális összekapcsoltság egyik kulcsfontosságú dimenziója a virtuális szektor és a hozzá tartozó kibervédelem. Itt nemcsak az új technológiák, hanem a fizikai összeköttetési lehetőségek megléte vagy hiánya is szerepet játszik, „amiben egyes helyek relatív elszigeteltsége, az infrastruktúra sűrűsége, valamint a fizikai akadályok – így a csatornák, szorosok, hegységek – korlátai érvényesülnek” (Agnew, 2023: 6). Az információs és kommunikációs technológiákat (IKT) kritikus fontosságúnak tekintik a fejlődés szempontjából, és a világ egyre inkább összekapcsolódik e technológiák révén. Bár Afrika IKT-infrastruktúrája 2000 óta nőtt, „Afrika jelentősen kevésbé »csatlakoztatott« [békötött], mint a világ többi része, [illetve] az elérhető szolgáltatások minő-

---

Az információs és kommunikációs technológiákat (IKT) kritikus fontosságúnak tekintik a fejlődés szempontjából, és a világ egyre inkább összekapcsolódik e technológiák révén.

---

sége és a költségek tekintetében is elmarad. [...] Az afrikai IKT-növekedés kulcskérdése a megfizethetőség” (Corrigan, 2020: 5–6). Takalani Esther Netshitenzhe már 2011-ben hangsúlyozta, hogy „régóta itt az idő, hogy a kormányok demisztifikálják az IKT-t a tudatosság növelésével, és [...] integrálják az IKT-t a nemzeti és kontinensszintű fejlesztési ágendákba” (Netshitenzhe, 2011: 55). Az AU nemcsak az IKT jelentőségét ismeri el, hanem kidolgozott egy „stratégiát a közös, koordinált válasz irányítására a negyedik ipari forradalom előnyeinek kiaknázása érdekében”, a Digital Transformation Strategy for Africa (DTSA, 2020–2030) keretében (African Union, 2020).

A tanulmány kutatói kérdései a következők:

1. Mit akar Afrika, azaz mit kívánnak elérni az afrikai állami és nem állami szereplők a technológiai fejlődés és a globális összekapcsoltság növelése érdekében, különös tekintettel a DTSA-ra és Afrika geopolitikai, geoökonómiai pozíciójának javítására?
2. Mit hajtanak végre a külső szereplők a kontinensen a fizikai infrastruktúra, valamint a virtuális és kiberszektor fejlesztése terén?
3. Néhány eseten keresztül: milyen mértékben találtak az afrikai szereplők saját megoldásokat a problémáikra?

A releváns irodalom áttekintése után a kutatás vegyes módszertant alkalmazott, beleértve a dokumentumelemzést (stratégiák, jelentések, politikai anyagok) és interjúkat, valamint panelbeszélgetéseket szakértőkkel. Meghatározó diskusziókra került sor az ENSZ Afrika Gazdasági Bizottsága (UNECA) TICID-részlegén (Addisz-Abeba, 2025. január 30.), valamint a Florida Egyetem Afrikai Tanulmányok Központja Kína–Afrika Munkacsoportjának workshopján (2025. február 6.), amelyek értékes betekintést nyújtottak a kibervédelmi és technológiai kihívásokba.

MIT AKAR AFRIKA?

Az Afrikai Unió *Strategy for the Implementation of the Plan of Action for the Accelerated Industrial Development of Africa* (AIDA) című, 2010-ben elfogadott dokumentuma szerint: „A 21. században az afrikai vezetők eltökéltek abban, hogy megragadják a felmerülő lehetőségeket az ipari fejlődés előmozdítására mint a gazdasági átalakulás hatékony, társadalmilag felelős és fenntartható eszközére” (African Union, 2010: v). A kihívások között a pánafrikai szervezet egyidejűleg elismeri a kapacitások és képességek hiányát, a nem megfelelő vállalkozói környezetet, a súlyosan szűk infrastrukturális keresztmetszeteket, valamint a lakosság döntő többségének alacsony vásárlóerejét. Emellett hangsúlyozza a regionális gazdasági közösségek dinamizálásának sürgősségét, az intrakontinentális együttműködés elmélyítését, valamint az Afrikán belüli és túli beruházások ösztönzését.

A komplex interakciós hálózatok, amelyekben állami és nem állami szereplők kapcsolatokat építenek ki egymással (Kacziba, 2021: 156), képezik a nemzetközi kapcsolatok alapját – ez a nemzetközi kapcsolatok átalakuló struktúráinak jobb megértését célzó hálózatelemzés egyik kiinduló feltétele is. Az államok és a hozzájuk kötődő entitások

mellett a kontinensen számos nem állami szereplő van jelen, amelyek mind arra törekednek, hogy megváltoztassák a „fekete kontinensről” kialakult, gyakran dominánsan negatív percepciókat, különösen azt a narratívát, amely Afrikát az „elmaradottság és fejletlenség tereként ábrázolja, amely külső beavatkozást igényel” (Power, 2019: 37). Napjainkra Afrika mást szeretne közvetíteni: magabiztos, új stratégiai elköteleződést, amely képes felgyorsítani a kontinens gazdasági növekedését és fejlődését, valamint előmozdítani közös identitását, táplálkozva történelmi gyökereiből és élénk kulturális örökségéből (African Union, 2013). Ez a megközelítés jelenik meg Afrika átfogó fejlesztési és átalakítási mestertervének, az Agenda 2063-nak a zászlóshajóprojektjeit bemutató fejezetében.

Ahogy e folyóirat hasábjain 2024-ben írtam: Afrika saját aspirációi – az Agenda 2063 szerint is – több ponton rezonálnak az ENSZ-féle Fenn tartható fejlődési célokkal. Annak érdekében, hogy az afrikai országok belső termelőképessége erősödjön, határozottan szükséges bevonniuk a helyi szinteket, különös figyelemmel a fiatalokra és a nőkre. A valódi fejlődésnek az emberekről kell szólnia. Ahogy ezt Goran Hyden, svéd származású amerikai Afrika-szakértő írja: „...az afrikai társadalmakban nagyban különbözik a felelőségek, így például a tulajdonjogok, az ellátás, a gyereknevelés leosztása a családi egységek vonatkozásában a világ más régióitól [...] és e szintek vizsgálata növekvő mértékben ébreszti rá a nemzetközi közösséget, hogy a helyi erőforrások felhasználásába, eleve azok megtervezésébe kiemelten kell bevonni a mikroközösségeket” (Hyden, 1989: 194–195). Afrikában tehát minden fejlődéssel kapcsolatos kérdés e szintekre irányítja – azaz inkább kellene hogy irányítsa – a figyelmet (Tarrósy, 2024: 177).

2008 januárjában, az AIDA részeként, az Afrikai Unió állam- és kormányfői elfogadták az Africa Technology and Innovation Initiative (ATII) koncepcióját, amely „átfogó beavatkozásként kíván szolgálni a termékek és folyamatok technológiai tartalmának fokozatos bevezetése és fejlesztése érdekében a kontinens egészén” (African Union, 2010: 48). Az intézkedések között szerepel az üzletfejlesztés és a start-up vállalkozásokba való beruházások támogatásának mozgósítása, különösen az afrikai diaszpóra bevonásával (African Union, 2010: 49). Mindez azonban alapvető feltételeket igényel: politikai stabilitást, pénzügyi biztonságot és megfelelő üzleti tervezést egy támogató környezetben.

A biztonság kérdését illetően az elmúlt években az egész kontinens kiemelt érdeklődést mutat Afrika kiberterének védelme iránt. Bár Afrika a digitális technológiák – különösen a fintech – terén dinamikusan fejlődik, és a világ leggyorsabban növekvő in-

---

Napjainkra Afrika mást szeretne közvetíteni: magabiztos, új stratégiai elköteleződést, amely képes felgyorsítani a kontinens gazdasági növekedését és fejlődését, valamint előmozdítani közös identitását, táplálkozva történelmi gyökereiből és élénk kulturális örökségéből.

---

ternetes hálózatával rendelkezik, a lakosság mintegy 60 százaléka továbbra sem vagy csak korlátozottan kapcsolódik a hálózathoz. Az afrikai társadalmak számos sebezhetőséggel szembesülnek, például vírustámadásokkal vagy a mobilbankplatformok biztonsági réseivel. A kiberbiztonsági incidensek számának emelkedése jelentős mértékben hátráltatta a fejlődést: több jelentés szerint (például CNBC Africa, 2024) Afrika mintegy tízmilliárd USD értékű veszteséget szenvedett el olyan pénzügyi bűncselekmények miatt, amelyek kibertámadásokhoz köthetők. Ezért elengedhetetlen az együttműködés fokozása Afrika felkészültségének növelése és az elkövetők elleni fellépés érdekében.

A 2022 márciusában Loméban megrendezett első Afrikai Kiberbiztonsági Csúcstalálkozót követően, amelyet a Togói Köztársaság az ENSZ Afrikai Gazdasági Bizottságával (UNECA) közösen szervezett, a togói kormány és az UNECA létrehozta az Afrikai Kiberbiztonsági Koordinációs és Kutatóközpontot (ACCRC). Az intézmény regionális csomópontként Afrika kiberrezilienciájának megerősítése érdekében tevékenykedik. A központ küldetése a kapacitásépítésre összpontosítva a kontinens ellenálló képességének növelése. A folyamatok lendületét jelzi, hogy az *Elevating Africa's Cyber Resilience* című, 2024-es jelentés szerint „a következmények mérhetők: a kiberbűnözés 2021-ben több mint tíz százalékkal csökkentette Afrika GDP-jét, ami mintegy 4,12 milliárd USD veszteséget jelentett. A kibertámadások gyakorisága és összetettsége jelentősen nőtt, komoly akadályt képezve a kontinens társadalmi-gazdasági fejlődése előtt” (Access Partnership & Centre for Human Rights – University of Pretoria, 2024).

A fizikai infrastruktúra kihívásainak leküzdésével kapcsolatban az UNECA TICID szakértői hangsúlyozták (Experts' round-table, 2025), hogy a szélessávú infrastruktúra minőségének további javítása alapvető előfeltétele az átfogó fejlődésnek. Ismételten utaltak George Ayittey ghánai közgazdász 1993-ban megfogalmazott tételére, miszerint „afrikai problémákra afrikai megoldásokat” kell találni. Adeoye O. Akinola azonban figyelmeztet arra, hogy Ayittey elhatárolódott a szlogen túlzott és félreértelmezett használatától, hangsúlyozva: az „afrikai megoldás” nem bármilyen, afrikai diktátorok vagy elitcsoportok által kidolgozott választ jelent, hanem olyan megközelítést, amely az afrikai hagyományokban, kultúrában és örökségben gyökerezik, és az önfenntartásra, valamint az afrikai büszkeségre, öntudatra épül (Akinola, 2022). Ez összhangban áll Thabo Mbeki volt dél-afrikai elnök megállapításával is, aki az afrikaiak saját maguk által megfogalmazott tudatos és határozott önmeghatározását emelte ki (Mbeki, 2003: 76).

A Mo Ibrahim Alapítvány 2024-es *Ibrahim Index of African Governance* című jelentése szerint Botswana, Dzsibuti és Uganda mutatta a legnagyobb javulást az internetes sáv szélesség használatában, míg Burkina Faso, Sierra Leone és Namíbia a szélessávú internet költségeinek csökkentésében ért el jelentős előrelépést (Mo Ibrahim Foundation, 2025). Ezek az esetek sikeres példái az afrikai megoldásoknak a helyi problémák kezelésében.

Az ITU által közzétett 2024-es *Global Cybersecurity Index* alapján Ghána, Kenya, Mauritius, Ruanda és Tanzánia az afrikai országok közül a legmagasabb, T1-es kate-

góriába került a kiberbiztonság terén. Ezek az államok megerősítették jogi és szabályozási kereteiket, technikai kapacitásukat, tudatosságnövelő programjaikat, valamint az állami és nem állami szereplők közötti partnerségeket.

Összességében ezek az esetek egyértelműen jelzik, hogy Afrika digitális átalakulása kulcsfontosságú a kontinens globális geopolitikai, geoökonómiai és technológiai pozícióinak újradefiniálásában. A TICID szakértőivel 2025 januárjában Addisz Abebában folytatott személyes megbeszélésen kiemelték a köz- és magánszféra együttműködéseinek, vagyis a PPP-knek a fontosságát: azok szerintük a konnektivitás bővítésének egyik legfontosabb eszközét jelenthetik, ami visszavezet a hálózati megközelítéshez és a többszereplős együttműködés logikájához és ezek tudatos fejlesztéséhez. A lehetőségek adottak, az afrikai kormányok pedig egyre inkább ösztönzik a vállalkozásokat a digitális szakadék áthidalására – ugyanakkor a siker végső soron azon múlik, hogy a nemzeti kormányok képesek-e megteremteni a megfelelő, befogadó és kiszámítható környezetet a fontos aktorok piaci belépéséhez.

KÜLSŐ SZEREPLŐK SZEREPVÁLLALÁSAI ÉS STRATÉGIÁI – KI PROFITÁL?

Egy „új versenyfutás Afrikáért” (Carmody, 2011; Scholvin, 2015) keretében „Afrika [is-mét] stratégiai jelentőségűvé vált a »nagy hatalmak« és a feltörekvő hatalmak számára” (Carmody, 2011: 1). Ebben az új dinamikában „geoökonómiai verseny bontakozik ki a világ különböző gazdasági hatalmai között” (Carmody, 2011: 5), eltérő motivációkkal, ideértve a piacokhoz való hozzáférést, a (természeti és humán)erőforrásokat, valamint multilaterális szinteken a diplomáciai támogatói bázisok kiépítését. A külső szereplők érdeklődnek egyfajta „geopolitikai törekvés iránt is, amely különösen a szubszaharai afrikai energiahordozók feletti ellenőrzés megszerzésére és kereskedelmi hasznosításukra irányul” (Scholvin, 2015: 3), melynek keretében a Kínai Népköztársaság egyre markánsabb jelenléte figyelhető meg. Kína külpolitikájának összefüggésében az el nem kötelezettség és a be nem avatkozás elvei fontos hivatkozási pontok az Afrikával kialakított bilaterális és regionális kapcsolatok erősítése során, egy Kína által vezérelt inkluzív globalizáció részeként, amely a globalizáció olyan kínai vízióját képviseli, amely a fizikai kapcsolatok javítását is előmozdítja, és a konnektivitás fogalmát integrálja a gazdasági kapcsolatok fejlesztésébe (Vörös, 2022: 16). Az afrikai államok és a külső szereplők közötti megállapodások sokféleségén túl – a kínai jelenlét elmúlt évtizedekben tapasztalt felgyorsulásától más feltörekvő gazdaságok bevonódásán át a Globális Észak országai-val újradefiniált kapcsolatokig – „az információs technológiák gyors terjedése, illetve az olyan »virtuális tőke« megjelenése, mint az Uber vagy az Airbnb” (Carmody et al., 2022a: 8) szintén hozzájárul Afrika fejlődési pályáinak alakulásához.

A külső szereplők közül Kína kiemelkedő jelentőségű. A Kína–Afrika Együttműködési Fórum (Forum on China–Africa Cooperation, FOCAC) 2000-es elindítása óta az afrikai–kínai kapcsolatok rendkívüli mértékben megerősödtek, világosan látható

a béketeremtésben és -fenntartásban való kínai szerepvállalás terebélyesedése (Vörös-Tarrósy, 2020), illetve általában a biztonság (és a biztonságos nyersanyag-kitermelés) vonatkozásában regisztrálható kínai jelenlét fokozódása (Vörös, 2011), az egész kontinenst „átölelő” infrastrukturális fejlesztések az Övezet és Út Kezdeményezés (BRI) keretében (Tarrósy, 2019), egyúttal pedig, ahogyan Ethan Mudavanhu rámutat, „egyre több afrikai kormány kéri Kína segítségét biztonsági kihívásai kezelésében is. Továbbá Kína Kiberterületi Nemzetközi Együttműködési Stratégiájának (International Strategy of Cooperation on Cyberspace, ISCC) közelmúltbeli bevezetésével az együttműködés területei az online biztonságra is kiterjedtek. Ennek következtében a kínai–afrikai kiberbiztonsági együttműködés Kína Afrikával kialakított új stratégiai szövetségének kulcselemévé vált” (Mudavanhu, 2022). Ez összhangban áll Kína „people-to-people” megközelítésével és a „kölcsonösen előnyös együttműködés” narratívájával. Bár talán még korai lenne teljeskörűen értékelni a kínai *soft power* törekvések és intézkedések hatását, a „fejlesztési együttműködés *soft power*esítése” a kínai–afrikai kapcsolatrendszerben kulcsfontosságú Kína számára, mivel „nagy valószínűséggel a fejlesztési együttműködés egyre fontosabb terepévé válik a Kína és a Nyugat közötti geopolitikai versengésnek” (Carmody et al., 2022b: 211–212).

Ugyanakkor Ebenezer Obadare kritikus szempontot vet fel az „új versenyfutással” kapcsolatban, amikor megjegyzi, hogy „az a kép, miszerint »versenyfutás« zajlik, amelynek során a tehetetlen afrikai államokat kizsákmányolják és manipulálják a globális hatalmak, melyek mit sem törődnek azok jólétével, aligha állja ki a kritikai vizsgálatot. Éppen ellenkezőleg, számos bizonyíték utal arra, hogy sok afrikai ország lehetőséget lát abban, hogy az Egyesült Államokat, Kínát és Oroszországot – nem is beszélve az olyan nem hagyományos hatalmokról, mint India, Törökország, Szaúd-Arábia vagy az Egyesült Arab Emírségek – egymással szemben kijátssza” (Obadare, 2023). Más szóval az afrikai cselekvőképesség (*agency*), azaz ágensszerep érvényesülését figyelhetjük meg, amikor az afrikai szereplők maguk döntenek arról, kit hívnak meg, és kivel működnek együtt.

Az Agenda 2063 nem csupán az afrikai szereplők jövőre vonatkozó akaratának megnyilvánulása, hanem koherens keretrendszer is, amely konkrét cselekvéseket foglal magában. A húsz cél közül a második – „jól képzett polgárok és a tudományra, technológiára és innovációra épülő készségforradalom” – mind nemzeti, mind regionális szinten feladatokat ró az érintettekre. A stratégiai keret öt, egyenként tízéves végrehajtási tervre tagolódik. Az első tízéves végrehajtási terv végére mindössze tíz ország volt képes a célok legalább felének megvalósítására: Ruanda (64%), Etiópia (63%), Szene-gál (63%), Zimbabwe (61%), Togo (60%), Tunézia (54%), Uganda (54%), Algéria (53%), Kenya (51%) és Mauritius (50%). A másik végletet tizenegy ország képviseli, amelyek esetében a végrehajtási arány 30 százalékos vagy az alatti: Botswana (29%), Burundi (29%), Namíbia (28%), Zambia (27%), Lesotho (26%), Egyenlítői-Guinea (22%), Libéria (22%), Sierra Leone (22%), Dél-Afrika (22%), Mauritánia (11%) és Benin (6%) (Mo Ib-

rahim Foundation, 2024). A 2024 és 2033 közötti időszakra vonatkozó második tízéves tervet is elfogadták: az Afrikai Unió a 37. AU-csúcstalálkozón ezt az időszakot a „gyorsítás évtizedének” nyilvánította.

A kínai szereplők fokozott bevonódásának eredményeként a kínai technológiák az egész kontinensen elterjedtek. Stephanie Arnold beszámolója szerint Afrika szélessávú infrastruktúrájának mintegy 70 százalékát, valamint számos kritikus informatikai csomópontot és adatközpontot kínai vállalatok építettek ki. „Ez a kínai–afrikai együttműködés olyan története, amelyben az afrikai kereslet kínai technológiai és pénzügyi kínálattal találkozott. Ugyanakkor a kölcsönösen előnyös helyzeten túl a kínai–afrikai együttműködés utat nyitott Kína afrikai országok digitális szektora feletti látens ellenőrzésének” (Arnold, 2024: 1149). Miközben az afrikai igények kielégítése – afrikai nézőpontból – a legfontosabb szempont, aközben a kínai nemzeti érdekek is jelentős mértékben érvényesülnek, és az ilyen beruházások egyértelműen kedveznek az államilag támogatott kínai vállalatoknak. Arnold kutatása három fontos következményt azonosít, amelyek további, alaposabb vizsgálatot igényelnek e komplexitás többdimenziós megértéséhez: „(1) a szélessávú hálózati kábelek biztosítása elősegíti az IKT-eszközök gyártásának, valamint a szélessávra támaszkodó termelési ciklusoknak az ellenőrzését; (2) az adatközpontok építése hosszú távú nemzetbiztonsági következményekkel jár; és (3) a kutatási partnerségek lehetővé teszik a kínai szabványok és normák technológiai innováció révén történő nemzetközi kisugárzását. Röviden: a digitális fejlődés előmozdítása lehetőséget teremt Kína számára, hogy strukturális hatalmát erősítse Afrika digitális szektora felett” (Arnold, 2024: 1169).

A többi külső szereplő reakcióit vizsgálva figyelmünk az Európai Unió felé fordul. A 2022. február 17–18-án Brüsszelben megrendezett 6. Európai Unió – Afrikai Unió-csúcstalálkozót követően, 2022. november 28-án az AU–EU bizottsági szintű találkozó áttekintette az előrehaladást négy kulcsterületen, amelyek közül kiemelt jelentőségűként jelent meg „a konnektivitás erősítése a gazdasági integráción keresztül: digitális kapcsolatok, energia, közlekedés, értékláncok és az Afrikai Kontinentális Szabadkereskedelmi Övezet megvalósítása”. Az EU Global Gateway beruházási csomagja – a csúcstalálkozó közös közleménye szerint, amely a 2030-ra vonatkozó közös ambíciókat és az Agenda 2063-at támogatja – „a köz- és magánberuházások ösztönzését célozza meglévő kezdeményezésekre és partnerségekre építve, különös tekintettel a nagyléptékű, fenntartható beruházásokra, amelyeket a Team Europe kezdeményezések támogatnak, figyelembe véve az afrikai országok prioritásait és igényeit, beleértve – egyebek mellett – az energia-, a közlekedési és a digitális infrastruktúrába való befektetéseket” (A Joint Vision for 2030, 2022: 3).

Elismerve, hogy „Afrika potenciálja egyre nagyobb érdeklődést vált ki a globális szereplők körében [...] és hogy az EU Afrika legnagyobb partnere minden tekintetben”, az Európai Unió és tagállamai „új, átfogó EU–Afrika-stratégiát dolgoztak ki [...] öt partnerségre építve” (European Commission, 2020: 2). A második partnerség a digitális átalaku-

lásra összpontosít, amelynek – a dokumentum szerint – „a szabályozási konvergenciára kell fókuszálnia, ideértve a személyes adatok védelmének megerősítését, a kulcsfontosságú, fenntartható infrastruktúrába történő beruházásokat, a közszolgáltatások digitalizációját az e-szolgáltatások biztosítása érdekében, a képzési és oktatási lehetőségek bővítését, valamint a biztonságos adatáramlás növelését”, továbbá hangsúlyt kap a mesterséges intelligencia területén folytatott együttműködés is (European Commission, 2020: 6).

Mindezeket – vagy ezek bármelyikét – valamelyik külső szereplő bevonásával az afrikai félnek kell értelmeznie és mérlegelnie, mégpedig a konkrét, kézzelfogható afrikai szükségletek alapján.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összegzésként világos, hogy afrocentrikus megközelítésre van szükség: nemcsak elvárva, hogy a külső szereplők tiszteletben tartsák az afrikai igényeket, hanem belülről is erősítve az afrikai ágensszerepet. Ennek az ágensnek képessé kell válnia arra is, hogy küzdjön az afrikai politikai elit endemikus korrupciója ellen, miközben elkerüli a külső szereplőkkel kötött korrupciós megállapodásokat. Mo Ibrahim szudáni–brit üzletember szerint „afrorealisztikus” megközelítésre van szükség: „El kell mozdulnunk az afropessimizmus és az afrooptimizmus irányából az afrorealizmus felé [...] ugyanis egyik sem ad igazságos képet a modern Afrikáról” (Ibrahim, 2013). Ahogy Wangari Maathai Nobel-békedíjas kenyai politikus mondja: „Mindezek a kérdések a vezetéshez és a kormányzáshoz kapcsolódnak, amely meghatározza, hogy egy ország miként állítja fel prioritásait, tartja felelősségre vonhatóknak tisztviselőit, hoz döntéseket, biztosítja a polgárok bevonódását, és kommunikálja vízióját” (Maathai, 2009: 72–82).

A tanulmány elején jelzett kutatási kérdésekre visszatérve elmondható, hogy számos konkrét intézkedés és jól artikulált politika létezik az afrikai problémák „saját megoldásainak” előmozdítására. Az Afrikai Unió Agenda 2063 dokumentuma stratégiai keretet biztosít az inkluzív társadalmi és gazdasági fejlődés, a regionális integráció, a demokratikus kormányzás, valamint a béke és a biztonság előmozdítására (African Union, 2013). A Digital Transformation Strategy for Africa (2020–2030) kulcsfontosságú stratégia, mivel a digitális szektor fejlesztése és az internetkapcsolat javítása alapvető az afrikai ágensszerep erősítéséhez a globális arénában. Az IKT-infrastruktúra megbízható energiaellátással és megfelelő közlekedési összeköttetésekkel való további megerősítése elengedhetetlen, ezek „hiánya továbbra is komoly akadályt jelent Afrika sok részén” (Radelet, 2010: 117). Az afrikai fejlődés másik kulcsa a megfelelő és kölcsönösen értelmes partnerségek kialakítása, amelyet erős, magabiztos és kompetens afrikai ágensek tudnak menedzselni.

A tanulmány a Technology geopolitics, digital advancement and African agency [Technológiai geopolitika, digitális fejlődés és afrikai cselekvőképesség] című könyvfejezet (Tarrósy, 2025: 181–188) bővített, magyar nyelvű verziója.

Felhasznált irodalom

- ACCESS PARTNERSHIP & CENTRE FOR HUMAN RIGHTS, UNIVERSITY OF PRETORIA (2024): *Elevating Africa's Cyber Resilience: Unveiling Regional Challenges and Charting AI Solutions*, https://blogs.cisco.com/gcs/ciscoblogs/1/2025/10/Cisco-AP-UP_Elevating-Africas-Cyber-Resilience.pdf (letöltve: 2026. 01. 08.).
- AFRICAN UNION (2010): *Strategy for the Implementation of the Plan of Action for the Accelerated Industrial Development of Africa*, <https://au.int/en/documents/20100915/strategy-implementation-plan-action-accelerated-industrial-development-africa> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- AFRICAN UNION (2013): *Flagship Projects of Agenda 2063*, <https://au.int/agenda2063/flagship-projects> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- AFRICAN UNION (2020): *Digital Transformation Strategy for Africa (2020–2030)*, https://au.int/sites/default/files/documents/38507-doc-DTS_for_Africa_2020-2030_English.pdf (letöltve: 2026. 01. 08.).
- AGNEW, JOHN (2023): *Hidden Geopolitics: Governance in a Globalized World*, Lanham, Rowman & Littlefield. DOI: <https://doi.org/10.5040/9798881836245>
- A JOINT VISION FOR 2030 (2022): *6th European Union – African Union Summit, Final Declaration*, 2022. 02. 18., https://www.consilium.europa.eu/media/54412/final_declaration-en.pdf (letöltve: 2025. 12. 04.).
- AKINOLA, ADEOYE O. (2022): We must return to the true meaning of ‘African Solutions to African Problems’ – but not where African elites are the problem, *Daily Maverick*, 2022. 03. 22., <https://www.dailymaverick.co.za/article/2022-03-22-we-must-return-to-the-true-meaning-of-african-solutions-to-african-problems-but-not-where-african-elites-are-the-problem/> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- ARNOLD, STEPHANIE (2024): Africa's roads to digital development: paving the way for Chinese structural power in the ICT sector?, *Review of International Political Economy*, 31 (4), 1148–1172. DOI: <https://doi.org/10.1080/09692290.2023.2297363>
- BACH, DANIEL C. (2013): Africa in international relations: The frontier as concept and metaphor, *South African Journal of International Affairs*, 20 (1), 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1080/10220461.2013.783283>
- CARMODY, PÁDRAIG (2011): *The New Scramble for Africa*, Cambridge, Polity.
- CARMODY, PÁDRAIG – KRAGELUND, PETER – REBOREDO, RICARDO (2022a): *Africa's Shadow Rise: China and the Mirage of African Economic Development*, London, Zed Books. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-77336-6_8
- CARMODY, PÁDRAIG – ZAJONTZ, TIM – REBOREDO, RICARDO (2022b): From ‘debt diplomacy’ to donorship? China's changing role in global development, *Global Political Economy*, 1 (2), 198–217. DOI: <https://doi.org/10.1332/UZH7185>

- CNBC AFRICA (2024): Cyber crime surge threatens Africa's economic growth, 2024. 11. 04., <https://www.cnbcfrica.com/media/6364180156112/cyber-crime-surge-threatens-africas-economic-growth/> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- COLLIER, PAUL (2008): *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It*, Oxford University Press.
- CORRIGAN, TERENCE (2020): Africa's ICT infrastructure: Its present and prospects, *Policy Briefing*, 197, SAIIA, <https://saiia.org.za/research/africas-ict-infrastructure-its-present-and-prospects> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- EXPERTS' ROUND-TABLE (2025): Session with the leadership of TICID UNECA, Addis Ababa, 30 January 2025.
- EUROPEAN COMMISSION (2020): *Towards a Comprehensive Strategy with Africa: Joint Communication to the European Parliament and Council*, 2020. 09. 03., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0004> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- HYDEN, GORAN (1989): Local governance and economic-demographic transition in rural Africa, *Population and Development Review*, 15 (Supplement), Rural Development and Population: Institutions and Policy, 193–211.
- IBRAHIM, MO (2013): Africa needs to move towards Afro-realism, *Mail & Guardian*, 2013. 10. 17., <https://mg.co.za/article/2013-10-17-we-need-to-move-towards-afro-realism/> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- KACZIBA, PÉTER (2021): The network analysis of international relations: Overview of an emergent methodology, *Journal of International Studies*, 14 (3), 155–171. DOI: <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2021/14-3/10>
- MAATHAI, WANGARI (2009): *The Challenge for Africa: A New Vision*, Portsmouth, William Heinemann.
- MBEKI, THABO (2003): *Africa Define Yourself*, Cape Town, Tafelberg.
- MO IBRAHIM FOUNDATION (2024): *Assessing progress after the first decade (2014–2023) of Agenda 2063*, 2024. 02. 26., <https://mo.ibrahim.foundation/news/2024/assessing-progress-after-first-decade-2014-2023-agenda-2063> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- MO IBRAHIM FOUNDATION (2025): *Infrastructure in Africa: unpacking the digital divide*, 2025. 02. 05., <https://mo.ibrahim.foundation/news/2025/infrastructure-africa-unpacking-digital-divide> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- MUDAVANHU, ETHAN (2022): *The State of Cybersecurity in Africa: The Chinese Effect*, 2022. 06. 23., <https://accesspartnership.com/the-state-of-cybersecurity-in-africa-the-chinese-effect/> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- NETSHITENZHE, TAKALANI ESTHER (2011): Information communication technologies in African development, in TARRÓSY, ISTVÁN – SZABÓ, LORÁND – HYDEN, GORAN (szerk.): *The African State in a Changing Global Context: Breakdowns and Transformations*, Münster, LIT Verlag, 49–56.

- OBADARE, EBENEZER (2023): A “New Scramble for Africa”? *Africa in Transition*, Council on Foreign Relations, 2023. 05. 02., <https://www.cfr.org/blog/new-scramble-africa> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- POWER, MARCUS (2019): *Geopolitics and Development*, London, Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203494424>
- RADELET, STEVEN (2010): *Emerging Africa: How 17 Countries Are Leading the Way*, Washington, D.C., Center for Global Development.
- SCHOLVIN, SÖREN (szerk.) (2015): *A New Scramble for Africa? The Rush for Energy Resources in Sub-Saharan Africa*, London, Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315565033>
- SHAW, TIMOTHY M. (2016): African Agency Post-2015: The roles of regional powers and developmental states in regional integration, in LEVINE, DANIEL H. – NAGAR, DAWN (szerk.): *Region-Building in Africa*, London, Palgrave Macmillan, 109–126. DOI: https://doi.org/10.1057/9781137586117_7
- TARRÓSY ISTVÁN (2019): A kínai „Övezet és Út Kezdeményezés” és Kelet-Afrika: geopolitikai térnyerés, infrastruktúra, függőség, *Területi Statisztika*, 59 (6), 669–692. DOI: <https://doi.org/10.15196/TS590604>
- TARRÓSY ISTVÁN (2024): „Olyan Afrika, amelyet mi akarunk magunknak” – Agenda 2063: A fenntartható fejlődésről, segélyről és a függőségi szindrómáról – Wangari Maathai nyomán, *Máltai Tanulmányok*, 6 (2), 174–187. DOI: <https://doi.org/10.56699/MT.2024.2.11>
- TARRÓSY, ISTVÁN (2025): Technology geopolitics, digital advancement and African agency, in MUNOZ, J. MARK (szerk.): *The Geopolitics and Geoeconomics of Technology*, London, Routledge, 181–188. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003568810-24>
- TAYLOR, IAN (2014): *Africa Rising? BRICS – Diversifying Dependency*, James Currey. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781787443877>
- VÖRÖS, ZOLTÁN (2011): China’s role in Africa: The case of Sudan, in TARRÓSY, ISTVÁN – SZABÓ, LORÁND – HYDEN, GÖRAN (szerk.): *The African State in a Changing Global Context: Breakdowns and Transformations*, Münster, LIT Verlag, 33–47.
- VÖRÖS ZOLTÁN (2022): Kínai geopolitika a 21. században: A globális világrend megkérdőjelezése?, *Eurázsia Szemle*, 2 (1), 8–28.
- VÖRÖS, ZOLTÁN – TARRÓSY, ISTVÁN (2020): China as a peacekeeper: The case of MINURSO, *Journal of International Studies*, 13 (4), 143–154., <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2020/13-4/10> (letöltve: 2026. 01. 08.).
- WHITAKER, BETH ELISE – CLARK, JOHN F. (2018): *Africa’s International Relations: Balancing Domestic & Global Interests*, Boulder, Lynne Rienner Publishers.
- WORLD BANK GROUP (2024): Mauritius: Overview, 2024. 10. 17., <https://www.worldbank.org/en/country/mauritius/overview> (letöltve: 2026. 01. 08.).

Technological Development, Digitalization, and African Agency in a Geopolitical Perspective

ABSTRACT

The paper examines the African context from two main perspectives within the discourse of contemporary geopolitics, geo-economics, and technological development. On the one hand, it seeks to answer the question, „What does Africa want?” – that is, what goals and priorities are reflected in the strategic documents of the African Union, particularly within the framework of Agenda 2063. On the other hand, it analyzes „what external actors want,” such as China, the United States, or the European Union, with particular attention to their roles in the development of Africa's digital and cybersecurity sectors. Concrete cases – such as Ghana's 2020 cybersecurity law – highlight initiatives that can be interpreted within the political considerations of individual African states. The study discusses great power strategies while also basing itself on the knowledge-, technology-, and innovation-centered development vision emphasized by Agenda 2063. From this perspective, it critically analyzes the opportunities and limitations within an „afrorealistic” approach that emphasizes African agency.

KEYWORDS: technology, cybersecurity, geopolitics, African agency, development, Agenda 2063

TARRÓSY ISTVÁN | A politikatudományok habilitált doktora, a Pécsi Tudományegyetem BTK Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszékének oktatója, egyetemi tanár, a PTE Afrika Kutatóközpont vezetője. MTA Bolyai-ösztöndíjas kutató (2018–2021), Fulbright Alumna (2013–2014), Japan Foundation Intellectual Fellow (2010), az Afrika Tanulmányok című folyóirat alapító főszerkesztője. Research Fellow a dél-afrikai Stellenbosch University Politikatudományi Tanszékének Nemzetközi és Összehasonlító Politika Központjában [Centre for International and Comparative Politics] (2026–).

TÓTH KLAUDIA

A Csád-tó biztonsági környezetének elemzése, értékelése

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2026.1.7

ABSZTRAKT

A Csád-medence a Száhel egyik legösszetettebb válsággóca, ahol a környezeti stressz, a megélhetési válság és a gyenge állami jelenlét egymást erősítve tartós bizonytalanságot okoz. A tanulmány azt vizsgálja, milyen mechanizmusokon keresztül fordul át a környezeti és gazdasági sérülékenységi biztonsági kockázattá, és ez mit jelent a stabilizációs és humanitárius beavatkozások szempontjából. A szerző kutatása a témával kapcsolatban kvalitatív módszertant alkalmaz: szakirodalmi és dokumentumelemzésre, interjúkra, szakértői egyeztetésekre és tereptapasztalatokra épül. Az elemzés mellett érvel, hogy a tó zsugorodása önmagában nem vezet konfliktushoz, hanem az állami autoritás hiányával, a korrupcióval, a porózus határokkal és a fegyveres szereplők kváziállami működésével idéz elő veszélymultiplikátor-hatást. A tartós stabilitás esélyét – a biztonsági válaszok mellett – a humanitárius hozzáférés, a helyi bizalom és a megélhetési reziliencia erősítése növelhetné.

KULCSSZAVAK: állami kapacitáshiány, Csád-medence, dzsihadizmus, éghajlatváltozás, humanitárius hozzáférés

---

A Csád-tó térsége a globális biztonságpolitika és a nemzetközi fejlesztéspolitika szempontjából az egyik legkomplexebb válságkörzetnek tekinthető a Száhelben. A régió strukturális instabilitását több egymással szorosan összefonódó tényező alakítja. A környezeti degradáció, a fokozódó elsivatagosodás, valamint a vízkészletek drasztikus csökkenése jelentős hatást gyakorol a térség ökológiai egyensúlyára, és közvetlenül veszélyezteti a helyi közösségek megélhetését. Ezzel párhuzamosan a gyors népességnövekedés és az intenzív állattenyésztés növeli az erőforrásokért folytatott versenyt, amely végső soron a társadalmi feszültségek fokozódásához vezet (Chitra et

al., 2024). A Csád-tó zsugorodása miatt milliók kényszerültek lakóhelyük elhagyására, amely migrációs nyomást gyakorol a szomszédos országokra, tovább feszítve a régió népességmegtartó képességét. A politikai instabilitás, a gyenge állami intézményrendszerek és a korrupció rendszerszintű jelenléte szélesíti és mélyíti a válságot. A kormányzati szervek korlátozott kapacitása gátolja a hatékony közszolgáltatások biztosítását, valamint a biztonsági kihívásokra adott koordinált válaszok végrehajtását (Minko, 2025). A porózus és sokszor ellenőrizetlen határok lehetővé teszik a fegyver-, kábítószer- és emberkereskedelem, illetve a szervezett bűnözés fennmaradását – ezek szisztematikusan aláássák a jogállamiságot és a térség gazdasági fejlődésének lehetőségeit. Biztonsági értelemben a Csád-medence a lokális és transznacionális erőszakos csoportok – különösen a JAS¹ és az Iszlám Állam Nyugat-afrikai Tartománya (Islamic State West Africa Province, ISWAP) – egyik legfontosabb műveleti területévé vált. A fegyveres konfliktusok súlyos következményekkel járnak: növelik a belső és külső menekültek számát, akadályozzák a gazdasági regenerációt, továbbá meggátolják a humanitárius vagy fejlesztési alapú segítségnyújtást (Griffin, 2020).

A KUTATÁS CÉLJA ÉS AZ ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN

A témával kapcsolatos kutatásom kvalitatív megközelítést alkalmazott. A vizsgálat alapját a szakirodalom áttekintése és a dokumentumelemzés képezi, amelyet félig strukturált szakértői interjúk (Interjú A–E, 2024–2025), továbbá szakértői egyeztetések és te reptapasztalatok egészítettek ki. Az interjúalanyok biztonságpolitikai, katonai elemzői, humanitárius/segítő, illetve regionális szakértői háttérrel rendelkeznek. Az anonimitást a tanulmány „Interjú A–E” jelölésekkel biztosítja. Az interjúk feldolgozása tematikus logika mentén zajlott: a szövegben visszatérő mintázatokat (adóztatás, toborzási mechanizmusok, terület-ellenőrzés, az állami jelenlét hiánya, a legitimáció kérdése) a szakirodalmi állításokkal összevetve használtam fel. A cél nem statisztikai általánosítás, hanem mechanizmusfeltárás volt: annak bemutatása, hogy az egyes tényezők hogyan kapcsolódnak össze, és hol keletkeznek beavatkozási pontok a stabilizációs, humanitárius válaszok számára. Az interjúkat három módon használtam fel. Egyrészt kiegészítik a nyilvános forrásokat ott, ahol a terepi dinamikák gyorsan változnak, másrészt mechanizmusokra mutatnak rá, harmadrészt ellenőrző valóságtesztként szolgálnak a szakirodalmi állítások vonatkozásában.

A tanulmány fő kutatási kérdése, hogy a Csád-medencében hogyan válik a környezeti és gazdasági sérülékenységből (vízhiány, elsivatagosodás, megélhetési válság) biztonsági fenyegetés (erőforrás-konfliktusok, szervezett bűnözés, dzsihadista terjeszkedés), illetve hogy ez milyen hatást gyakorol a stabilizációs törekvésekre. A tanulmány állítása szerint a szélsőséges csoportok beágyazódása nem pusztán katonai kérdés, hanem intézményi jellegű jelenség: ott erősödik meg, ahol az állam nem képes kiszámítható rendet és alapvető szolgáltatásokat nyújtani. A tanulmány hipotézise az, hogy a szűken vett

katonai győzelmek tartósan nem oldják meg a régió problémáit, mivel a térség instabilitása egy veszélymultiplikátor-lánccal járható le (Aina–Ojo, 2025):

- ökológiai és erőforrások (zsugorodó vízfelszín, kiszámíthatatlan megélhetés);
- megélhetési válság és mobilitás (migráció, piacok szétesése);
- közösségi feszültségek és konfliktus (hozzáférés a puha erőforrásokhoz);
- az állami jelenlét és legitimáció gyengülése (korrupció, szolgáltatáshiány, porózus határok);
- nem állami fegyveres szereplők mozgásterének bővülése (toborzás, adóztatás, területi uralom);
- a humanitárius hozzáférés romlása (biztonsági kockázatok, logisztikai akadályok);
- további sérülékenységek (betegségek, éhezés, kiszolgáltatottság).

Ennek megfelelően a tartós stabilizáció feltétele nem kizárólag a biztonsági nyomás fokozása, hanem a sérülékenység újratemelő pontjainak felszámolása: a megélhetési reziliencia, a hozzáférhető alapszolgáltatások és a helyi bizalom integrált erősítése. A tanulmány a térség folyamatait nem pusztán leíró módon, hanem a fent bemutatott veszélymultiplikátor-keretben tárgyalja, és a kvalitatív tapasztalatokat (interjúk, terepkutatások) az ok-okozati mechanizmusok megértésére használja.

FÖLDRAJZI ÉS KLIMATIKUS KONTEXTUS

A Csád-tó Nigéria, Kamerun, Niger és Csád határán fekszik (1. ábra). Az elmúlt öt évtized során vízfelülete 25 ezer négyzetkilométerről 2000–2500 négyzetkilométerre zsugorodott az aszályok, az elsivatagosodás, a fokozott vízfelhasználás és a tó erőforrásainak kiaknázását szabályozó előírások hiánya miatt (Lake Chad Basin Commission, é. n.). A tó zsugorodása következtében nagy kiterjedésű, összefüggő vízfelszínrel a csádi és kameruni oldalon lehet találkozni, a nigéri és nigériai részeken inkább a mocsaras, szigetvilágos környezet a meghatározó (Rashid et al., 2019). A Csád-tó méretének dinamikus változása jelentősen megnehezíti a közlekedést, és gyakran kárt tesz a már kiépített infrastruktúrában, például a part menti települések, utak és kikötők szerkezetében. Az ingadozó vízszint miatt sok korábban használható hajózási útvonal eliszaposodott, a partvonalak folyamatosan átrendeződnek, sőt egyes településeket el kell hagyni a visszahúzódó víz vagy a mocsarasodás következtében (Odada et al., 2006).

A tavon és környékén megfigyelhető ökológiai átalakulás, amelyet az éghajlatváltozás, a túllegeltetés és az erdőirtás is súlyosbít, jelentős mértékben felgyorsult. Ez folyamatosan próbára teszi a helyi közösségek alkalmazkodó és ellenálló képességét. A környezeti átalakulás biztonsági szempontból tehát nem háttérkörülmeny, hanem a veszélymultiplikátor-lánc első dominója, mivel növeli a megélhetés kiszámíthatatlanságát (halászat, állattartás, kereskedelem), új migrációs mintázatokat és erőforrásversenyt generál, továbbá olyan terepet hoz létre (szigetek, mocsarak, nehezen ellenőrizhető határszakaszok), amely kedvez az illegális mozgásoknak, és kormányzási kapacitás híján

1. ábra: A Csád-tó elhelyezkedése négy ország határán

Forrás: UN Geospatial (2020) alapján saját szerkesztés

biztonsági kockázatként csapódik le (Ogunmakin, 2024). Az új fizikai környezet tehát olyan működési teret teremt, amely egyszerre növeli a mindennapi sérülékenységet, és kedvez a paramilitáris szereplők térnyerésének.

EGÉSZSÉGÜGYI KOCKÁZATOK

A Csád-tó térségében az egészségügyi kockázatok nem csupán humanitárius mutatók, hanem a biztonsági sérülékenység újabb meghatározó elemei. A régióban a fertőző betegségek (különösen a vektorokhoz, illetve a vízhez, élelmiszerhez köthető megbetegedések) kockázata a rossz szanitációs, higiéniai és lakhatási feltételek, továbbá a fokozott mobilitás miatt tartósan magas, miközben az alultápláltság széles körű jelenléte is rontja a lakosság ellenálló képességét. A helyzet súlyosságát az alapellátáshoz való korlátozott hozzáférés is igazolja: a távolság, az infrastruktúra-hiány, a biztonsági kockázatok és a kapacitásproblémák miatt az egészségügyi szolgáltatások sok térségben kiszámíthatatlanok vagy teljes mértékben elérhetetlenek (WHO, 2023). A kórházak felszereltsége jellemzően korlátozott, gyakori a gyógyszerhiány, és az orvosok létszámhiánya is

komoly problémaként jelentkeznek. Ezek a gyengeségek a biztonsági sérülékenység újabb tanújelei. A lakosság többsége csak nagy távolságok legyőzésével jut orvosi segítséghez, modern körülmények között zajló ellátás pedig szinte csak a fővárosokban érhető el (Interjú A, 2025). Ez a mindennapi kiszolgáltatottság közvetve növeli a félkatonai szervezetek befolyását: ahol az állam nem képes alapvető szolgáltatást nyújtani, ott erősödik az alternatív rend és védelem ígérete – még ha az valójában kényszerre épül is.

E fejezet központi állítása, hogy az egészségügyi sérülékenység három csatornán kapcsolódik a biztonsági környezethez. Egyrészt a járványkockázat visszatérő egészségügyi sokkot okoz, amely az állami szolgáltatásnyújtás hiányának mindennapi tapasztalatán keresztül legitimációvesztést és bizalmi deficitet generál. Másrészt az alultápláltság és a krónikus ellátási hiány növeli a háztartások kiszolgáltatottságát, amely kényszermigrációhoz, veszélyes megélhetési stratégiákhoz és függőségi viszonyok kialakulásához vezet. Harmadrészt az ellátórendszer elérhetlensége és a mindennapi biztonságérzet hiánya mélyíti az állami jelenlét hiányából fakadó űrt.

A TÁRSADALOM SZINTJÉN JELENTKEZŐ TÖRÉSPONTOK

A Csád-tó térsége etnikailag és társadalmilag sokszínű zóna, nomád és félnomád csoportok, letelepedett földműves- és halászó közösségek élnek itt egymás mellett. A társadalmi struktúrák gyakran hierarchikusak, és a helyi vezetőknek (törzsfők, vallási vezetők) jelentős befolyásuk van. Az etnikai-vallási sokféleség önmagában nem determinálja a konfliktust, de a szűkülő erőforrásokkal és a gyenge állami jelenléttel együtt növeli a helyi közösségek szintjén jelentkező versenyt (Marsai, 2024). A társadalmi egyenlőtlenség mértéke jelentős, a szegénység, az iskolázatlanság és a korlátozott infrastruktúra pedig akadályozza a jobb lehetőségekhez való hozzáférést. Számos etnikai csoport között áll fenn történelmi vagy gazdasági gyökerű ellentét, illetve a puha erőforrásokért (víz, szántóföld) folyó akut konfliktusok sem ritkák. A Csád-tó vizétől körülbelül harmincmillió ember élete függ (Amr Rashad, 2025). A vízfelszín zsugorodása miatt intenzíven csökkennek a halászati, itatási és öntözési lehetőségek, így az alultápláltság, az élelmiszer- és vízhiány egyre markánsabb a régióban. Az aszályok és a konfliktusok miatt az élelmiszerimport is rendkívül költséges, az élelmiszer-ellátási lánc pedig sérülékeny és megbízhatatlan (Interjú E, 2024). A sokféle megélhetési stratégia és közösségi struktúra még békeidőben is instabil, válsághelyzetben azonban – ha nincs legitim közvetítés – a versengés konfliktusossá és kontrollálatlanná válik. Ebben a helyzetben a társadalmi sérülékenység nemcsak humanitárius probléma, hanem a terrorszervezetek térnyerésének egyik előfeltétele is.

BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK

A Csád-tó térségében a terrorizmus, a szervezett bűnözés, az erőforrás-konfliktusok és a gazdasági bizonytalanság egymást erősítve alakítják a törekeny biztonsági környezetet (Henrico–Doboš, 2024). A régió humanitárius helyzete válságos: az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatalának (United Nations Office for the Coordination of

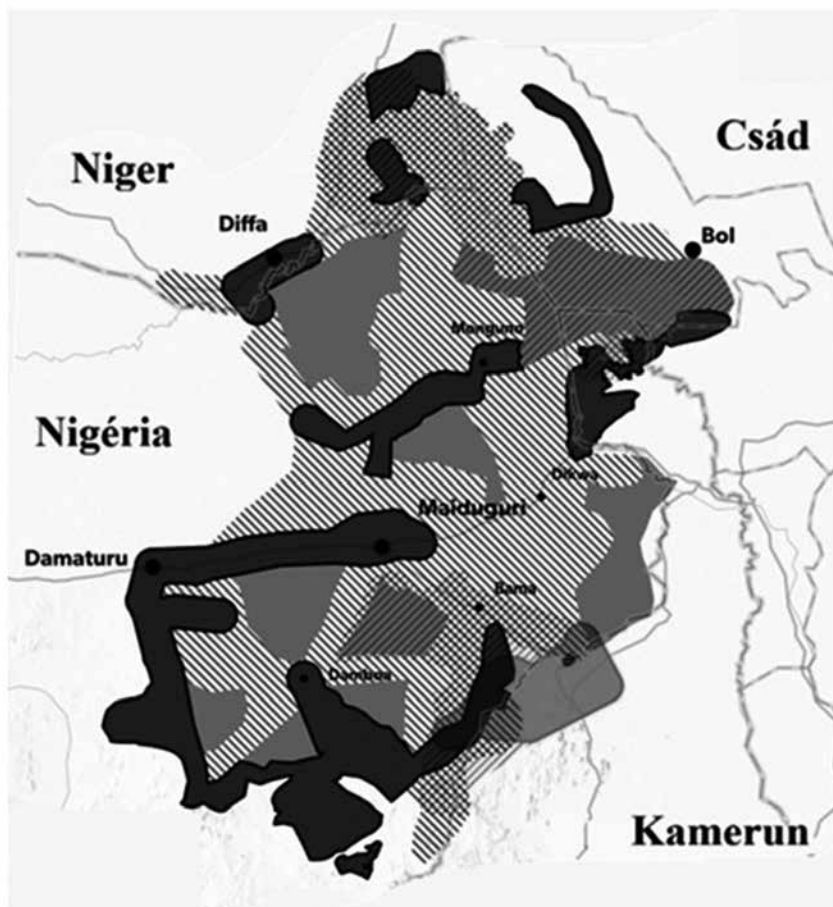
Humanitarian Affairs, UN OCHA) adatai szerint a térségben körülbelül három-négy millió belső menekült él, s mintegy tízmillió ember szorulna sürgős élelmiszersegélyre és humanitárius támogatásra (UN OCHA, 2025). A menekülttáborokban a túlszűfolt-ság, az ivóvízhiány és a fertőző betegségek terjedése tovább fokozza a válsághelyzetet, a nemzetközi segélymunkát pedig gyakran ellehetetlenítik a fegyveres összecsapások és a logisztikai kihívások. A következőkben azt vizsgálja a tanulmány, hogy milyen szerep jut a félkatonai szereplőknek a veszélymultiplikátor-láncolatban: miként használják ki az állami jelenlét hiányát, s hogyan alakítják kontroll- és bevételi rendszerrel.

A térség egyik legrégebben alakult terrorszervezete, a JAS hagyományosan Nigéria északkeleti részén, főként Borno államban erős, de mára a Csád-tó környéke is a csoport fontos műveleti területévé vált (Interjú B, 2025). A tó nigériai oldalán, különösen Baga és Doron Baga környékén gyakran hajt végre támadásokat halászok és helyi közösségek ellen. A Csád-tó csádi oldalán található Bol gyakran szolgál a dzsihadista szervezet rejtkehelyeként, és sok esetben a támadások megszervezése is itt zajlik. A tó mocsaras területei ugyanis lehetővé teszik számukra, hogy egy esetleges ellentámadás során gyorsan mozogjanak, és elrejtőzzenek. Kamerunban legfőképp Fotokol és Kolofata környékén aktívak a csoport tagjai. A szervezet létszáma a konfliktusok, a katonai műveletek és a belső dinamikák miatt folyamatosan változik. A legfrissebb becslések szerint a JAS-nak jelenleg 1500–3000 harcosa van (International Crisis Group, 2024).

Az Iszlám Állam Nyugat-afrikai Tartománya szintén Nigéria északkeleti részén, Borno államban a legaktívabb. Az is megfigyelhető, hogy a Csád-tó környéke egyre fontosabb bázisukká válik. Az ISWAP gyakran használja támaszpontként a tó nigériai részén található szigeteket és mocsarakat (Interjú C, 2024). A Tumbun környéki szigeteken például rejtkehelyeket és kiképzőközpontokat létesítettek. A Csád-tó csádi oldalán, Kaiga-Kindjiria vonzáskörzetében a csoport rendszeresen hajt végre támadásokat katonák és polgári személyek ellen. A térség nehezen megközelíthető területei lehetővé teszik számukra, hogy hosszú ideig rejtve maradjanak. A nigéri Diffa régióban legfőképp halászokra és kereskedőkre, valamint katonai célpontokra csapnak le, gyakran a meglepetés erejével. Az ISWAP létszáma az elmúlt években növekedett, mivel egyre több JAS-tag csatlakozott a rivális szervezethez. A legfrissebb becslések szerint a csoportnak mintegy 3500–7000 harcosa van (International Crisis Group, 2024). A két szervezet jelenléte nemcsak erőszakot, hanem egyfajta versengő kontrollrendszert is teremt, amely a civil lakosságot többszörösen kiszolgáltatottá teszi (2. ábra).

A terrorizmuson kívül a szervezett bűnözés, a drog-, fegyver- és embercsempészet is virágzik a vizsgált régióban a politikai instabilitás, a porózus határok, valamint a széles körű szegénység miatt. A feketepiacon főként a marihuána és a kokain dominál. A kokaint gyakran Nyugat-Afrikából Észak-Afrikába, majd Európába szállítják (Interjú D, 2025). A Csád-tó környéke fontos tranzitút vonal a drogcsempészek számára. A tó mocsaras területei és a gyenge határellenőrzés lehetővé teszi a szinte észrevehetetlen mozgást az országok között. A térségbe érkező fegyverek zöme Líbiából származik, ugyanis a polgárháború alatt

2. ábra: A terrorszervezetek aktív műveleti és befolyási területei a Csád-medencében

- Az ISWAP aktív műveleti területe
- Az ISWAP vitatott befolyási övezete
- Az ISWAP-ot támogató régió
- A JAS aktív műveleti területe
- A JAS vitatott befolyási övezete
- A JAS-t támogató régió

Forrás: Karr (2022) alapján saját szerkesztés

jelentős mennyiségű haditechnikai eszköz, fegyver és lőszer áramlott át a Csád-medence országaiba. Az emberkereskedelem célja a térségben főként a kényszermunka, a szexuális kizsákmányolás és a gyermekkatonaság. Az említettekén kívül legfőképp kőolajat, élelmiszert, gyógyszert és állatot csempésznek. A helyi szervezett bűnözői hálózatok gyakran

kapcsolatban állnak a terroristacsoportokkal (UN OCHA, 2024). A JAS és az ISWAP harcosai módszeresen zsarolják a helyi lakosságot, adókat vetnek ki a térségben élő kereskedőkre, halászokra és állattartókra. Az adóztatás a szervezetek egyik legfontosabb bevételi forrása, és olyan mértéket ölt, hogy egyes elemzések szerint az ISWAP évente több mint százkilencvenmillió dollárt szed be különféle adóformákban a Csád-tó térségében (ADF, 2025). A szóban forgó összegek messze meghaladják a térség állami adóbevételeit, ami jól mutatja a csoportok gazdasági befolyását és hatósági szerepét. A halászok a horgászásért, a pásztorok az állatok után, a kereskedők pedig az áruszállításért kötelesek adót fizetni. Az így kialakult rendszer a lakosságot gazdasági függőségbe taszítja, és erősíti a militáns szervezetek hatalmát (Interjú D, 2025). Tulajdonképpen ezek a struktúrák magyarázzák, hogy miért nehéz itt pusztán katonai eszközökkel tartós eredményt elérni: a félkatonai szervezetek hatalma nemcsak az erőszakon, hanem a gazdasági függőségen és a kiszolgáltatottságon is alapszik (Pichette, 2015).

HUMANITÁRIUS ÉS KARITATÍV VÁLASZOK: SZEREPLŐK, DILEMMÁK, BEAVATKOZÁSI PONTOK

A Csád-medencében a humanitárius válság nem csupán következménye a biztonsági krízisnek, hanem egyik újratermelője is: az élelmezésbizonytalanság és a közszolgáltatások hiánya a polgári lakosságot rendre az informális és jellemzően a radikálisok által felügyelt – és menedzsel – gazdaság irányába tolja. Következésképp a humanitárius és karitatív jelenlét nem kiegészítő elem, hanem beavatkozás a válságmechanizmusba: képes csökkenteni a sérülékenységet, és ezzel közvetve szűkíteni a szélsőséges csoportok társadalmi bázisát. E fejezet áttekinti a segítségnyújtás ökoszisztémáját, azonosítja a működését meghatározó dilemmákat, és kijelöli azokat a beavatkozási pontokat, amelyek a veszélymultiplikátor-lánc kritikus csomópontjain hatnak.

A térség humanitárius és karitatív tere sokszereplős és töredezett, egyszerre biztosít erőforrásokat, és teremt koordinációs kockázatot. Az ENSZ koordinációs mechanizmusai

(különösen a UN OCHA) kulcsszerepet játszanak a szükségletek felmérésében, a finanszírozási felhívások összehangolásában és a szereplők közötti munkamegosztásban. A nagy végrehajtó ügynökségek tipikusan az élelmezés, az egészségügy, a sanitáció és higiénia, illetve a menekültügy területén működtetnek programokat, gyakran párhuzamosan a táborig és a befogadó közösségekben. A klasszikus nemzetközi segélyszervezetek előnye a gyors mobilitáció, a standardizált ellátási lánc és a finanszírozási

---

A karitatív tevékenység a Csád-tó térségében különösen akkor lehet hatékony, ha képes hidat képezni a formális humanitárius rendszer és a helyi közösségek igényei között.

---

hozzáférés; hátrányuk lehet a bizalmi deficit és a kívülről jövő jelenlét sérülékenysége. Ezzel szemben a helyi civil szervezetek és hitalapú közösségek (egyházi, vallási hálózatok) gyakran jobb társadalmi beágyazottsággal és informális hozzáféréssel rendelkeznek,

viszont erőforrás- és kapacitáskorlátokkal küzdenek. A karitatív tevékenység a Csád-tó térségében különösen akkor lehet hatékony, ha képes hidat képezni a formális humanitárius rendszer és a helyi közösségek igényei között. A kormányzati szervek (különösen a perifériás régiókban) gyakran korlátozott kapacitással rendelkeznek, mégis nélkülözhetetlenek a legitim, fenntartható szolgáltatásnyújtás szempontjából. Az állam jelenléte nemcsak biztonságot jelent, hanem azt is, hogy a lakosság számára láthatóvá válik: van működő egészségügyi alapellátás, adminisztráció, iskolai hozzáférés, konfliktuskezelési fórum (Interjú A, 2025).

A térségben a segítő, humanitárius munka nem csupán logisztikai kihívást jelent, hanem politikai és bizalmi dilemmák sorozatát is, amely közvetlenül befolyásolja a programok hatását. A hozzáférés és a biztonság szempontjából a fegyveres támadások, rajtaütések, a házilag készítettű robbanószerkezetek kockázata, a szezonálisan járhatatlan útvonalak és a határ menti ellenőrizetlen zónák gyakran szigetszerű hozzáférést eredményeznek: a segítség eljut bizonyos csomópontokba, viszont a leginkább rászoruló kimaradnak. A semlegesség és a stabilizációs elvárások kapcsán elmondható, hogy a térségben a donorok és az állami szereplők részéről gyakran megjelenik az az elvárás, hogy a humanitárius programok járuljanak hozzá a terrorellenes célokhoz. Ez azonban kockáztatja a humanitárius elvek (semlegesség, pártatlanság) sérülését, és növelheti a segítő szereplők elleni célzott erőszak kockázatát.

A Csád-medencében zajló nemzetközi programok esetében gyakran tapasztalható, hogy a párhuzamos projektek, valamint az eltérő indikátorok és finanszírozási ciklusok miatt gyakran széttöredezik a beavatkozás. A rövid távú életmentés és a hosszú távú rezilienciaépítés közötti egyensúly megtalálása nehéz, mert a túlzott sürgősségi fókusz segélyfüggőséget, a túlzott fejlesztési fókusz pedig lassú hatást és a legsérülékenyebbek kimaradását eredményezheti. A veszélymultiplikátor-keret alapján a segítő és karitatív válaszok akkor a legerősebbek, ha nem csupán ágazati programokként futnak, hanem tudatosan a láncolat kritikus csomópontjait célozzák. A Csád-medencében a humanitárius és karitatív válaszok akkor képesek valódi stabilizáló hatást kiváltani, ha a megélhetési alternatívák, az alapszolgáltatások és a közösségi bizalom integrált csomagként jelennek meg. A programok tényleges hatása sokszor attól függ, hogy a jelenlét mennyire képes a helyi bizalmi hálókra támaszkodni. A vallási és közösségi vezetők bevonása, a helyi szervezetek kapacitásépítése, a kedvezményezettek kiválasztásának átláthatósága és a közösségi visszajelzési csatornák mind csökkentik a manipuláció és a segélydiverzió kockázatát, valamint erősítik a nem ártás elvét. A hozzáférés védelme itt nem csak biztonsági kérdés: a bizalom a legjobb hozzáférési infrastruktúra.

A rövid távú életmentés és a hosszú távú rezilienciaépítés közötti egyensúly megtalálása nehéz, mert a túlzott sürgősségi fókusz segélyfüggőséget, a túlzott fejlesztési fókusz pedig lassú hatást és a legsérülékenyebbek kimaradását eredményezheti.

ÖSSZEGZÉS, ÉRTÉKELÉS ÉS ELŐREJELZÉS

A kutatás eredménye alapján a Csád-medence biztonsági értelemben vett instabilitása egy többszintű, nem lineáris veszélymultiplikátor-rendszer következménye. E rendszerben a környezeti stresszorok (ökológiai változások) a megélhetési stratégiák sérülésén keresztül növelik a kényszermigráció mértékét és az erőforrások feletti versengést, majd kormányzási kapacitás híján konfliktusokká és legitimációvesztéssé transzformálódnak. A dzsihadista sejtek beágyazódása ebben a keretben endogén módon értelmezhető: a JAS és az ISWAP állami funkciók másolása révén intézményesíti a függőségi viszonyokat, majd ezzel a sérülékenységet tartós biztonsági kockázattá konvertálja. A kutatás másik kulcseredménye, hogy a Csád-tó térségében a fegyveres szervezetek sikere elsődlegesen kormányzási és intézményi logikákból vezethető le, nem pedig kizárólag az ideológiai mobilizációból vagy a katonai kapacitásból. A JAS és az ISWAP a vákuumban a rend, a hozzáférés és a megélhetés feletti uralmat szabályozási rendszerrel szervezi. A kutatási eredmények alapján a stabilizáció akkor képes tartósan csökkenteni a fegyveres befolyást, ha nem csupán erőforrásokat visz be a térségbe, hanem szűkíti a kormányzási űrt. A kutatás harmadik eredménye egy stabilizációs paradoxon azonosítása: a Csád-medencében a terrorellenes műveletek rövid távú taktikai eredményei középtávon instabilitást is generálhatnak, ha a beavatkozások társadalmi és humanitárius mellékhatásai rontják a hozzáférést a megélhetési alternatívákhoz. A fegyveres szervezetek adaptív működése miatt a katonai nyomás sok esetben nem megszünteti a fenyegetést, hanem térben és szerkezetben átrendezi a formáját. A végkövetkeztetés szerint a stabilizáció értékelésének mércéje nem kizárólag a kinetikus mutatókban (támadásszám, területkontroll) ragadható meg, hanem abban, hogy a beavatkozás képes-e növelni a helyi közösségek ellenálló képességét; e dimenziók integrálása nélkül a biztonsági siker a váltság újratermelődésének egyik strukturális tényezőjévé válhat.

Az előrejelzést tekintve a vizsgált mechanizmusok alapján a következő 12–24 hónapra három forgatókönyv vázolható fel. Ha a megélhetési nyomás magas szinten stabilizálódik, akkor a status quo instabilitása megmarad, a szolgáltatások elérhetősége csak szigetszerűen javul, és az állami jelenlét hiánya nem szűkül érdemben; ekkor alacsony-közepes intenzitású erőszak és tartós sérülékenység párhuzamos fennmaradása várható. Az eszkaláció irányába tolhatja a rendszert, ha egyidejűleg romlik a humanitárius hozzáférés, nő a kényszermigráció, illetve erősödik a paramilitáris csoportok államszerű viselkedése; ebben az esetben a fegyveres szereplők bevételi és toborzási kapacitása bővül, és megerősödik a konfliktusgazdaság. A részleges stabilizáció akkor tekinthető reálisnak, ha a helyi szintű szolgáltatásnyújtás és a megélhetési reziliencia mérhetően javul, és ezzel párhuzamosan csökken a dzsihadisták által fenntartott rend relatív értéke; ez nem feltétlenül az erőszak gyors eltűnését, inkább a sérülékenység lassú mérséklődését és a terroristák mozgásterének szűkülését jelenti.

Végjegyzet

1 A JAS vagy JASDJ elnevezés az arab Jama'atu Ahlis-Sunna Lidda'Awati Wal-Jihad kifejezésre vezethető vissza. A Boko Haram hivatalos neve 2016 előtt JAS volt, amely a 2016-os frakciószakadás után szűkült a Shekau-féle maradványfrakcióra. A nemzetközi sajtó sokszor nem tesz különbséget a JAS és az ISWAP frakció között.

Ábrajegyzék

1. ábra: A Csád-tó elhelyezkedése négy ország határán. UN Geospatial (2020) alapján saját szerkesztés.
2. ábra: A terrorszervezetek aktív műveleti és befolyási területei a Csád-medencében. Karr, Liam (2022) alapján saját szerkesztés.

Felhasznált irodalom

- ADF (2025): ISWAP drains Lake Chad Region through taxes, *ADF*, 2025. 08. 19., <https://adf-magazine.com/2025/08/iswap-drains-lake-chad-region-through-taxes/> (letöltve: 2025. 09. 09.).
- AINA, FOLAHANMI – OJO, JOHN SUNDAY (2025): (De)weaponizing climate-induced recruitment: Prospects of climate change adaptation as a non-kinetic counter-terrorism strategy in the Lake Chad Basin Region, *Global Society*, 39 (4), 446–469. DOI: <https://doi.org/10.1080/13600826.2025.2459627>
- AMR RASHAD, ISMAIL (2025): A new front in Africa: Changing geography of Lake Chad traps millions between violence and floods, *Democraticac*, 2025. 10. 01., <https://democraticac.de/?p=106861> (letöltve: 2025. 10. 21.).
- CHITRA, NAGARAJAN – VIVEKANANDA, JANANI – PHAM-DUC, BINH – SYLVESTRE, FLORENCE – POHL, BENJAMIN – MUNOZ, HECTOR MORALES (2024): Peace in an extreme climate: How climate-related security risks affect prospects for stability in Lake Chad, *PLOS Climate*, 3 (10), 1–17. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pclm.0000314>
- GRIFFIN, THOMAS E. (2020): Lake Chad changing hydrography, violent extremism, and climate conflict intersection, *Expeditions with MCUP*, 2020. 07. 27. DOI: <https://doi.org/10.36304/ExpwMCUP.2020.05>
- HENRICO, IVAN – DOBOŠ, BOHUMIL (2024): Shifting sands: The geopolitical impact of climate change on Africa's resource conflicts, *South African Geographical Journal*, 1–27. DOI: <https://doi.org/10.1080/03736245.2024.2441116>
- INTERNATIONAL CRISIS GROUP (2024): *JAS vs. ISWAP: The War of the Boko Haram Splinters*, International Crisis Group, 2024. 03. 28., <https://www.crisisgroup.org/>

- africa/west-africa/nigeria/b196-jas-vs-iswap-war-boko-haram-splinters (letöltve: 2025. 09. 21.).
- KARR, LIAM (2022): Salafi Jihadi Areas Of operation in The Lake Chad Basin, *Critical Threats*, 2022. 11. 29., <https://www.criticalthreats.org/analysis/salafi-jihadi-areas-of-operation-in-the-lake-chad-basin> (letöltve: 2025. 10. 21.).
- LAKE CHAD BASIN COMMISSION (é. n.): *Our Story – LCBC*, <https://cblt.org/our-story/> (letöltve: 2025. 10. 21.).
- MARSAI VIKTOR (2024): Válságra ítélve? Humanitárius katasztrófa a Száhelben, *Máltai Tanulmányok*, 6 (2), 75–87. DOI: <https://doi.org/10.56699/MT.2024.2.5>
- MINKO, ABRAHAM ENAME (2025): *Exploring resilience strategies in the Lake Chad Basin amid climate change, natural disasters and conflict*, Humanitarian Policy Group, 2025. 02. 17., <https://odihpn.org/en/publication/exploring-resilience-strategies-in-the-lake-chad-basin-amid-climate-change-natural-disasters-and-conflict/> (letöltve: 2025. 10. 21.).
- ODADA, ERIC O. – OYEBANDE, L. – OGUNTOLA, J. A. (2006): *Lake Chad*, <http://erepository.uonbi.ac.ke/handle/11295/36094> (letöltve: 2025. 10. 21.).
- OGUNMAKIN, OYEWUMI (2024): Will they continue to endure: How conflict and ‘climate-induced’ migration is affecting the Lake Chad Region, *Journal of Environment, Climate, and Ecology*, 1 (2), 16–24. DOI: <https://doi.org/10.69739/jece.v1i2.136>
- PICHETTE, ANDREW (2015): The rise of Boko Haram: An analysis of failed governance, *Outstanding Gateway Papers*, <https://digitalcommons.iwu.edu/gateway/9> (letöltve: 2025. 10. 21.).
- RASHID, MAHMOOD – JIA, SHAOFENG – ZHU, WENBIN (2019): Analysis of climate variability, trends, and prediction in the most active parts of the Lake Chad Basin, Africa, *Scientific Reports*, 9 (1), 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-019-42811-9>
- UN GEOSPATIAL (2020): Lake Chad Basin, *UN Geospatial*, 2020. 04. 01., <https://www.un.org/geospatial/content/lake-chad-basin> (letöltve: 2025. 10. 21.).
- UN OCHA (2024): *Impact of Transnational Organized Crime on Stability and Development in the Sahel*, UNODC, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta_sahel/TOCTA_Sahel_Transversal_2024.pdf (letöltve: 2025. 10. 21.).
- UN OCHA (2025): *Lake Chad Basin – Humanitarian Snapshot (As of 3 March 2025)*, OCHA, 2025. 03. 03., <https://www.unocha.org/publications/report/cameroon/lake-chad-basin-humanitarian-snapshot-3-march-2025> (letöltve: 2025. 10. 21.).
- WHO (2023): *Trends in Communicable and Noncommunicable Disease Burden and Control in Africa*, WHO Regional Office for Africa, <https://www.afro.who.int/publications/trends-communicable-and-noncommunicable-disease-burden-and-control-africa> (letöltve: 2025. 10. 21.).

Interjúk

Interjú A (2025): Interjú egy nigériai kutatóval, Budapest (online), 2025. május

Interjú B (2025): Interjú egy marokkói szakértővel, Rabat, 2025. április

Interjú C (2025): Interjú egy belga szakértővel, Molesworth, 2025. április

Interjú D (2025): Interjú egy amerikai szakértővel, Washington D.C., 2025. május

Interjú E (2024): Interjú egy amerikai szakértővel, Stuttgart, 2024. november

Analysis and assessment of the security environment of the Lake Chad region

ABSTRACT

The Lake Chad basin is one of the most complex crisis hotspots in the Sahel, where environmental stress, livelihood crises, and weak state presence reinforce each other, causing persistent instability. The study examines the mechanisms through which environmental and economic vulnerability translates into security risks and what this means for stabilization and humanitarian interventions. The author's research on the topic uses qualitative methodology: it is based on literature and document analysis, interviews, expert consultations, and field experience. The analysis argues that the shrinking of the lake does not in itself lead to conflict, but that the lack of state authority, corruption, porous borders, and the quasi-state functioning of armed actors cause a risk multiplier effect. In addition to security responses, humanitarian access, local trust, and strengthening livelihood resilience could increase the chances of lasting stability.

KEYWORDS: climate change, humanitarian access, jihadism, Lake Chad Basin, state capacity deficit

TÓTH KLAUDIA | A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának doktorvárományosa, az Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program és a Batthyány Lajos Alapítvány Doktori Programjának korábbi résztvevője, valamint a Roska Tamás-díj birtokosa. Kutatásainak fókuszában az afrikai biztonsági dilemmák, az államépítési kihívások és a nemzetközi beavatkozások állnak.

DRUHALÓCZKI ÉVA DÓRA

„Minden az ég alatt”

Egy kínai világrend-értelmezés elméleti alapjai

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2026.1.8

ABSZTRAKT

A tanulmány célja a Tienhszia elnevezésű hagyományos kínai vízió vizsgálata a kínai külpolitikai gondolkodás és a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek fényében. A tanulmány Csao Tingjang elméletét helyezi a középpontba, amely a Tienhsziát egy békés, értékalapú világrend ideáljaként mutatja be. Az írás azt a kérdést vizsgálja, hogyan értelmezhető a Tienhszia világrend-koncepcióként, és milyen hatással lehet Kína külpolitikájára. A tanulmány a szakirodalom kritikai elemzésében feltárja az elmélet utópisztikus és hegemonikus vonásait. A történeti példák rámutatnak, hogy a Tienhszia gyakorlati megnyilvánulásai a harmónia helyett inkább Kína-központúságot és kulturális-politikai befolyást testesítettek meg. A modern külpolitikai gyakorlatban, például az Övezet és Út Kezdeményezésben a koncepció retorikai és ideológiai elemként jelenik meg, amely a kínai puha hatalom és nemzetközi imázs építésének eszköze.

KULCSSZAVAK: Kína, Tienhszia, világrend, nemzetközi kapcsolatok, kínai filozófia

---

A hidegháború végét követően az Amerikai Egyesült Államok határozta meg a nemzetközi rend struktúráját (Ikenberry, 2009), azonban napjainkban e világrend átalakulása az egyik legaktuálisabb kérdéssé vált, mivel Kína egyre nagyobb kihívást jelent a nemzetközi rendszer alapvető értékrendjével szemben. Kiemelendő, hogy bár a nemzetközi rendszer nyugati gyökerű, a feltörekvő hatalmak növekvő befolyásukkal igyekeznek a saját világgépük szerint alakítani (Mazarr et al., 2016).

A tanulmány központi tézise, hogy a külpolitikai stratégiák megértéséhez elengedhetetlen az országok tradicionális, kulturális, történelmi és értékrendszerbeli elemeinek figyelembevétele is (Morgado, 2023), amire Kína kapcsán nyugati (Kissinger, 2012) és kínai kutatók (Pan, 2016; Qin, 2010) egyaránt felhívják a figyelmet. A magyar szakirodalomban a kínai külpolitika sajátosságait már többen is vizsgálták (Tálas, 2009; Jordán,

2012; Salát, 2022). Az is kiemelendő, hogy a tradicionális kínai elemek a külpolitikai (Eszterhai, 2017, 2019), jogi (Kormány, 2018) és geopolitikai (Horváth, 2022) kutatásokban egyaránt megjelentek a magyar szerzőknél. A nemzetközi szakirodalom már többször rámutatott a kínai stratégiai kultúra sajátosságaira, amelyek magukban foglalják a történelmi elemeket (Scobell, 2002; Morgado–Druhalóczki, 2024). Mindezek ellenére a kutatások többsége továbbra is a nyugati (neo)realizmus keretei között vagy filozófiai elméleti síkon tárgyalja Kína felemelkedését.

Jelen tanulmány álláspontja az, hogy a kínai külpolitika megértéséhez elengedhetetlen a hagyományos koncepciók, különösen a Tienhszia (*Tianxia*, 天下: 'ég alatti') fogalmának értelmezése. Ezt, noha hagyományos kínai világrend-koncepcióként is értelmezhető, ritkán kapcsolják össze a modern gyakorlatokkal, főként a magyar szakirodalomban. Ennek fényében azt a kérdést vizsgáljuk, hogyan értelmezhető a Tienhszia világrend-koncepcióként, és milyen hatással lehet Kína külpolitikájára. A vizsgálat középpontjában Csao Tingjang (*Zhao Tingyang*, 赵汀阳) filozófus elméletének és az azt övező tudományos diskurzusnak a kritikus elemzése áll. A tanulmány elsősorban irodalmi áttekintésre és elméleti elemzésre épül, amely a Tienhszia fogalmának filozófiai, történelmi és a nemzetközi kapcsolatok (*international relations*; *IR*) elméleteihez köthető értelmezéseit vizsgálja. Ehhez az elemzés kritikai és összehasonlító megközelítést alkalmaz. A tanulmány elsődleges célja, hogy pótolja a Tienhszia mélyebb értelmezésének hiányát a magyar szakirodalomban. Fő hozzájárulása, hogy a kínai külpolitika elemzésében a Tienhszia fogalmát a stratégia értelmezésének aktív keretként is vizsgálja, amely olyan új perspektívát kínál a Kína-centrikus világrend és a modern törekvések összekapcsolására, amely a további kutatásokban értelmezési eszközként is hasznosulhat.

A tanulmány a kínai neveket és fogalmakat magyaros átírással közli, ám a keresethez elősegítése érdekében első előfordulásukkor pinyin átírással és egyszerűsített kínai írással is megjeleníti.

A TIENHSZIA ELMÉLETE

A kínai vallási és filozófiai hagyományban kiemelkedő szerepet kapott a Tien (*Tian*; 天: 'ég'), amelynek korszakonként és irányatonként eltérő jelentése volt, ám mindig megmaradt központi jelentősége a természet és a mindenség rendjének meghatározásában. Az uralkodó hatalmának legitimitását az égi mandátumhoz (*tienming*; *tianming*; 天命) kötötték, amely összekapcsolta a Tient és a Tienhsziát. Utóbbi birodalomként való értelmezése így egyszerre jelent politikai és erkölcsi kohéziót, amelynek keretében az uralkodó feladata a béke és a jólét megteremtése volt (Kormány, 2018). Ez a gondolat a nemzetközi kapcsolatokban is megfigyelhető, amelyekben az állam tölti be az uralkodó szerepét a nemzetközi porondon (Eszterhai, 2013). Ez alapján a Tienhszia egyszerre filozófiai és érték alapú koncepció.

A modern értelmezés Csao nevéhez köthető, aki a 2000-es évek közepétől foglalkozik mélyrehatóan a Tienhsziával, különösen a Csou- (*Zhou*; 周) dinasztia (kb. i. e.

1046–256) örökségének fényében (Zhao, 2006, 2009, 2014, 2021). Ekkor ugyanis a korabeli viszonyokból új politikai struktúra jött létre, amely – elviekben – az erőszak helyett kölcsönös elfogadason és együttműködésen alapult. A filozófus ezt a nemzetközi térben egy „világintézményhez” hasonló struktúraként képzei el, amely egységes törvényeket alkot, vitákat rendez, közös erőforrásokat kezel, és békét biztosít (Zhao, 2009). A jelenlegi rendszerrel szemben, amelyet az eltérő politikai és értékrendszerek okozta feszültség jellemez, a Tienhsziát a békés, családyszerű együttélés víziójaként írja le, amelyben közös politikai és erkölcsi alapok érvényesülnek. Ez a „tökéletes birodalom” platonikus ideáljaként jelenik meg munkáiban, és alternatívát kínál a versengésen alapuló (neorealista, nyugati gyökerű) világrenddel szemben (Godehardt, 2016).

Csao koncepciójának központi eleme a minhszin (*minxin*; 民心; 'a nép szíve', 'akarata'), amely alapján a jó vezetőt az emberek önként követik. Ez a Tienhszia pszichológiai dimenziójára utal (Kumar, 2018), amely specifikusan kínai mentalitást tükröz az uralkodással és az irányítással kapcsolatban. Csao munkássága tehát a Tienhsziát nem pusztán történeti vagy filozófiai fogalomként, hanem a nemzetközi együttműködés, valamint a békés rend ideáljaként mutatja be, amely értékalapú keretet kínál a globális politikai viszonyok értelmezéséhez.

Noha egyes szerzők megvalósíthatónak tartják ezt a víziót (Cha, 2018), mások szerint az elmélet utópia (Callahan, 2012). Elsőként fontos kiemelni, hogy a Tienhszia struktúrája Csao értelmezése szerint összhangban áll számos hagyományos kínai művel (például *Írások könyve*, *Szertartások könyve*, *Csou szertartásai*), melyek többsége nem alkalmas a modern politikai gyakorlatban való értelmezésre. A filozófus felismeri ezt (Zhao, 2009), ezért kortárs értelmezése nem teljesen a hagyományos alapokra támaszkodik, hanem saját nézeteit is bevonja (Callahan, 2008). A tanulmány álláspontja szerint Csao a Tienhsziát a modern világ alakulásának fényében próbálta értelmezni, a konfuciánus értékeket pedig kiindulópontként használta. Mindez azonban nem szünteti meg a megvalósíthatósággal kapcsolatos kritikák alapjait. Továbbra is hiányoznak a gyakorlati keretek és a rendszer működésének részletei, így pedig nem világos, milyen eszközökkel lehetne elérni az elfogadást, vagy hogy miként reagálna Kína egy állam ellenállása esetén. Az elméleti fókusz miatt hiányoznak a hatalomgyakorlás, a nemzetközi politika és az országok közötti kapcsolatok részletei, valamint a rendszer szabályainak konkrét leírása.

Emellett a nemzetközi kapcsolatokra vonatkozó elemzésekben alapvető a kemény és a puha hatalom viszonya. Míg a kemény hatalom katonai és gazdasági erőforrások érvényesítését jelenti, a puha hatalom kulturális vonzerővel, értékekkel és diplomáciával gyakorol befolyást (Keohane–Nye, 1998). A Tienhszia vizsgálatakor elengedhetetlen figyelembe venni ezeket, hiszen az elmélet értékalapú kohéziót ígér, ami azonban a gyakorlatban nem választható el a politikai és a katonai hatalomtól. A kritikusok ezért hegemonikus törekvésként értelmezik a Tienhsziát, amely mögött Kína puha és kemény hatalmi törekvései húzódnak (Callahan, 2008; Schweller–Pu, 2011).

Csao utal rá, hogy a Csou-dinasztia alatt a politikai struktúra nem volt mentes a kemény hatalom elemeitől: a „világintézmény” birtokolta a legnagyobb alárendelt állam kétszeresének megfelelő területet, és hadserege is meghaladta a többi államét (Zhao, 2009). Ugyanakkor a filozófus állítása szerint elmélete nem utal hegemoniára, mert a legitimitáció elveszhetne, ha a központi hatalom nem teljesítené a feladatát. A kritikus értelmezések szerint a Tienhszia elmélete politikai dimenziót is magában hordoz, amelyet a nemzetközi rendszer átalakítására irányuló törekvésként, valamint Kína befolyásának kiterjesztéseként értelmeznek (Callahan, 2008, 2012). Más szerzők viszont a Tienhsziát erős alternatívaként látják a nyugati elméletekkel szemben (Wang, 2017), amely egy olyan potenciális új világrend értelmezéseként jelenik meg, amely a kínai értékrendet közvetíti. Így a Tienhszia, bár idealista és univerzalista eszmének tűnik, valójában a „kínai típusú” hegemonia lehetőségét is magában hordozza.

A TIENHSZIA ÉS A KÍNAI KÜLPOLITIKAI STRATÉGIA

A Tienhszia stratégiában való megnyilvánulásával kapcsolatos első felmerülő kérdés a Tienhszia mint elméleti elem megvalósulása. Csao ugyanis a terminus egyetlen „megtestesülését” a Csou-dinasztiához köti. Ráadásul egy 2024-es interjúban azt is hangsúlyozta, hogy Kína jelenlegi külpolitikai gyakorlatát nem tekinti a Tienhszia megnyilvánulásának (Zhao–Hanafi, 2024). Mindazonáltal ki kell emelni, hogy a Tienhszia egyes aspektusai, főleg az előző fejezet kontextusában, alkalmasak és érdemesek arra, hogy a történelmi és a modern Kína külpolitikai gyakorlatának vizsgálatakor figyelembe vegyük őket. Az alábbiakban az ezekkel kapcsolatos lehetőségeket mérlegeljük.

A történelmi kontextus

A kínai hűbéri rendszer (csaokung tihszi; *chaogong tixi*; 朝贡体系) a Tienhszia egyik leggyakrabban hivatkozott történelmi megtestesülése (Eszterhai, 2013; Gruenler, 2019; Česnakas, 2022; Morgado–Druhalóczi, 2024). Ennek oka abban rejlik, hogy a rendszer a Tienhszia kulcsfogalmait tükrözte vissza, úgymint a hierarchiát, a kínai értékrend központi szerepét, valamint a részvétel önkéntességét. Így tehát célja a Kína-központú, hierarchikus kapcsolatrendszer kialakítása volt (Fairbank–Têng, 1941; Fairbank, 1942; Eszterhai, 2013, 2017, 2019). A rendszerben a hűbérállamok szertartásos keretek között ismerték el a kínai uralkodó és politikai rend felsőbbrendűségét, ami egyértelműen mutatja a kulturális és politikai befolyás gyakorlását (Eszterhai, 2019). A részvétel kapcsán világosan látható a rendszernek a Tienhszia minhszin elemétől való eltérése is. Ezen elv szerint ugyanis a vezetőt önként követik, azért, mert jól vezet; ezzel szemben a hűbéri rendszernek többféle motivációja volt – többek között a gazdasági haszon, a kulturális közelség, a biztonságkeresés vagy épp a Kínától való félelem (Nguyen, 2021; Jory, 2021). Ez jól mutatja, hogy a kínai hűbéri rendszer nem volt mentes a kemény hatalomtól, ami hangsúlyos eltérés a Tienhszia eszmeiségétől. Ez megerősíti Peter C. Perdue (2015)

kritikai álláspontját is, miszerint a hűbéri rendszer nem a harmóniát, hanem a kemény hatalom és a kulturális befolyás sajátos keverékét testesítette meg.

A rendszer vizsgálata az ellentétek dacára is segít megérteni, hogyan ölthetett testet a Tienhszia gondolata a gyakorlatban, nem pusztán békés együttélésként, hanem a kínai politikai és kulturális felsőbbrendűség intézményesítésén keresztül. Mindez a modern politikai gyakorlat fényében is releváns irányokat jelezhet.

A Tienhszia lehetséges alakulása

Ahogy az 1. táblázat is mutatja, a Tienhszia, a hűbéri rendszer és a modern kínai külpolitika között világos folytonosság figyelhető meg, ugyanakkor a különbségek is jelentősek. A kapcsolatok szintjén mindhárom modell hangsúlyozza az önkéntességet, ám míg az eredeti Tienhsziában ez idealizált formában jelenik meg, addig a hűbéri rendszerben és a modern gyakorlatban már erőteljes gazdasági és biztonsági tényezők is alakították,

*1. táblázat: A Tienhszia, a hűbéri rendszer és a modern gyakorlat kapcsolata
(saját szerkesztés)*

	A Tienhszia elmélete	A hűbéri rendszer	A modern gyakorlat
Kapcsolatok	Önkéntes, hierarchia jellemzi	Önkéntes (de befolyásolják gazdasági, biztonsági tényezők), aszimmetrikus kapcsolatok	Önkéntes (de befolyásolják gazdasági, biztonsági tényezők), aszimmetrikus kapcsolatok
A harmónia elve	A fő cél	Elv. de a gyakorlatban egyéb érdekek is jelen vannak	Elv. és retorikai elem, de a gyakorlatban egyéb érdekek is jelen vannak
Legitimáció	A minhszin	Puha és kemény hatalom	Puha és kemény hatalom; retorikai szinten a minhszinhez hasonló kép vázolósa
A hatalom és a moralitás kapcsolata	Morális irányítás	Kulturális befolyásolás	A morális irányítás hangsúlyozása a retorikában
Kína elképzelt szerepe	A középpontban: utalások a kínai értékrend elfogadásának szükségességére	A középpontban (regionális nagyhatalom): tényleges politikai és kulturális befolyás, a kínai értékrend elfogadtatása	A középpontban (nagyhatalom): tényleges politikai és kulturális befolyás, a kínai értékrend elfogadtatásának célja
A Kínával szemben kinyilvánított ellenszegülés következményei	Nem tisztázott	A politikai kapcsolat csökkenése/ megszakadása, gazdasági és/vagy katonai következmények	Gazdasági következmények, gazdasági nyomás, (narratív) delegitimáció
Lehetséges gyakorlati példák	Csou-dinasztia	Kína régiójának országai; Délkelet-Ázsia	Övezet és Út Kezdeményezés, Délkelet-Ázsia, esetleg Afrika

illetve alakítják a döntéseket. Mindez a hűbéri rendszerben, valamint a modern gyakorlatban aszimmetrikus kapcsolatok kialakulásához vezet. A harmónia elve mindhárom keretben központi jelentőségű: a Tienhsziában ez a végső cél, a hűbéri rendszerben és a mai külpolitikában viszont inkább retorikai hivatkozási pont, amelyet a tényleges geopolitikai és gazdasági érdekek gyakran felülírnak. A legitimitáció alapja szintén átalakult: míg a Tienhszia a minhszin támogatására alapoz, addig a hűbéri rendszer és a mai gyakorlat inkább a puha és a kemény hatalom kombinációjára támaszkodik. A modern gyakorlat eközben retorikai szinten igyekszik a minhszinhez hasonló morális képet festeni. A hatalom és a moralitás kapcsolata is jelentős különbséget mutat. A Tienhszia alapvetően a morális irányításra épít (ez a minhszinnel szorosan összefügg), amelyből – elméletileg harmonikus – hierarchia alakul ki (lásd *kapcsolatok*). Ezzel szemben a hűbéri rendszerre és a modern gyakorlatra – az aszimmetrikus kapcsolatok kialakításának fényében – más irányok jellemzőek. A hűbéri rendszerre a kulturális befolyás és az abból fakadó sajátos normavezérelt, politikai irányítás. Ezzel szemben a modern gyakorlatban, amely alapvetően sokkal diszkurzívabb, és az intézményesítés felé hajlik, a narratívák szintjén a Tienhsziában központi morális irányítás ideája és célja hangsúlyozódik. Kína elképzelt szerepe mindhárom modellben a központiságra összpontosul, ám míg a Tienhszia inkább értékrend-elfogadásra, a hűbéri rendszer pedig regionális politikai és kulturális befolyásra törekedett, addig a modern külpolitikai gyakorlat globális nagyhatalmi pozícióra mutat, amelyben Kína célja saját értékrendjének az elfogadtatása is. Ez egyenlő a nemzetközi rendszer értékrendje átforgatásának lehetőségével. Végezetül a központi szerepben lévő Kínával való ellenszegülés kérdése is lényeges. Bár a minhszin fényében vannak utalások arra, hogy a rossz vezető leváltható, és a „világintézmény” ellen nem megfelelő irányítás esetén az alárendelt államok összefoghatnak (Zhao, 2009), a Tienhszia elméletében ez a kérdés nem teljesen tisztázott. A hűbéri rendszer gyakorlatiasabb működésében az ellenszegülés a politikai kapcsolat csökkenéséhez vagy megszűnéséhez vezethetett, amelynek gazdasági vagy akár katonai következményei is lehettek. A modern gyakorlatban hasonló a helyzet; jellemzőek a gazdasági következmények és a gazdasági nyomás is, valamint egyre inkább előtérbe kerül a narratív delegitimitáció.

A Tienhszia és a kortárs kínai külpolitika

Kína magatartását kettősség jellemzi. Ugyanis egyszerre van jelen benne a realista megközelítés és a hagyományos kínai világkép hatása (Morgado–Druhalóczi, 2024). Előbbi a hatalomgyakorlás mikéntjét hangsúlyozza, míg utóbbi a hierarchikus együttműködés lehetőségét kínálja. Kína a nemzetközi versengésben elsődlegesen a gazdasági erejére és katonai modernizációjára támaszkodik, ugyanakkor jelentős figyelmet fordít a puha hatalom eszközeinek alkalmazására is. Ez a kettősség szorosan kapcsolódik a Tienhszia fogalmához. Mindez arra mutat, hogy amiben erősen megjelenhet az elmélet gondolatossága, az (1) a nemzeti imázs, (2) a politikai diskurzus, valamint (3) a gazdasági kapcsolatok logikája.

Az olyan gyakorlati politikai példák, mint az Övezet és Út Kezdeményezés (*Belt and Road Initiative; BRI*) jól érzékeltetik a fentiekben vázolt logikát. Ennek során ugyanis Kína gazdasági és diplomáciai eszközökkel alakít ki politikai kapcsolatokat és esetleg politikai hűséget is. Ugyanakkor az aszimmetrikus kapcsolatok kritikái rámutatnak, hogy a gyakorlat nem mentes a hatalomgyakorlás egyes formáitól, valamint a hegemónikus törekvésektől, aminek tekintetében a nyugati álláspont egyre inkább hangsúlyozza, hogy a BRI Kína geopolitikai érdekeit szolgálja (Callahan, 2016). Kína ezeket a kritikákat igyekszik megcáfolni, főként a BRI-jal kapcsolatos dokumentumokban és beszédekben. Evégett az elmúlt években egyre hangsúlyosabbak lettek azok a kínai állítások, amelyek a BRI-t a közös jólét, fejlődés és biztonság, valamint a harmónia és elfogadás platformjaként láttatják. Ehhez hozzátartozik, hogy Kína felemelkedését ugyanezek a szövegek szintén árnyalják: olyan politikai diskurzussal, amely Kína fejlődését a világ fejlődésével teszi egyenlővé (The Third Belt and Road Forum for International Cooperation, 2023). Ez a retorika egyértelműen azt sugallja, hogy Kína fejlődése békés. Ezek a Tienhszia gondolatiságában is megjelenő retorikai elemek, amelyek egyrésztől csillapíthatják a partnerországoknak a Kínával való kapcsolat építésére vonatkozó agályait. Másrésztől Kína nemzeti imázsát is formálják: egy békés, a világ fejlődését szem előtt tartó nagyhatalom képét festik le. Ebből az is látható, hogy a BRI nem csupán külpolitikai eszköz, hanem a Kína nemzetközi szerepéről szóló átfogó elképzelés része is, amely a Tienhszia elveit is tükrözi. Azt is hozzá kell tenni, hogy a nemzeti imázs alakítására egyre jobban kidolgozott kínai politikai diskurzus stratégiai eszköz is. Jó példák erre a Trump 2.0 alatti 2025-ös kínai–amerikai kapcsolatok, amelyek során Kína – Trump intézkedései és esetleges negatív visszhangjuk mentén – egyre inkább igyekszik formálni a globális narratívát (Eszterhai–Druhalóczi, 2025), amely az *1. táblázatban* is szereplő (narratív) delegitimáció egyik megnyilvánulási formája is lehet.

Szintén idekapcsolhatók az olyan konfliktushelyzetek is, mint például a Dél-kínai-tenger helyzete. Itt ugyanis valós kemény hatalmi elemek jelennek meg Kína részéről. Azonban az erről szóló diskurzus a délkelet-ázsiai államok vagy az ASEAN (a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége) felé továbbra is az együttműködést, a biztonságot és a harmóniát hirdeti. Ez a kettősség jól mutatja, hogy a Tienhszia retorikája egyensúlyozó szerepet tölt be. Célja, hogy csillapítsa a kemény hatalmi lépések élességét, és minimalizálja a régióban esetlegesen kialakuló feszültségeket vagy konfliktusokat.

A TIENHSZIA LEHETSÉGES ÉRTELMEZÉSE

Az eredeti Tienhszia mindenképpen világtrend-koncepcióként értelmezendő, és éppen ezért a Csao által interpretált változat sem lehet minőségében más. Az elmélet az értékrendre fókuszál, ami viszont a kínai külpolitikai gyakorlatban könnyen elfedheti a hegemon törekvéseket. Ez a kettősség kritikai vizsgálatot igényel, különösen az olyan kezdeményezések fényében, mint a BRI. Az elmélet hiányosságai azt mutatják, hogy mind az eredeti, mind a Csao által interpretált Tienhszia inkább filozófiai és kulturális

keretként értelmezhető, mintsem konkrét stratégiaként. A modern kínai külpolitika valós működése alapján ezért csak a stratégiai kultúra fényében értelmezhető. Ilyen értelemben pedig nem stratégiai modellként, hanem a stratégiát befolyásoló koncepcióként szükséges interpretálni. Am mivel az elméletben jól látható a Kína-centrikusság, a politikai-kulturális befolyás, valamint a kemény hatalmi elemek lehetősége is, érdemes lehet a koncepciót a kínai IR-elméletek irányával és a történelmi tapasztalatokkal is összekötni. Ilyen értelemben hosszabb távú kutatásokban megfigyelhetővé válhat a Tienhszia valódi természete, amely már nem csupán a stratégiát befolyásoló tényező.

A történelmi példák arra mutatnak rá, hogy a Tienhszia eszméje valamilyen formában már Kína múltbeli külpolitikai gyakorlatában megjelenhetett, noha nem a harmónia, hanem inkább a Kína-központúság és a kulturális-politikai befolyás eszközei mögött húzódó gondolatként. Éppen ezért valószínűsíthető, hogy ez a megközelítés ma is hatással van a kínai külpolitikai gondolkodásra, miközben a modern kínai stratégia a nyugati normákhoz való alkalmazkodást is magában foglalja.

Ennek fontossága abban is rejlik, hogy az elmélet kiegészítése, valamint a nemzetközi kapcsolatok szintjére emelése is számos kihívást foglal magában, ugyanis jelentősen eltér a nyugati IR-megközelítésektől. A realista elképzeléssel szemben a Tienhszia nem annyira hatalomcentrikus, sokkal inkább értékrendközpontú, harmóniafókuszú megközelítés. A liberalizmussal szemben nem annyira intézményközpontú, inkább hierarchikus fogalom. Noha az identitás és az értékek fontossága miatt összefügghetne a konstruktivizmussal, kiemelendő, hogy a Tienhszia egy sajátos kulturális világkép globális szintre emelése. Ezzel együtt pedig nem csupán a konstruktivizmussal nem fér össze, hanem alapvetően az IR-elméletekkel sem, hiszen

azoknak globális szinten kellene érvényesnek lenniük. A kínai IR-megközelítésekben a Tienhszia leginkább Csin Jacsing (*Qin Yaqing*; 秦亚青) hagyományos kínai kapcsolatokra épülő elméletével hozható összefüggésbe, hiszen Csin maga is a Tienhsziát véli elmélete alapjának (Qin, 2007). Azonban a Tienhszia IR-hez kapcsolásának utóbbi kritikája Csin elméletére is igaz: Kína-specifikus, és nem vetíthető ki bármelyik országra.

Mindazonáltal a történelmi tapasztalatok és a kínai IR-megközelítések feltárása, összekapcsolásuk a kínai stratégiában fellelhető nyugati megközelítésekkel és együttes értelmezésük mindenképpen új interpretációs irányként szolgálhat a jövőbeni kutatók számára. Ezek fényében ugyanis olyan értelmezési keretek fedezhetők fel, amelyek támogathatják a kínai stratégia és célok egyes elemeinek mélyebb megértését.

KONKLÚZIÓ

A tanulmány a Tienhszia fogalmát vizsgálva rávilágított, hogy a kortárs kínai külpolitika értelmezéséhez elengedhetetlen a történeti és kulturális gyökerek figyelembevétele. Csao munkássága a fogalmat egy inkluzív, békés és értékrendalapú világrend ideáljaként mutatja be, amely szembehelyezkedik a nyugati (neo)realista megközelítésekkel. Ugyanakkor a kritikusok joggal emelik ki, hogy a koncepció erősen utópisztikus, gyakorlati keretei tisztázatlanok, és könnyen hegemoniatörekvésként értelmezhető.

A történeti példák arra mutatnak rá, hogy a Tienhszia eszméje valamilyen formában már Kína múltbeli külpolitikai gyakorlatában megjelenhetett, noha nem a harmónia, hanem inkább a Kína-központúság és a kulturális-politikai befolyás eszközei mögött húzódó gondolatként. Éppen ezért valószínűsíthető, hogy ez a megközelítés ma is hatással van a kínai külpolitikai gondolkodásra, miközben a modern kínai stratégia a nyugati normákhoz való alkalmazkodást is magában foglalja. Így a Tienhszia mint világrend-koncepció nem önállóan, hanem más hagyományos és modern elméletekkel együtt kínál keretet Kína magatartásának értelmezéséhez.

A tanulmány fő megállapítása, hogy a Tienhszia nem közvetlen külpolitikai modell, hanem elméleti, filozófiai és kulturális háttér, amely világrend-koncepcióként értelmezhető. Ma inkább retorikai és ideológiai hivatkozási alap, amelyet a kínai politikai elit tudatosan épít be narratívájába, ezzel erősítve Kína nemzetközi imázsát és legitimitását. Ugyanakkor a külpolitika gyakorlatának továbbra is része a realista érdekérvényesítés.

A fentiek fényében a fogalom értékes eszköz a kínai puha hatalmi stratégiák vizsgálatához, ugyanis új értelmezési keretet nyújt a kínai külpolitika kutatásához, a magyar szakirodalomban is segítve a gazdasági függőség és a puha hatalom összefüggéseinek feltárását. A jövőbeni vizsgálatok számára érdemes lehet feltérképezni a Tienhszia más kínai teóriákkal (például Csin elméletével) való kapcsolatát is.

Ábrajegyzék

1. táblázat: A Tienhszia, a hűbéri rendszer és a modern gyakorlat kapcsolata. Sajtó szerkesztés.

Felhasznált irodalom

- CALLAHAN, WILLIAM A. (2008): Chinese visions of world order: Post-hegemonic or a new hegemony?, *International Studies Review*, 10 (4), 749–761. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2008.00830.x>
- CALLAHAN, WILLIAM A. (2012): China's strategic futures, *Asian Survey*, 52 (4), 617–642. DOI: <https://doi.org/10.1525/as.2012.52.4.617>
- CALLAHAN, WILLIAM A. (2016): China's 'Asia Dream': The Belt Road Initiative and the new regional order, *Asian Journal of Comparative Politics*, 1 (3), 226–243. DOI: <https://doi.org/10.1177/2057891116647806>
- ČESNAKAS, GIEDRIUS (2022): The collective imagination and the limitations for the Tianxia to replace the Westphalian World Order, *Politologija*, 105 (1), 133–166. DOI: <https://doi.org/10.15388/Polit.2022.105.4>
- CHA, TAESUH (2018): Competing visions of a postmodern world order: The Philadelphian system versus the Tianxia system, *Cambridge Review of International Affairs*, 31 (5), 392–414. DOI: <https://doi.org/10.1080/09557571.2018.1536113>
- ESZTERHAI VIKTOR (2013): A guanxi az ázsiai államközi kapcsolatokban – A Kína-központú hűbérjándékozási rendszer újragondolása, *Eszmélet*, 100 (4), 148–166.
- ESZTERHAI VIKTOR (2017): A guanxi múltja, jelene, jövője – egy alternatív kínai külpolitikai modell (doktori értekezés, Budapest, ELTE Bölcsészettudományi Kar), https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/38438/dissz_eszterhai_viktor_tortenelemtud.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltve: 2025. 09. 25.).
- ESZTERHAI VIKTOR (2019): *A guanxi mint alternatív kínai külpolitikai modell*, Budapest, PAIGEO.
- ESZTERHAI VIKTOR – DRUHALÓCZKI ÉVA DÓRA (2025): Trump 2.0 a kínai szakértők szemszögéből: bilaterális és világrendi hatások, in CSIZMAZIA GÁBOR – ESZTERHAI VIKTOR – TÁRNOK BALÁZS (szerk.): *John Lukacs Világrend Elemzések*, 2025 / 16., Budapest, John Lukacs Intézet – Eötvös József Kutatóközpont – Nemzeti Közszerzői Egyetem, https://jli.uni-nke.hu/document/jli-uni-nke-hu/Vila%CC%81grend_Elemzesek_16_.pdf (letöltve: 2025. 12. 21.).
- FAIRBANK, JOHN K. (1942): Tributary trade and China's relations with the West, *The Far Eastern Quarterly*, 1 (2), 129–149. DOI: <https://doi.org/10.2307/2049617>

- FAIRBANK, JOHN K. – TÊNG, SSU-YU (1941): On the Ch'ing tributary system, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 6 (2), 135–246. DOI: <https://doi.org/10.2307/2718006>
- GODEHARDT, NADINE (2016): No end of history. A Chinese alternative concept of international order?, *SWP Research Paper*, 2 (2016), Berlin, Germany, https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2016RP02_gdh.pdf (letöltve: 2025. 09. 05.).
- GRUENLER, SAM (2019): *Tianxia and the Tributary System in Ming Dynasty International Relations and Beyond*, *Fresh Writing* 19, <https://freshwriting.nd.edu/essays/tianxia-and-the-tributary-system-in-ming-dynasty-international-relations-and-beyond/> (letöltve: 2025. 09. 14.).
- HORVÁTH LEVENTE (2022): *A kínai geopolitikai gondolkodás*, Budapest, Pallas Athéné Könyvkiadó.
- IKENBERRY, G. JOHN (2009): Liberal internationalism 3.0: America and the dilemmas of liberal world order, *Perspectives on Politics*, 7 (1), 71–87. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1537592709090112>
- JORDÁN GYULA (2012): Kína-modell és a kínai kivételesség kérdése, *Külügyi Szemle*, II (2), 105–124.
- JORY, PATRICK (2021): Siam as a 'tributary state' of imperial China and the age of empire, *History Australia*, 18 (2), 302–321. DOI: <https://doi.org/10.1080/14490854.2021.1916968>
- KEOHANE, ROBERT O. – NYE, JOSEPH S., JR. (1998): Power and interdependence in the information age, *Foreign Affairs*, 77 (5), 81–94. DOI: <https://doi.org/10.2307/20049052>
- KISSINGER, HENRY (2012): *On China*, London, Penguin Books.
- KORMÁNY ATTILA (2018): *A tradicionális és a modern kínai jog – A jog fejlődése Kínában a kezdetektől napjainkig*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- KUMAR, SUDEEP (2018): Theorising Chinese international relations and the rise of China: A preliminary investigation, *Relaciones Internacionales*, 27 (54), 23–32. DOI: <https://doi.org/10.24215/23142766E024>
- MAZARR, MICHAEL J. – PRIEBE, MIRANDA – RADIN, ANDREW – CEVALLOS, ASTRID STUTH (2016): Defining the international order, in MAZARR, MICHAEL J. – PRIEBE, MIRANDA – RADIN, ANDREW – CEVALLOS, ASTRID STUTH (szerk.): *Understanding the Current International Order*, Santa Monica, RAND Corporation, 7–29.
- MORGADO, NUNO (2023): Modelling neoclassical geopolitics: An alternative theoretical Tradition for geopolitical culture and literacy, *European Journal of Geography*, 14 (4), 13–21. DOI: <https://doi.org/10.48088/ejg.n.mor.14.4.013.021>
- MORGADO, NUNO – DRUHALÓCZKI, ÉVA DÓRA (2024): Traditional worldviews, strategic culture and revolutionary mentality: The case of People's Republic of China, *China Report*, 60 (4), 361–377. DOI: <https://doi.org/10.1177/00094455241288062>

- NGUYEN, THI MY HANH (2021): Tributary activities of Vietnam and Korea with China: Similarities and differences, *International Journal of Korean History*, 26 (1), 117–144. DOI: <https://doi.org/10.22372/ijkh.2021.26.1.117>
- PAN, ZHONGQI (2016): Guanxi, Weiqi and Chinese strategic thinking, *Chinese Political Science Review*, 1 (1), 303–321. DOI: <https://doi.org/10.1007/s41111-016-0015-1>
- PERDUE, PETER C. (2015): The tenacious tributary system, *Journal of Contemporary China*, 24 (95), 1002–1014. DOI: <https://doi.org/10.1080/10670564.2015.1030949>
- QIN, YAQING (2007): Why is there no Chinese international relations theory?, *International Relations of the Asia-Pacific*, 7 (3), 313–340. DOI: <https://doi.org/10.1093/irap/lcm013>
- QIN, YAQING (2010): International society as a process, *The Chinese Journal of International Politics*, 3 (2), 129–153. DOI: <https://doi.org/10.1093/cjip/poq007>
- SALÁT GERGELY (2022): Xi Jinping kínai államelnök-pártfőtítokar első tíz éve II. – Szakpolitikai intézkedések és külpolitikai fejlemények, *KKI Elemzések*, KE-2022/51, <https://hiia.hu/xi-jinping-kinai-allamelnok-partfotitkar-első-tíz-éve-ii-szakpolitikai-intezkedesek-es-kulpolitikai-fejlemenyek/> (letöltve: 2025. 09. 25.).
- SCHWELLER, RANDALL, L. – PU, XIAOYU (2011): After unipolarity: China's visions of international order in the era of U.S. decline, *International Security*, 36 (1), 41–72. DOI: https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00044
- SCOBELL, ANDREW (2002): *China and Strategic Culture*, Pennsylvania, United States, US Army War College Press, <https://press.armywarcollege.edu/monographs/822> (letöltve: 2025. 09. 25.).
- TÁLÁS BARNA (2009): Válságkezelés kínai módra, *Nemzet és Biztonság*, (5), 65–79.
- THE THIRD BELT AND ROAD FORUM FOR INTERNATIONAL COOPERATION (2023): *Building an Open, Inclusive and Interconnected World for Common Development*, <http://www.beltandroadforum.org/english/n101/2023/1018/c124-1175.html> (letöltve: 2025. 09. 09.).
- WANG, BAN (2017): Introduction, in WANG, BAN (szerk.): *Chinese Visions of the World Order. Tianxia, Culture, and World Politics*, Durham–London, United Kingdom, Duke University Press, 1–22.
- ZHAO, TINGYANG (2006): Rethinking empire from a Chinese concept 'all-under-heaven' (Tian-xia, 天下), *Social Identities*, 12 (1), 29–41. DOI: <https://doi.org/10.1080/13504630600555559>
- ZHAO, TINGYANG (2009): A political world philosophy in terms of all-under-heaven (Tian-xia), *Diogenes*, 56 (1), 5–18. DOI: <https://doi.org/10.1177/03921921091021>
- ZHAO, TINGYANG (2014): The 'China dream' in question, *Economic and Political Studies*, 2 (1), 127–142. DOI: <https://www.doi.org/10.1080/20954816.2014.11673854>
- ZHAO, TINGYANG (2021): 'All-under-Heaven' (tianxia 天下): Between idealism and realism, *Journal of Global Ethics*, 17 (1), 26–41. DOI: <https://doi.org/10.1080/17449626.2021.1964579>

ZHAO, TINGYANG – HANAFI, SARI (2024): Tianxia System and Smart Democracy: An Interview with Zhao Tingyang, *Global Dialogue*, 2024. 02. 29., <https://globaldialogue.isa-sociology.org/articles/tianxia-system-and-smart-democracy-an-interview-with-zhao-tingyang> (letöltve: 2025. 09. 24.).

”All-under-Heaven”

The theoretical foundations of a Chinese interpretation of world order

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the traditional Chinese vision of Tianxia in the context of Chinese foreign policy thought and international relations theories. The study focuses on Zhao Tingyang's theory, which presents Tianxia as an ideal of a peaceful, value-based world order. The research examines the following question: how can Tianxia be interpreted as a concept of world order, and what impact might it have on China's foreign policy? Through a critical analysis of the literature, the study reveals the utopian and potentially hegemonic features of the theory. Historical examples indicate that, instead of harmony, the practical manifestations of Tianxia embodied Sino-centrism and cultural-political influence. In modern foreign policy practice, such as the Belt and Road Initiative, the concept appears as a rhetorical and ideological element, serving as a tool for building Chinese soft power and international image.

KEYWORDS: China, Tianxia, world order, international relations, Chinese philosophy

DRUHALÓCZKI ÉVA DÓRA | Az alapszakot vallástörténet és filozófia, a mesterszakot összehasonlító buddhista filozófia specializáció végzte a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán. Jelenleg a tradicionális gyökerű kínai geopolitikai víziókat kutatja a Corvinus Egyetem doktori iskolájában.

SOLYMÁRI DÁNIEL

Új világrend küszöbén?

Elmélkedés az *Átalakuló világrend – Az unipoláris pillanat vége?* című könyv keletkezéséről

RECENZÍÓ

DOI: 10.56699/MT.2026.1.9

ABSZTRAKT

Jelen recenzió az *Átalakuló világrend – Az unipoláris pillanat vége?* című kötet szellemi háttérét vizsgálja, és amellelt érvel, hogy a globális világrend átrendeződésének elemzéséhez elengedhetetlen a hazai tudományos közösség önálló értelmezői teljesítménye. Az esszé-recenzió kiemeli, hogy a kötet – amelyet Vörös Zoltán és Tarrósy István szerkesztett – a magyar geopolitikai gondolkodás érettségét bizonyítja azáltal, hogy a nagy elméleti vitákat a régiós tapasztalatokkal kapcsolja össze. A recenzió hangsúlyozza a „gondolkodás szuverenitásának” fontosságát: az a külpolitikai cselekvőképesség előfeltétele, és a hazai kutatói közösség kollektív tudása alapozza meg. A bemutatott kötet így nem pusztán elméleti reflexió, hanem olyan stratégiai tudáskorpusz, amely a magyar külpolitika számára használható keretet kínál a globális átalakulások értelmezéséhez.

KULCSSZAVAK: világrend, pólusok elmélete, unipolaritás, nemzetközi kapcsolatok

---

Globalizált, egyszerre összekapcsolt és széttartó világunkban ma már közhelynek számít az elnagyolt politikai summázat, hogy „valami véget ér”. Az egypólusú korszak magabiztossága, a szabályalapú rend magátólértetődősége vagy épp az a hit, miszerint a gazdasági összefonódás automatikusan mérsékli a geopolitikai rivalizálást. Nehezebb viszont jól megfogalmazni (különösen megírni), hogy mi jön mindennek a helyére; főleg úgy, hogy a nagy elméleti viták ne lebegjenek a földrajzi-térségi valóság fölött, hanem találkozzanak vele. Az *Átalakuló világrend – Az unipoláris pillanat vége?* című, a Ludovika Egyetemi Kiadó gondozásában 2024-ben megjelent tanulmánykötet pontosan erre tesz kísérletet: elméleti iránytűt ad, régióról régióra haladva mutatja be, hogyan zajlik a világrend átrendeződése az egyes térségekben és kulcsszereplőknél.

A Vörös Zoltán és Tarrósy István által szerkesztett kötet fontos – bár nem kimondott – erénye, hogy magyar szerzői közösség kollektív tudásából építkezik. Abban a tudományos térben, amelyben a globális világrend változásait leggyakrabban angolszász vagy nagyhatalmi nézőpontokból értelmezik, ez a munka saját jogon szólal meg. Nem fordítás, nem átvétel és nem „viszonhangzás”, hanem önálló intellektuális hozzájárulás,

---

A kötet egyszerre nemzetközi igényességű és hazai gyökerezettségű: olyan mű, amely a magyar geopolitikai gondolkodás érettségét és önbizalmát mutatja fel, s méltó módon szól hozzá az átalakuló világ értelmezéséhez.

---

amely a hazai kutatói műhelyek tapasztalatait és elemzői hagyományát teszi láthatóvá. Ez a „magyar hang” nem valamiféle bezárkózó pozíciót jelent, épp ellenkezőleg: nyitott kapcsolódást a nemzetközi diskurzushoz, érzékenyen a közép-európai tapasztalatra, a térség sajátos történeti ritmusára és stratégiai dilemmáira. A szerzők közös teljesítménye abban is megjelenik, hogy a globális folyamatokhoz nem kívülről, hanem belülről megélt régiós tudással közelítenek – ez pedig a világrendelemzésben ma különösen értékes. A kötet így egyszerre nemzetközi igényességű és hazai gyökerezettségű:

olyan mű, amely a magyar geopolitikai gondolkodás érettségét és önbizalmát mutatja fel, s méltó módon szól hozzá az átalakuló világ értelmezéséhez.

A magyar geopolitikai gondolkodás története mindig is kettős vonzásmezőben zajlott: az ország szuverén létezését, mozgásterét és biztonságát egyszerre határozta meg a nyugati integráció csábító stabilitása és a keleti térségek közelségének, történeti tapasztalatainak realitása. Ez az ország földrajzi helyzetéből fakadóan sosem pusztán politikai választás kérdése volt, hanem olyan strukturális adottság, amely újra és újra értelmezésre kényszerítette a magyar külpolitikai gondolkodást. A magyar geopolitikai útkeresés ezért mindig kétirányú volt. Egyfelől élni kívánt a Nyugat felé nyitó modernizációs és intézményi lehetőségekkel, másfelől tudatában volt annak, hogy történelmi időtávon rendszerint két világerő, birodalom, blokk, kulturális tér határán kell berendezkednie. Ebből fakad a magyar gondolkodás sajátos, kettős érzékenysége: a térségünket formáló nagyhatalmi logikák józan megértése és az a felismerés, hogy a külpolitikai szuverenitás értéke nem elvont, hanem mindennapi kényszerhelyzetekben mérhető. Ez az útkeresés ugyanakkor nem pusztán védekező pozíciókat szült. A 20–21. század fordulójára egyre világosabbá vált, hogy Magyarország akkor tud stabil és kiszámítható külpolitikai pályát építeni, ha saját elemzői és tudományos kapacitásai is képesek értelmezni a környező világ gyors változásait. A geopolitika hazai művelése ezért az elmúlt két évtizedben fokozatosan vált importált elméletek befogadásából önálló gondolati teljesítménnyé. Éppen ebbe a folyamatba illeszkedik a Vörös Zoltán és Tarrósy István által szerkesztett kötet. Azáltal, hogy magyar szerzők közösen, összehangolt szerkezetben és nemzetközi mércéket szem előtt tartva írják le az átalakuló világrend dinamikáit, a kötet megerősíti azt a törekvést, hogy a magyar

külpolitikai gondolkodás ne pusztán alkalmazkodó, hanem kezdeményező és értelmező erejű legyen. A kötet implicit üzenete így az, hogy a magyar külpolitika – és tágabban a magyar stratégiai gondolkodás – nemcsak reagálni kíván a globális erőter átrendeződésére, hanem saját jogon kívánja alakítani azt a keretet, amelyben pozícióit meghatározza. Az önálló tudományos hozzájárulás annak a szellemi környezetnek a létrehozása, amelyben Magyarország nem kettős függések kiszolgáltatott terepe, hanem tudatos, reflektív és szuverén szereplő lehet.

A külpolitikai cselekvőképesség kérdése az átalakuló világrendben nem pusztán az erőforrások mennyiségéről szól, hanem arról, hogy egy állam miként képes presztízst szerezni, azt intézményesíteni és hosszú távon fenntartani a nemzetközi térben. A tanulmánykötet azért helyezi új megvilágításba ezt a kérdést, mert a presztízst nem statikus adottságként, hanem a világrend szerkezetének változásával összefüggő dinamikus jelenségként értelmezi. Az 1990-es években kialakult unipoláris rendszerben a presztízst jelentős részben a globális vezető pozícióból fakadt. Az Amerikai Egyesült Államok dominanciája normateremtő erővel párosult: nem csupán katonai és gazdasági fölényt jelentett, hanem azt is, hogy képes volt meghatározni a nemzetközi diskurzus kereteit. A presztízst ebben az időszakban részben strukturális eredetű volt: a rendszer csúcán álló szereplő számára a tekintély magától értetődőbbnek tűnt. A kötet egyik fontos állítása azonban az, hogy az „unipoláris pillanat” lezárulásával a presztízst forrásai sokkal összetettebbé váltak. A relatív erőátrendeződés – Kína felemelkedése, regionális közép-hatalmak aktivizálódása, a Globális Dél növekvő önérvényesítése – azt eredményezi, hogy a presztízst többé nem kizárólag a rendszerhierarchia csúcsához kötődik. A multipoláris irányba mozduló világban az államoknak aktívan kell dolgozniuk tekintélyük felépítésén. E folyamatban három tényező különösen hangsúlyossá válik. Elsőként a *stratégiai következetesség*. Egy ország presztízse jelentős mértékben attól függ, mennyire kiszámítható és koherens külpolitikát folytat. A nemzetközi partnerek bizalma olyan tőke, amely hosszú távon erősíti a pozíciókat. A kötet esettanulmányai rámutatnak, hogy azok az államok képesek növelni befolyásukat, amelyek világos regionális és globális stratégiával rendelkeznek, és azt intézményi eszközökkel is alátámasztják. Másodsor a *normateremtés és narratívaépítés* válik kulcstényezővé. A presztízst nem csupán materiális erőből fakad, hanem abból a képességből is, hogy egy ország saját értelmezési keretet tud kínálni a globális folyamatokra. A világrend átalakulásáról szóló vitákban azok a szereplők válnak meghatározóvá, akik képesek alternatív fejlődési modelleket, regionális együttműködési formákat vagy biztonságpolitikai koncepciókat felmutatni. A presztízst így a diskurzus feletti befolyásból is táplálkozik. Harmadszor

---

A 20–21. század fordulójára egyre világosabbá vált, hogy Magyarország akkor tud stabil és kiszámítható külpolitikai pályát építeni, ha saját elemzői és tudományos kapacitásai is képesek értelmezni a környező világ gyors változásait.

---

a koalícióépítés és intézményi beágyazottság szerepe erősödik. A kötet több fejezete hangsúlyozza, hogy a jelenlegi világrendben a regionális szervezetek, multilaterális fórumok és tematikus együttműködések felértékelődnek. Egy ország presztízsét növeli, ha képes kezdeményezőként fellépni, mediátori szerepet vállalni vagy hidat képezni eltérő geopolitikai blokkok között. Az ilyen közvetítői pozíciók nem feltétlenül járnak együtt domináns katonai erővel, mégis jelentős reputációs előnyt biztosítanak.

A presztízs megszerzésének további fontos dimenziója a *gazdasági és technológiai innováció*. A globális verseny egyre inkább a magas hozzáadott értékű ágazatokban dől el: digitalizáció, zöld átállás, mesterséges intelligencia, energetikai transzformáció. Azok az országok, amelyek e területeken élen járnak, nem csupán piaci előnyöket szereznek, hanem normateremtő pozícióba is kerülnek. A kötet rámutat, hogy a világrend strukturális átalakulása a technológiai hatalom új formáit hozza felszínre, amelyek a presztízs új forrásává válnak. Ugyanakkor a presztízs megőrzése legalább olyan kihívás, mint a megszerzése. A fragmentálódó nemzetközi rendszerben az államok folyamatosan alkalmazkodásra kényszerülnek. A túlzott konfrontáció reputációs veszteséggel járhat, míg a túlzott passzivitás marginalizációhoz vezethet. A könyv egyik implicit tanulsága, hogy a sikeres külpolitikai cselekvőképesség az egyensúlykeresés művészete: egyszerre kell határozott érdekérvényesítést és együttműködési készséget demonstrálni. Az átalakuló világrend tehát nem csupán a hatalmi centrumok közötti versenyről szól, hanem arról is, hogy az államok miként képesek újrapozicionálni magukat ebben a versenyben. A presztízs ebben a kontextusban relációs jellegű: más szereplők elismeréséből, visszacsatolásából és együttműködési hajlandóságából táplálkozik. Nem elegendő tehát erőforrásokkal rendelkezni, hatékonyan kell kommunikálni és intézményesíteni őket.

A kötet azért különösen értékes, mert a világrend elméleti kérdéseit konkrét regionális példákkal köti össze. Így válik világossá, hogy a presztízs nem kizárólag nagyhatalmi privilégium. Középhatalmak és regionális aktorok is képesek növelni nemzetközi tekintélyüket, ha aktív diplomáciát folytatnak, kezdeményező szerepet vállalnak, és rugalmasan reagálnak a strukturális változásokra. A külpolitika akkor képes tartósan és következetesen működni, ha nem csupán reagál a világ eseményeire, hanem be is építi működésébe mindazt a tudást, amelyet az elméleti szakemberek, kutatók és elemzők állítottak elő. Ez a kapcsolat azonban – bármennyire természetesnek tűnik – nem magától értetődő, és nem is automatikusan jön létre. A tudományos gondolkodás és a diplomáciai gyakorlat közötti átjárás mindig is külön figyelmet, intézményesítést és szellemi munkát igényelt. A mindenkorai külpolitikák előtt ma az a kihívás áll, hogy képesek-e olyan folyamatokat kialakítani, amelyekben a stratégiautatás, a geopolitikai elemzés és világértelmezés valóban hatással van a döntésekre. Ehhez nem elég, ha a tudomány megírja a maga elemzéseit. Szükséges az is, hogy a külpolitikát formálók nyitottak legyenek ezek befogadására, és megtalálják azokat a kereteket, amelyek közt az elméleti tudás a gyakorlat nyelvére fordítható: a tudomány és a külpolitika közötti híd megépítése elsősorban a döntéshozókra vár. Ők azok, akik képesek átlátni, hogy a gondolkodói

közösség eredményei (tanulmányok, kötetek, régiós elemzések, stratégiai diagnózisok) nem kísérőjelenségek, hanem a külpolitikai cselekvőképesség előfeltételei. A politikai döntéshozatal számára ezek az intellektuális alapozások biztosíthatják a koncepcionális stabilitást, a hosszú távú tájékozódási pontokat és azt a kompetenciát, amely kapaszkodó lehet a globális térben. A folyamat nem egyszerű, és nem is gyors. Időt, nyitottságot és elmélyült figyelmet igényel mindkét oldalon.

Mindezek fényében különösen fontos felismerni, hogy a szóban forgó kötet – amely méltó folytatása a Publikon Kiadónál 2013-ban megjelent, *Az átalakuló világrend küszöbén* című vállalkozásnak – teljesítette létrehozóinak vállalt küldetését. A szerzői közösség nem egyszerűen újraírta a korábbi diagnózisokat, hanem a megváltozott globális környezetben friss, megalapozott és összehangolt értelmezést adott a világrend átalakulásáról. Ez a teljesítmény azért is figyelemre méltó, mert nem csupán egy újabb tanulmánykötet született, hanem olyan tudáskorpusz, amely egyszerre átfogó, strukturált és módszeresen felépített. Olyan szellemi alap, amelyet beépítésre és gyakorlati használatra érdemes fordítani. A kötet tehát nem lezár, hanem megnyit: teret ad annak, hogy a szakpolitikák alkotói a saját gondolkodási rendszereikbe integrálják mindazt, amit ez a munka felhalmozott. A világrend átalakulását elemző magyar szerzői teljesítmény immár készen áll arra, hogy a külpolitikai cselekvés egyik alaprétégévé váljon. Hiszen egy szuverén külpolitika csak akkor lehet igazán önálló, ha van mire támaszkodnia. Most ez a tudáskorpusz felfedezésre, mérlegelésre és használatra vár.

Vörös Zoltán – Tarrósy István (szerk.): *Átalakuló világrend – Az unipoláris pillanat vége?*
Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2024

On the Threshold of a New World Order?

Reflections on the Origin of the Book *The Transforming World Order – The End of the Unipolar Moment?*

ABSTRACT

This review examines the intellectual background of the volume *Transforming World Order: The End of the Unipolar Moment?* and argues that the independent interpretive contributions of the Hungarian scholarly community are indispensable for analysing the reconfiguration of the global order. The essay-review highlights that the volume, edited by Zoltán Vörös and István Tarrósy, demonstrates the maturity of Hungarian geopolitical thought by linking major theoretical debates with regional experience. The review underscores the importance of "sovereignty of thought," which constitutes a precondition for foreign-policy agency and is grounded in the collective knowledge of the domestic research community. Accordingly, the volume presented here is not merely a work of theoretical reflection but a strategic body of knowledge that offers a usable framework for Hungarian foreign policy in interpreting global transformations.

KEYWORDS: world order, theory of poles, unipolarity, international relations

SOLYMÁRI DÁNIEL | A politikatudományok doktora, a nemzetközi kapcsolatok szakértője. PhD-fokozatát a Pécsi Tudományegyetemen, Chartered Geographer fokozatát a Brit Királyi Földrajzi Társaságnál szerezte. A Máltai Tanulmányok főszerkesztője, a University of St Andrews School of International Relations tudományos munkatársa.

PALÓCZ MÁRK

Afrika magyar szakértők szemüvegén keresztül

RECENZÍÓ

DOI: 10.56699/MT.2026.1.10

ABSZTRAKT

Afrika, amelyet többen a jövő kontinensének is tartanak, a mindennapokban rendkívül sok kihívással néz szembe, amelyek meghatározzák működését, illetve a nemzetközi térben való elhelyezkedését. Ennek tekintetében a kontinens joggal tarthat igényt problémáinak tudományos jellegű megfogalmazására – többek között akadémiai, gazdasági, illetve biztonságpolitikai kutatások formájában – és a nehézségek megoldását célzó javaslatcsomagokra. Jelen recenzió arra vállalkozik, hogy bemutassa Kiss Judit és Tarrósy István szerkesztők Afrikáról szóló, tíz tanulmányból álló kötetét, amelyet a néhai Biedermann Zsuzsánna Afrika-kutató emlékének szenteltek.

KULCSSZAVAK: Afrika, afrikanista, nemzetközi kapcsolatok, társadalomtudományok

---

Széles körben elterjedt elképzelés, hogy „Afrika a jövő kontinense”, és előszeretettel hivatkoznak rá újságcikkek, szakirodalmi művek és közszereplők is (African Development Bank Group, 2015; French, 2025; Mkandawire–Soludo, 1998). Ez az idea annak köszönhető, hogy a kontinensen hatalmas természeti erőforrás-lelőhelyek találhatóak, gyors ütemben növekedik a népesség – ezáltal egyre inkább fiatalodó társadalom fejlődik –, erősödik a digitális infrastruktúra, amely ösztönzi a növekvő gazdasági potenciált is. Noha a népességnövekedés jelentős munkaerőt biztosít, az afrikai kontinensnek olyan problémákkal kell szembenéznie, mint a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek, a jó kormányzás hiánya, a terrorizmus és a migráció, az országok földrajzi elhelyezkedéséből fakadó gondok vagy akár a szárazság elleni küzdelem és az ételellátás biztosítása a kontinens java részén, illetve a dekolonizáció és a neokolonizáció hatásai. Ez csak egy rövid lista arról, hogy Afrikának milyen típusú kihívásokkal kell szembesülnie a mindennapokban, és közülük egyet-egyét kifejtene a szerzők a Kiss Judit és Tarrósy István

által szerkesztett tanulmánykötetben, melyet tragikusan korán elhunyt afrikanista kollégájuk, Biedermann Zsuzsánna emlékére állítottak össze.

A kötet szerkesztői Magyarország kiemelkedő Afrika-kutatói. Kiss Judit – aki 2004 óta a Magyar Tudományos Akadémia doktora – az International Business School professzoraként, az MTA KRTK Világgazdasági Intézet kutatóprofesszoraként, illetve

---

Széles körben elterjedt elképzelés, hogy „Afrika a jövő kontinense”, és előszeretettel hivatkoznak rá újságcikkek, szakirodalmi művek és közszereplők is.

---

a Debreceni Egyetem címzetes egyetemi tanáraként dolgozik. Kutatási területe a nemzetközi és fejlődés-gazdaságtan, Afrika gazdasága, a világ mezőgazdasága és élelmezésbiztonsága, a nemzetközi segélyezés és a világkereskedelem.

Tarrósy István a Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszékének egyetemi tanára, a PTE Nemzetközi Igazgató-

ság igazgatója, a pécsi Afrika Kutatóközpont vezetője, a világ több egyetemének vendégprofesszora. Kutatási témái közé tartozik többek között a geopolitika, Afrika a 21. században, az afrikai regionális együttműködések, az afroázsiai kapcsolatok, valamint az afrikai migráció.

A könyv, melynek valamennyi tanulmánya primer és szekunder forrásokon alapuló kutatási munka, és kizárólag ebben a könyvben jelent meg, négy részre tagolódik. Az első Afrika helyének és fejlődési útjainak értelmezésére fókuszál a változó világrendben, különös tekintettel a fejlesztő állam koncepciójára és dilemmáira. Az első rész szerzői és tanulmányaik címe: Vörös Zoltán – Tarrósy István: *Africa, Central and Easter Europe and the changing world order*; Ricz Judit: *Africa's renewed quest for (new) developmental state*; Pásztor Szabolcs: *Ethiopia: Building developmental state or just overheating the economy?*; Solymári Dániel – Czirják Ráhel: *Dilemmas of international development and development policies around African urban segregates from the post-development perspectivei*.

A könyv második része a szubszaharai Afrikát érintő, de globális összefüggésekbe ágyazott kihívásokat vizsgálja, különösen a pénzügyi transzferek, a migráció és az élelmezésbiztonság tekintetében. E rész szerzői és munkáik: Búr Gábor: *Grain for Africa? The war in Ukraine and the continent's food supply*; Marsai Viktor: *African irregular migration towards Europe: a geographic indicator for a possible EU grand strategy?*; Kiss Judit: *The balance of remittances: The case of Sub-Saharan Africa*.

A tanulmánykötet harmadik részének tematikus egysége Biedermann Zsuzsánna kedvenc régiójáról, az afrikai Nagy-Tavak térségéről, azon belül Ruandáról szól, nyelvpolitikai, politikai és társadalmi kérdésekre összpontosítva. E rész szerzői és munkáik: Bagi Judit – Tarrósy István: *Gender equality in Rwanda: A real success story or a well-established brand?*; Lator Anna: *Sexual violence in the African Great Lakes region: Patterns of peacetime and wartime*; T. Horváth Attila: *Language policy and use in Rwanda: the case of English and Swahili*. A könyv utolsó része Biedermann Zsuzsánna munkásságát foglalja össze.

A kötet tíz tanulmánya tehát különböző témákat dolgoz fel, ezért e sokszínűségre és a recenzió szűkös karakterszámára tekintettel az alábbiakban az első három rész egy-egy véletlenszerűen kiválasztott írását ismertetjük röviden: Vörös Zoltán és Tarrósy István közös munkáját, amely politikatudományi megközelítésből vizsgálódik; Kiss Judit kutatását, amely társadalom- és közgazdaság-tudományi szempontok alapján íródott, illetve T. Horváth Attila tanulmányát, amely nyelvpolitikai megközelítést alkalmaz.

Vörös és Tarrósy – *Africa, Central and Easter Europe and the changing world order* – három lehetséges világtrend-forgatókönyvet ismertet, majd az afrikai geopolitikára összpontosít, és megvizsgálja Kelet-Közép-Európa lehetséges szerepét az afrikai külpolitikában. Ezt követően azt veszi górcső alá, hogy a kelet-közép-európai országok – amióta az Európai Unió tagjaivá váltak – hogyan integrálták külpolitikájukba az Afrika-kérdést. A tanulmány az Európa–Afrika-kapcsolatok mozaikdarabjaként szolgál a változó világtrend tükrében, amely globális kihívások elé állítja a szereplőket. Az Európai Unió az Afrika Unió tagállamaival karöltve kézzelfogható megoldásokat keres ezekre a nagy horderejű problémákra.

Kiss Judit írása – *The balance of remittances: The case of Sub-Saharan Africa* – a migráció, a fejlődés és a pénzáttalások kereszteződésében vizsgálja a transzferek mikro- és makrogazdasági hatásait a szubszaharai afrikai térségben. Rávilágít, hogy a pénzáttalások mögötti motivációk – elsősorban az altruizmus és az önérdék –, a migrációs mintázatok, illetve a portfóliómegfontolások jelentősen alakítják az utalások volumenét, gazdasági következményeit és a beáramlás nagyságát. Ezt a migránsok egyéni jellemzői és státusza, illetve az anya- és fogadó országok politikai-gazdasági környezete is befolyásolja. A szerző a pluralista fejlesztéseméleti iskola megközelítése alapján vizsgálja az évente mintegy ötvenmilliárd dollárnyi afrikai pénzáttalás pozitív és negatív hatásait. Kiss Judit következtetése szerint a kontinensnek támogatnia kell e források fenntartását és bővülését, miközben mérsékelni kell az ehhez kapcsolódó kockázatokat, illetve erősíteni a növekedési, beruházási és társadalmi jóléti előnyöket.

T. Horváth Attila tanulmánya – *Language policy and use in Rwanda: The case of English and Swahili* – áttekinti Ruanda nyelvpolitikájának történeti mérföldköveit, a legújabb kutatási eredményeket és a globalizáció által támasztott kihívásokat. Elemzi a ruandai kormány nyelvpolitikai döntéseinek motivációit, különösen az angol és a szuahéli nyelv hivatalos státuszának megítélését a jogalkotás és az oktatás kontextusában. Rámutat, hogy bár a lakosság túlnyomó többsége beszéli a kinyarwanda nyelvet, az angol dominanciája az 1994 utáni politikai elit érdekeit szolgálja, miközben az anyanyelvi oktatás fejletlensége és a gyakori nyelvpolitikai változások strukturális nehézségeket okoznak az oktatási rendszerben. A forráshiány tovább mélyíti ezeket a problémákat, ami korlátozza a nyelvpolitika hatékony megvalósítását.

A kötet egészéről megállapítható, hogy valamennyi tanulmánya szorosabb vagy közvettebb módon kapcsolódik Biedermann Zsuzsanna tudományos örökségéhez: több szerző hivatkozik munkásságára, míg mások a számára kiemelten fontos – szívéhez

közel álló – tématerületeket dolgoztak fel. A hazai afrikanisták viszonylag szűk szakmai közösséget alkotnak, és e közeg meghatározó tagjai közül sokan szerepelnek a kötet szerzői sorában. Tanulmányaik érdeme, hogy új empirikus eredményekkel és elméleti nézőpontokkal gazdagítják az Afrika-kutatás különböző részterületeit, releváns tudást kínálva mindazok számára, akik a kontinens társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális folyamatait vizsgálják. A mainstream afrikanisztikai kutatások tematikailag rendkívül sokszínűek és interdiszciplináris jellegűek – felölelve többek között az állam és kormányzás kérdéskörét, a politikai rezsimek elemzését, a fejlődéelméleteket, a biztonságpolitikát, a migrációt, a geopolitikai összefüggéseket, a terrorizmust, valamint a környezeti és klímaváltozással kapcsolatos kihívásokat –, és a szóban forgó kötet tanulmányai e kutatási irányokkal részben vagy egészben kapcsolódást mutatnak. A mű különösen ajánlható mindazoknak, akik tudományos igényességgel kívánnak mélyebb betekintést nyerni Afrika egyes régióinak problémáiba, kihívásaiba és sokrétű valóságába.

Kiss Judit – Tarrósy István (szerk.): Selected African Studies in Memory of Zsuzsánna Biedermann, Newcastle upon Tyne, United Kingdom, Cambridge Scholars Publishing, 2024

Felhasznált irodalom

- AFRICAN DEVELOPMENT BANK GROUP (2015): „Africa is a continent of the future”, *AfDB President Donald Kaberuka tells Africa CEO Forum 2015 in Geneva*, 2015. 03. 16., <https://www.afdb.org/en/news-and-events/africa-is-a-continent-of-the-future-afdb-president-donald-kaberuka-tells-africa-ceo-forum-2015-in-geneva-14057> (letöltve: 2025. 10. 30.).
- FRENCH, HOWARD (2025): The man who saw the future of Africa, *The New York Times*, 2025. 08. 19., <https://www.nytimes.com/2025/08/19/opinion/africa-future-kwame-nkrumah.html#> (letöltve: 2025. 10. 30.).
- MKANDAWIRE, THANDIKA – SOLUDO, CHARLES C. (1998): *Our Continent, Our Future*, Asmara, Africa World Press Inc.

Africa through the eyes of Hungarian experts

ABSTRACT

Africa, considered by many to be the continent of the future, faces numerous challenges in its daily life that determine its functioning and its position in the international space. In this regard, the continent has every right to have its problems to be addressed in a scientific manner – through academic, economic as well as security policy research among others – and that proposals to be put forward to resolve these difficulties. This book review aims to present the ten-study volume on Africa edited by Judit Kiss and István Tarrósy, dedicated to the memory of the late Africa-researcher, Zsuzsánna Biedermann.

KEYWORDS: Africa, Africanist, International Relations, Social Sciences

PALÓCZ MÁRK | A nemzetközi kapcsolatok okleveles elemzője. Jelenleg politikatudományból doktorál a Pécsi Tudományegyetemen. Főbb kutatási témái közé tartozik a magyar-francia katonai kapcsolatok története, illetve a magyar diaszpórák, diaszpórapolitikák vizsgálata Franciaország, Argentína és Dél-Afrika vonatkozásában.

FÓRIKA-KOVÁCS REGINA

A puha hatalomtól az okosig

Joseph S. Nye *Soft Power* című munkájának aktualitása

RECENZÍÓ

DOI: 10.56699/MT.2026.1.11

ABSZTRAKT

Huszonkét évvel ezelőtt jelent meg Joseph S. Nye *Soft Power* [Puha hatalom] című alapműve, amely a nemzetközi politika egyik meghatározó fogalmát vizsgálja. A kötet mélyreható elemzést nyújt az amerikai külpolitika kontextusában, bemutatva a globalizáció, a kulturális befolyás és a nem állami szereplők szerepét a hatalomgyakorlásban, hangsúlyozva a hosszú távú vonzerő kialakításának stratégiai fontosságát. Amellett, hogy Nye elmélete a nemzetközi kapcsolatokban és a politológiában általánosan alkalmazott fogalmat honosított meg, jelen korunkban is érvényes üzenete van.

KULCSSZAVAK: hatalom, befolyás, globalizmus, közdiplomácia, unilateralizmus, propaganda

---

Joseph S. Nye professzor épp befejezi *Soft Power* [Puha hatalom] című művét – 2004 januárját írjuk. Még három év sem telt el a 2001. szeptember 11-i események óta, és szűk egy esztendeje zajlott a négyhetes iraki intervenció. Az Amerikai Egyesült Államok nemzetközi elismertsége soha nem látott mélységben. A neoliberais politikai szakértő, aki 1994 és 1995 között a Clinton-adminisztráció védelminiszter-helyettese volt, újra elővette korábbi tézisé, amely a hatalomgyakorlás kétféle módszeréről szól, és egy teljes könyvben vizsgálta meg a puha és a kemény hatalom működését, amelyet már az 1990-ben kiadott *Bound to Lead* [Vezető szerepre hivatva] (Nye, 1990) és a 2001-es *The Paradox of American Power* [Az amerikai hatalom paradoxona] (Nye, 2001) című munkájában felvázolt.

Miért is érdekes számunkra több mint két évtized elteltével ez a tanulmány, amely elsődlegesen az amerikai döntéshozók (ebben az időszakban a republikánus vezetés) figyelmét célozta meg?

A hatalom mibenléte a politikával foglalkozó munkákban már évszázadok óta olyan kérdés, amelyet egyesek gyakorlati (Niccolò Machiavelli és további középkori szerzők

munkássága mellett lásd a Krisztus előtti 2. század – Krisztus utáni 1. század körül az államügyekről, politikáról, gazdaságpolitikáról és katonai stratégiáról *Kautilya Arthashastra* címen íródott óind értekezést), mások (Robert Dahl, Ralf Gustav Dahrendorf, Max Weber, Hans Morgenthau vagy Michel Foucault) elméleti, filozófiai oldalról vizsgálták.

Joseph S. Nye tanulmánya ugyanakkor nem véletlenül vált világszerte ismertté – olyannyira, hogy azóta tudományos módszereket dolgoztak ki az egyes országok, szervezetek vagy cégek puha hatalmának mérésére (British Council, 2022) (a Brand Finance Brandirectory elnevezésű modellje például nyolc főcsoportban, harmincöt szempont alapján állít fel rangsort, és értékeli a világ államait), és többek között ennek az elméletnek is köszönhető, hogy a külpolitikai szférában Nye-t a legbefolyásosabb tudósok között tartják számon (Ricks, 2014).

Nye 2004-es munkájában megerősíti korábban megfogalmazott elméletét, miszerint a puha hatalom annak képessége, hogy egy másik felet a kényszerítés vagy anyagi haszon helyett vonzással bírjunk rá arra, hogy megtegye, amit mi szeretnénk. Ez a vonzerő származhat egy ország kultúrájából, politikai elveiből vagy (kül)politikai lépéseiből. Ez azonban véleménye szerint több, mint a „répa vagy ostor” politikája, melyet Churchill vázolt fel a 20. század közepén, és meghaladja Machiavellit, aki amelletttört lándzsát, hogy fontosabb, ha félnek tőlünk, mint ha szeretnek.

Nye ezen meggyőződését táplálhatták a 21. század első éveinek eseményei is: a szeptember 11-i támadást az Amerikai Egyesült Államok képtelen volt kivédeni, hiába állt rendelkezésére minden *hard power*nek nevezhető erőforrás: a katonai erő és a gazdasági hatalom sem volt elég, hogy az információs globalizmus korszakában a más eszközöket használó terroristákkal szemben fel legyen vértézve. Az ezt követő iraki háború nemzetközi hatásait látva pedig a könyv szerzője számára újból a *soft power* fontossága domborodott ki, hiszen ezt a tényezőt alábecsülve az Egyesült Államok vezetése – a 2001-es támadást követő szimpátiát erodálva – a szélsőséges iszlám mozgalmak térnyerését, ideológiai megerősödését segítette elő többek között azzal, hogy saját eszméivel inkonzisztensen, kettős mércét alkalmazva lépett fel, és figyelmen kívül hagyta a nemzetközi közvélemény elvárásait.

Ugyanakkor a szerző többször is rámutat, hogy a puha hatalom ereje nemcsak kormányzati intézkedések, külpolitikai lépések következtében alakul, hanem olyan tényezők is hatást gyakorolnak rá, amelyeket az ország vezetése sokkal kisebb mértékben tud befolyásolni. Így egyrészt a kulturális hatások keltette vonzerőről kell beszélnünk, amelyben Amerika esetében a popkultúrának (Hollywood, étkezési kultúra: McDonald's és társai, könnyűzene) ugyanúgy szerepe van, mint a „magaskultúrának”, a tudományos vagy sportéletben kialakított kapcsolatoknak, eredményeknek, amelyek befolyása – állapítja meg Nye – sokszor hosszú idő alatt érik be. A *soft power* ugyanis nem egyik pillanatról a másikra gyakorol hatást, sokkal lassabban és kiszámíthatatlanabb módon fejt ki befolyását, de épp ezért tud mélyen és hatékonyan működni. Egy amerikai egyetemen tanult fiatal, aki később döntéshozó szerepbe kerül a Globális Dél valamelyik országában, másképp fogja megítélni Washington lépéseit, vagy a Szabad

Európa Rádió zenei műsorát a hatvanas években a szocialista blokkban hallgató fiatal is az akkori hivatalostól eltérő attitűddel fordul a nyugati világ értékrendje felé. A hidegháború megnyerésében ennek megfelelően Nye szerint a nyugati világ vonzereje is szerepet játszott. A KGB egyik vezetőjét, Oleg Kalugint idézi, aki szerint a kulturális és tudományos tapasztalatcserék testesítették meg a trójai falovat a Szovjetunió számára, és hatalmas szerepet játszottak a kommunista rendszer leépülésében.

Bár ezeket a személyekre gyakorolt hatásokat pontosan nem irányíthatja a kormányzat, de intézményi szinten, a *public diplomacy*ra (nyilvános vagy közdiplomáciaiként fordítjuk magyarra) fordított befektetésekkel komolyan támogathatják a sikerüket.

Nye könyvében terjedelmesen foglalkozik az amerikai értékekkel és szerepükkel a globális folyamatokban. Véleménye szerint míg az ezredforduló előtt az Egyesült Államokhoz köthető demokratikus szabadságjogok és az ezekhez kapcsolódó vívmányok a világ jelentős része számára vonzóvá tették az országot, a kétezres évekkel ez megváltozott. Az egyoldalúság politikája és az arrogancia, amelyet sokan a washingtoni vezetésnek tulajdonítanak, oda vezetett, hogy 2003-ban egy közvélemény-kutatásban a megkérdezettek jelentős része nagyobb veszélynek tartotta az Egyesült Államokat a világ békéjére nézve, mint Észak-Koreát.

A professzor a világpolitikában zajló folyamatokat háromdimenziós sakkjátszmához hasonlítja, amelyben a felső szinten kétségtelenül az Egyesült Államok mint katonai superhatalom hegemoniájáról beszélhetünk, ugyanakkor a középső szinten, ahol a gazdasági viszonyrendszert vizsgáljuk, a hatalom már több résztvevő között oszlik meg. Washington nem tudja keresztülvinni az akaratát a világpiacra az Európai Unió, Japán, Kína és mások nélkül. Az alsó szinten pedig olyan problémákkal kell megküzdeni, mint a terrorizmus, a nemzetközi bűnözés, a klímaválság vagy a fertőző betegségek. Ebben a mezőben sok tényezőnek van befolyása, amelyek kaotikusan viszonyulnak egymáshoz, s állami és civil résztvevők (szervezetek) egyaránt fontos szerepet játszanak. Az unipoláris amerikai hozzáállás tehát – érvel Nye – szövetségesek nélkül nem képes nyerni ezekben a globalizált folyamatokban.

Ezért a szerző egy hosszabb fejezetet szentel is tanulmányában a legfontosabb nemzetközi szereplőknek: a Szovjetunió múltbéli szerepe mellett az Európai Unióval kapcsolatban megemlíti azt a Robert Kagantól származó *bon mot*-t, miszerint az amerikaiak a Marsról jöttek, az európaiak pedig a Vénuszról (utalva arra, hogy az öreg kontinens lakói nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a kooperációnak, a több oldalt bevonó, multilaterális intézményeknek, a puha diplomáciai eszközöknek, és a globális problémákkal

---

Az egyoldalúság politikája és az arrogancia, amelyet sokan a washingtoni vezetésnek tulajdonítanak, oda vezetett, hogy 2003-ban egy közvélemény-kutatásban a megkérdezettek jelentős része nagyobb veszélynek tartotta az Egyesült Államokat a világ békéjére nézve, mint Észak-Koreát.

---

való megküzdésben is hangsúlyos szerepet játszanak). A közdiplomáciára pedig például Franciaország egy lakosra vetítve tizenhét dollárt költött, míg ez a szám az Egyesült Államok esetében hatvanöt cent volt a kétezres évek elején.

Ázsiáról szólva Nye Japánnal terjedelmesebben foglalkozik, mint Indiával vagy Kínával – ugyanakkor legutóbbi könyveiben (például *Soft Power and Great-Power Competition – Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China*, Nye, 2023) Kína teljes joggal komolyabb szerepet kap, mivel Peking épp a soft power fontosságát felmérve növelte a közdiplomáciába fektetett kiadásait (Pál, 2022; Repnikova, 2022), százhatvankét országban hozva létre nyelvi és kulturális Konfucius-intézeteket, valamint globálisan megerősítette médiahálózatát (lásd Hu Csin-tao 2007-es beszédét a Kínai Kommunista Párt 17. kongresszusán: „A teljes nemzet kulturális kreativitását stimulálni kell, és erősíteni a kultúrát mint országunk puha hatalmának részét”; China Daily, 2007).

E világpolitikai szereplők mellett Nye külön fejezetet szentel a nem állami szereplőknek, amelyek egy része a „globális lelkiismeret” megnyilvánulásaként lép fel. Az ő súlyukat a globalizáció mellett az internet, a technológiai robbanás erősítette fel a múlt század utolsó évtizedétől kezdve – ezek a szereplők határokon átívelő hálózatukkal képesek különösen hatásosan formálni a közvéleményt, ezért az NGO-k, a világegyházak az emberiség szuperhatalmainak egyikeként is említhetők (a tanulmány kitér a Vatikán szerepére, mint a soft power régóta sikerrel alkalmazó aktorra). Ahogy idesorolhatók a szélsőséges iszlám csoportosulások, például az al-Kaida is.

Ami a soft power alkalmazásának eszközeit illeti, a propaganda vagy az informálás kérdését is részletes vizsgálat alá veszi a könyv szerzője. A BBC-t és az annak nyomán a második világháború alatt megalapított Voice of Americát összehasonlítva rámutat, mennyivel kisebb jelentőséget tulajdonítottak a tengerentúlon a külföld meggyőzésének a médián keresztül. Ahogy Nye fogalmaz: „Az információ hatalom, és ma a világ lakosságának lényegesen nagyobb része fér hozzá ehhez a hatalomhoz” (Nye, 2004: 105). Jelenleg pedig a bőség paradoxonjával kell megküzdeni, vagyis a harc a figyelemért folyik, azért, hogy kinek a narratívája, története lesz a győztes. Ebben a harcban pedig azok, akikben jobban bízunk a hazai vagy külföldi hallgatóság – a szerző szerint ilyenek például az NGO-k –, hasznosak lehetnek a kormány számára. Ezért is sajnálatos, hogy az üzeneteket jóval hatékonyabban célba juttató közdiplomáciának a Fehér Ház (a könyv megírása idején George W. Bush vezetésével) meglehetősen kevés figyelmet szentel, és erre csekély forrást szán – a katonai kiadások 0,29 százalékát, nominálisan szinte ugyanannyit, mint a lényegesen kisebb lakosságszámú Franciaország vagy Nagy-Britannia. Pedig a katonai erő alkalmazása is kevésbé költséges, ha jobban értjük a világot a puha hatalmon keresztül kiépített kapcsolataink által. Az amerikai diplomáciára nagy hatást gyakorló társadalomtudós konklúziója a tanulmányban: „Amerika sikere azon múlik, jobban megérti-e a puha hatalom szerepét, és ki tud-e alakítani egy kedvezőbb egyensúlyt a kemény és puha hatalom között a külpolitikában – mert azzal alakulna ki a »smart power«, vagyis az okos hatalom” (Nye, 2004: 147).

Nye elméletét többen is bírálták: például Niall Ferguson *Colossus* (Ferguson, 2004) című értekezésében, amelyben a brit–amerikai történész azt veti fel, hogy a soft power által az amerikai birodalom az imperializmust szolgálja, ráadásul kis hatásfokkal. Mivel Nye egyrészt a hatalom fogalmát vizsgáló teoretikusok közül a statikus koncepciót vallókhöz sorolható (akárcsak mondjuk Max Weber [Weber, 1987]), másrészt pedig a pszichológia behaviorista megközelítését alkalmazza (hiszen azt vizsgálja, milyen módon alkalmazzák a hatalmat), sokan – így a neorealista politológusok – nem tudják saját keretrendszerükbe illeszteni elképzeléseit.

Ugyanakkor a soft power koncepciója megtermékenyítően hatott a világpolitikára, példa lehet erre a kínai vezetés kinyilvánított szándéka (bár egyes kutatások azt mutatják, hogy a kínai jelenlét, a nemzetközi fejlesztések, amelyek a puha hatalom eszközével kívántak tért hódítani az afrikai kontinensen, éppen ellenkező hatást értek el, ugyanis a kínai projektekkel kapcsolatba kerülők esetében a személyes tapasztalatok nyomán romlott a távol-keleti ország megítélése – (Blair et al., 2022). Nye művében maga is kiemeli, hogy az attraktivitás hatékonyságát nem lehet mindig kiszámítani, illetve bizonyos hard power elemek maguk is képesek soft powerként, image-növelő vagy -csökkentő elemként működni, hiszen a gazdasági vagy katonai erővel a csúcstechnológia felmutatása által is gyakorolhat vonzerőt egy adott állam.

A könyv bemutatását követően az amerikai kormányok eltérően értékelték a soft power szerepét. Bár George W. Bushé a nemzetközi segítyezést mint puha hatalmi elemet alkalmazta, külpolitikájában, hangsúlyosabb volt az elrettentés (lásd: Bush-doktrína). Az Obama-korszakban a közdiplomácia szerepe megnőtt, Joseph S. Nye pedig 2014-ben helyet kapott John Kerry külügyminiszter tanácsadói stábjában.

Az Egyesült Államok jelenlegi nemzetközi megítélését illetően a Brand Finance Brandirectory és az Anholt Nation Brands Index felmérései is romló tendenciát jeleznek. Egyes társadalomtudósok (Anholt, 2025; Weinstein, 2025) a soft power mint attitűd végéről gondolkodnak.

A 2025 májusában elhunyt Joseph S. Nye munkája mindazonáltal rámutatott az együttműködés, a más nemzeteknek nyújtott fejlesztések kettős – rövid és hosszabb távú – hasznára, amely sokpólusú, globális összefonódásokkal működő és világszintű problémákkal küzdő világunkban továbbra sem kerülhető meg, legfeljebb időszakosan tehető zárójelbe.

Nye, Joseph S.: Soft Power: The Means to Success in World Politics, New York, Public Affairs, 2004

Egyes kutatások azt mutatják, hogy a kínai jelenlét, a nemzetközi fejlesztések, amelyek a puha hatalom eszközével kívántak tért hódítani az afrikai kontinensen, éppen ellenkező hatást értek el, ugyanis a kínai projektekkel kapcsolatba kerülők esetében a személyes tapasztalatok nyomán romlott a távol-keleti ország megítélése.

Felhasznált irodalom

- ANHOLT, SIMON (2025): Hard times soft power, *IP Quarterly*, 2025. 11. 12., <https://ip-quarterly.com/en/hard-times-soft-power> (letöltve: 2025. 12. 03.).
- BLAIR, ROBERT A. – MARTY, ROBERT – ROESSLER, PHILIP (2022): Foreign aid and soft power: Great power competition in Africa in the early 21st century, *British Journal of Political Science*, 52 (3), 1355–1376.
- BRITISH COUNCIL (2022): Trust in international relations, public diplomacy and soft power, <https://www.britishcouncil.org/research-insight/trust-international-relations-soft-power> (letöltve: 2025. 12. 03.).
- CHINA DAILY (2007): Hu Jintao's report at 17th Party Congress, https://www.chinadaily.com.cn/china/2007-10/24/content_6204564.htm (letöltve: 2025. 12. 03.).
- FERGUSON, NIALL (2004): *Colossus: The Rise and Fall of the American Empire*, London, Allen Lane The Penguin Press.
- NYE, JOSEPH S. (1990): *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, New York, Basic Books.
- NYE, JOSEPH S. (2001): *The Paradox of American Power. Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford, Oxford University Press.
- NYE, JOSEPH S. (2004): *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs.
- NYE, JOSEPH S. (2023): *Soft Power and Great-Power Competition: Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China*, Singapore, Springer Nature Singapore. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-981-99-0714-4>
- PÁL MELINDA (2022): A puha és okos hatalom elméleti és „hatalompolitikai” térnyerése a kétpólusú vilárendszer felbomlásától, *Nemzet és Biztonság*, 15 (2). DOI: <https://doi.org/10.32576/nb.2022.2.6>
- REPNIKOVA, MARIA (2022): The balance of soft power. The American and Chinese quests to win hearts and minds, *Foreign Affairs*, 2022. 06. 21., <https://www.foreignaffairs.com/authors/maria-repnikova> (letöltve: 2025. 12. 03.).
- RICKS, THOMAS E. (2014): Who are the top international-relations specialists? Surprise! Scholars have a very different view than policymakers do, *ForeignPolicy.com*, 2014. 09. 25., <https://foreignpolicy.com/2014/09/25/who-are-the-top-international-relations-specialists-surprise-scholars-have-a-very-different-view-than-policymakers-do/> (letöltve: 2025. 12. 03.).
- WEBER, MAX (1987): *Gazdaság és társadalom*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- WEINSTEIN, ADAM (2025): Trump diplomacy power aid development, *The Nation*, 2025. 06. 11., <https://www.thenation.com/article/world/trump-diplomacy-power-aid-development/> (letöltve: 2025. 12. 03.).

From soft power to smart power

The relevance of Joseph S. Nye's work *Soft Power*

ABSTRACT

Joseph S. Nye's seminal work *Soft Power*, written 31 years ago, examines one of the defining concepts of international politics: soft power. The work provides an in-depth analysis in the context of American foreign policy, presenting the role of globalization, cultural influence, and non-state actors in the exercise of power, emphasizing the strategic importance of developing long-term appeal. In addition to establishing a concept that is widely used in international relations and political science, Nye's theory continues to have relevance in the present day.

KEYWORDS: power, influence, globalism, public diplomacy, unilateralism, propaganda

FÓRIKA-KOVÁCS REGINA | Nemzetközi kapcsolatok szakértője, külpolitikai újságíró végzettséget szerzett a Moszkvai Állami Nemzetközi Kapcsolatok Egyetemén, majd politikai szakértői képzést a Budapesti Corvinus Egyetemen. A médiában és a közdiplomáciában (a miniszterelnöki, illetve köztársasági elnöki hivatal külpolitikai kommunikációjában dolgozva) személyes tapasztalatokat szerzett a soft, hard és smart power különböző manifesztációival kapcsolatban. Jelenleg a Máltai Tanulmányok társadalmi kapcsolatokért felelős munkatársa.

**TÁMOGASS,
HOGY SEGÍTHESSÜNK!**

ADOMÁNYGYŰJTÉS

**A FOGYATÉKOS KENYAI GYEREKEK
GYÓGYPEDAGÓGIAI FEJLESZTÉSÉRE**

adomanyozz.hu
hogy a holnap jobb legyen

**MAGYAR MÁLTAI
SZERETETSZOLGÁLAT**
NEMZETKÖZI SEGÉLYEZÉS

MÁLTAI TANULMÁNYOK

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat tudományos folyóirata

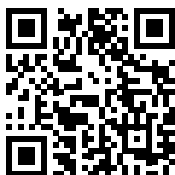
A segítő szakma lapja

Legyen Ön is előfizetőnk, rendelje házhoz a Máltai Tanulmányokat!

Látogasson el honlapunkra,
ahol a lapszámok mellett kapcsolódó tartalmak érhetők el:
szerzőkkel készített interjúk vagy a lapszámbeutató
kerekasztal-beszélgetések összefoglalói.

maltaitanulmanyok.hu

MÁLTAI TANULMÁNYOK

A segítő szakma lapja

2026 | 8. évfolyam 1. szám

Balogh Réka

A nemzetközi fejlesztési együttműködés válsága és jövője

Solymári Dániel

Az emberi méltóság normatív szerepe a keresztény karitatív gyakorlatban

Kovács Bálint

Kormányzatiság és a budapesti örmény szervezetek

Osztrovka Cintia

Irán „utolsó bástyája”?

Vörös Zoltán

A USAID leépítésének geopolitikai következményei és a nemzetközi segélyezésre gyakorolt hatásai

Tarrósy István

Technológiai fejlődés, digitalizáció és afrikai ágensszerep geopolitikai olvasatban

Tóth Klaudia

A Csád-tó biztonsági környezetének elemzése, értékelése

Druhalóczki Éva Dóra

„Minden az ég alatt” – Egy kínai világrend-értelmezés elméleti alapjai

Solymári Dániel

Új világrend küszöbén?

Palócz Márk

Afrika magyar szakértők szemüvegén keresztül

Fórika-Kovács Regina

A puha hatalomtól az okosig

